

147912

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

147912

MECMU'Â-I KASÂ'İD-İ TÜRKİYYE'NİN İÇERİK YÖNÜNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ziya AVŞAR

Hazırlayan

Naci GILIÇ

NİĞDE -2004

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Naci GILIÇ'IN "Mecmu'a-i Kasa'id-i Türkiyye'nin Değerlendirilmesi" adlı Yüksek Lisans çalışması jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza
Akademik Unvanı Adı ve Soyadı
Başkan

İmza
Akademik Unvanı Adı ve Soyadı
Üye

İmza
Akademik Unvanı Adı ve Soyadı
Üye

ÖZET

Mecmû`a-i Kasâ`id-i Türkiyye bir nazire mecmuasıdır. Bu nazire mecmuası Dîvân edebiyatının ilk dönemlerinden 16. Yüzyıla kadar olan zaman diliminde yaşayan şairlerin yazmış oldukları kasidelerden oluşmuştur. Nazirenin tabiatı gereği bu mecmuadaki kasideler bir silsile izlemektedir. Bu silsilenin temel özelliği, bir devam-takip olgusu biçiminde olmasıdır. Bu devam-takip müşterek bir çabanın en gelişmiş ürününü elde etme çabası biçiminde görülür. Buradaki kasidelerin dönemin en seçkin örnekleri olarak toplandığını unutmamak gerekir. Aynı zamanda bunların döneminin edebî ölçütlerini en iyi yerine getiren ibdalar olduğunu söyleyebiliriz. Denilebilir ki ,bu kasideler o zamanki canlı ve geçerli edebiyat ortamında süzülerek ve değerlendirilerek ortaya konmuş, beğenilmiş kendi döneminin zevkini yansıtan kasidelerdir. Devam-takip çizgisi içerisinde zamanın etkin şairleri edebî rekabet ortamının en iyi ürününü verme çabası içerisinde görünürler.

Bu itibarla çalışmamızı inceleyecek olanlar özellikle 15. ve 16. yüzyıl kasideciliğinin karakteristik örneklerini görecektir.

ABSTRACT

Mecmua-i Kaside-i Türkiyye is a review of poem(This poem are modeled after another poem in respect to both content and form) It consist of(qasidas)which were written by poets of the period(From first terms of Divan Literature to 16.century)These qasidas of that review are arranged contin vosuly. This arrengement is avitable for these poems . This main feature of this contunity is being continvation-succedeing action. We sholdun't forget that these qasidas are the most distinguished examples of that period. We can say that these qasidas are the poetic and they were liked ,realized in their literature period. In the line of "Continvation-succedeing" the most famous of that period tried for the information of best quality poems.

So,the people who want to examine of our work will see the characteristic examples 15 and 16.centuries qasidas.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
KISALTMALAR CETVELİ	v
TABLO : 1.....	vi
TABLO-2.....	vii
TABLO-3.....	viii
TABLO: 4.....	x
TABLO-5.....	xi
TABLO : 7.....	xiii
TABLO-8.....	xvii
TABLO-9.....	xx
TABLO :10.....	xxii
TABLO-11.....	xxvi
TABLO-12.....	xxviii
ÖNSÖZ.....	xxxi
GİRİŞ.....	xxxiv
İBÖLÜM.....	xxxiv
A)KASİDE.....	xxxiv
1)Kasidenin tanımı:	xxxiv
2) Kasidenin genel tarihçesi:	xxxiv
3)Kasidenin Türk Edebiyatı'ndaki Tarihçesi	xxxv
4) Kasidenin teknik ve estetik özellikleri.....	xxxviii
5)Kasidenin bölümleri.....	xxxviii
6)Kasidelerin İsimlendirilmeleri	xl
7)Kasidelerin türleri.....	xlii
B)MECMU'A	xliii
C)MECMU'ÂLAR.....	xliv
a)Nazire Mecmuaları:.....	xlv
b)Seçme Şiirler Mecmuaları:.....	xlvii
c)Risale Mecmuaları:.....	xlviii
d)Aynı konuda eserlerden toplanan mecmualar:.....	lii
e)Tanınmış kişilerin hazırladıkları mecmualar:	liii
C)MECMU'Â'DA GEÇEN ŞAİRLER	liv
1)AHMEDÎ.....	liv
2)AHMED PAŞA.....	lv
3) `AMRÎ	lvii
4) 'ÂRÎFÎ HÜSEYİN ÇELEBÎ	lviii
5)AŞKÎ.....	lviii
6)BASÎRÎ.....	lix
7)TÂCİZÂDE CA'FER ÇELEBÎ.....	lx
8)DEHHÂNÎ.....	lx

9)GAZĀLĪ	lxi
10) HAFĪ.....	lxi
11)HAYĀLĪ BEY.....	lxii
12)LUTFĪ.....	lxiii
13)MAHREMĪ	lxiii
14)MELĪHĪ.....	lxiv
15)MEDHĪ (HACI MŪSĀ).....	lxiv
16)MESĪHĪ.....	lxv
17)NĀMŪSĪ.....	lxv
18)NECATĪ BEG	lxvi
19)REVĀNĪ	lxvii
20) SA‘ATĪ MEHMET ÇELEBĪ.....	lxvii
21)SA‘DĪ.....	lxviii
22)SAFĪ.....	lxviii
23)SEHĪ	lxviii
24)SŪCŪDĪ.....	lxix
25)ŞEM‘Ī	lxix
26)ŞEYHĪ	lxix
27)VASFĪ.....	lxx
28)YAHYĀ	lxxi
29)ZĀTĪ.....	lxxi
D)MECMŪ‘A-İ KASĀ‘İD-İ TŪRKĪYYE.....	lxxii
İL.BÖLŪM	LXXV
MECMŪĀ-YI KASĪDE-İ TŪRKĪYYE(DEĞERLENDİRME).....	LXXV
MECMU‘A-İ KASAİD-İ TŪRKĪYYE‘DEKİ KASİDELERDE GEÇEN BÖLÜMLERDEN ÖRNEKLER.....	cvi
KAYNAKÇA.....	cliv

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e	Adı geçen eser
Ank.	Ankara
Ans.	Ansiklopedi
Bl.	Bölüm
C	Cilt
Çev	Çeviren
Ktb	Kütüphane
H	Hicri
Haz	Hazırlayan
İst	İstanbul
M	Miladi
Mad	Madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No	Numara
s	Sayfa
T.D.V	Türkiye Diyanet Vakfı
T.K.A.E	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
T.T.K	Türk Tarih Kurumu
v.b	Ve benzeri
Yay.	Yayını

Tablo : 1
(0-107 varaklar)

MECMUADAKİ ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ			
SIRA	ŞAİRLER	ŞİİRLERİ	ORAN (%)
1	Ahmedî	59	1.08
2	`Amrî	29	1.08
3	Arifî	8	1.08
4	Aşkî	5-26-58-72-91	5.43
5	Basîrî	88	1.08
6	Ca'ferî (Tâcizâde Ca'fer Çelebi)	28-80-82	3.26
7	Dehhânî	60	1.08
8	Ġazâlî	69-70	2.17
9	Hafî	12-13-14	3.26
10	Hayâlî	54	1.08
11	Lütfî	84	1.08
12	Mahremî (Tatavlı)	1-6-11-17-19-20-32-33-37-41-47- 48-49-53-66-92	17.39
13	Medhî (Hacı Mûsâ)	34-35-42-43	4.34
14	Mesîhî	68-71	2.17
15	Nâmusî	61	1.08
16	Necâtî Beg	38-39-52-85	4.34
17	Şefî'i	9	1.08
18	Revânî	3-4-30-31-40-44-55-63-74-77-86	11.95
19	Sa'dî	36	1.08

20	Sāfi	79	1.08
21	Sücūdî	65	1.08
22	Şâhidî	2-7-10	3.26
23	Şem'î	56	1.08
24	Şeyhî	15	1.08
25	Yahyâ (Taşlıcalı)	83	1.08
26	Zâtî	21-22-23-24-25-27-45-46-50-51- 57-62-67-73-75-76-78-81-87-89- 90	22.82

Tablo-2
(107-200 varaklar)

SIRA NO	ŞAİRİN ADI	ŞİİRLERİ	ORAN (%)
1	Tâcizâde Cafer Çelebi	1,15,22,70	5.4
2	Aşkî	2,12,13,14,51	6.8
3	Revânî	3,4,7,16,24,31,43,58,59,69,71	15,06
4	Necâti	5,17,29,30,57	6,8
5	Basirî	6	1.3
6	Mahremi	8,9,10,11, 19,36,37,52,53	12.3
7	Ahmed Paşa	20,21,28,55,68	6.8
8	Zâtî	18,23,32,33,44,49,50,60,61,62	13.6
9	Mesihî	25,38,41,45,46,47,54,63,64,72	13.6
10	Şem'î	26	1.3
11	Melihi	27	1.3
12	Vasfi	34,65	2.7

13	Sehi	35	1.3
14	Arifi	39,48,66,67	5.4
15	Sâfi	40	1.3
16	Hayâli	42	1.3
17	Şehdi	56	1.3
18	—	73	

Tablo-3
(207-327 varaklar)

MECMUADAKİ ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ			
SIRA	ŞAİRLER	ŞİİRLERİ	ORAN (%)
1	Ahmed-i Dâî	5	0,9
2	Ahmedî	24	0,9
3	Ahmed Paşa	1,16,53,61,84,97,101	6,8
4	`Amrî	38	0,9
5	Arîfi	49,98	1,9
6	Aşkî	64	0,9
7	Atâyî	52,102	1,9
8	Basîrî	87	0,9
9	Emanî	82	0,9
10	Hacı Mûsâ (Mehdî)	9,45	1,9
11	Hafî	40	0,9
12	Hayâlî	80	0,9
13	Lamiî Çelebi	83	0,9
14	Lütfî	10,44,62,67,75,92	5,8
15	Mesîhî	29,32,47,58,	3,9
16	Necâtî Beg	17,23,35,41,50,54,55,59,79,86,89,90,93	12,7
17	Rahîkî	78	0,9

18	Revânî	13,19,22,51,60,68,72,85,88,100	9,8
19	Sa'atî	15	0,9
20	Sehî	48,34	1,9
21	Şâhidî	7	0,9
22	Şem'î	14	0,9
23	Şeyhî	6	0,9
24	Vasfî	20	0,9
25	Tacizâde Cafer Çel.	2,11,21,27,36,63,99	6,8
26	Tatavlı Mahremî	4,8,30,71,76,77,81,95,96,	8,8
27	Zâtî	3,12,26,28,31,33,37,42,43,46,56,57,65,6 6,69,70,73,74,91	18,6

Mecmuanın incelediğimiz kısımlarında toplam 267 tane kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerde çok değişik vezinler kullanılmıştır. Mecmua-i Kaside-i Türkiyye'de (0-327 varaklar) beş çeşit vezin kullanılmıştır. En çok kullanılan vezinler Remel,hezec,ve muzari kalıplarıdır. Bu vezinler her şair tarafından çok kullanılmış olan vezinlerdir.

Divan şiirine baktığımızda büyük hacimli eserleri olan şairlerin fazla aruz kalıbı kullanmadığını görürüz. Seyyid Nesimi 19 ,Ahmed Paşa 18, Kadı Burhāneddin 23, Şeyhi 19 ,Necāti 16 aruz kalıbı kullanmıştır. Mecmu'a-i Kaside-i Türkiyye'de kullanılan vezinleri şöyle sıralayabiliriz:

Tablo: 4
(0-107 varaklar)

Mecmualarda Kullanılan Vezinler ve Oranları			
Sıra	Şiirlerde Kullanılan Vezinler	Şiirler	Oran (%)
1	<i>Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün</i>	6,15,16,17,21,23,32,34,35,36,39,41,45,46,47,48,50,62,63,64,65,66,67,68,69,70,71,72,75,80,81,85,86,87,88,89,90,91,92	43
2	<i>Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'ilün</i>	5,7,8,9,10,11,18,19,24,26,27,30,40,77,78,79,84	18
3	<i>Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün</i>	42,54,55,56,57,58,59,60,61,73,	11
4	<i>Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün</i>	3,4,33,44,52,53,76,83	9
5	<i>Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün</i>	28,43	2
6	<i>Fâ'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün</i>	1,2,12,13,14,82	7
7	<i>Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün</i>	22,31,38,51,74	5
8	<i>Mef'ûlü/mefâ'ilün/fe'ülün</i>	20	1
9	<i>Fe'ülün/fe'ülün/fe'ülün/fe'ül</i>	29	1
10	<i>Mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün</i>	25,37,49	3

Tablo-5
(107-200 varaklar)

<i>SIRA NO</i>	<i>VEZNİN ADI</i>	<i>TEKRAR SAYISI</i>	<i>ORAN (%)</i>
1	<i>fāilatūn/ fāilatūn/ fāilatūn/fāilūn</i>	29	39.7
2	<i>Mefülü/failatü/mefāilü/fāilūn</i>	14	19.1
3	<i>mefāilūn/ mefāilūn/ mefāilūn/ mefāilūn</i>	2	2.7
4	<i>mefāilūn/feilatūn/mefāilūn/feilūn</i>	21	28.7
5	<i>mefülü/mefāilü/mefāilü/feülun</i>	2	2.7
6	<i>mefāilūn/mefāilūn/feülūn</i>	2	2.7
7	<i>feilatūn/ feilatūn/ feilatūn/feülūn</i>	3	4.1

Tablo-6
(207-327 varaklar)

<i>Mecmualarda Kullanılan Vezinler ve Oranları</i>			
<i>Sıra</i>	<i>Şiirlerde Kullanılan Vezinler</i>	<i>Şiirler</i>	<i>Oran (%)</i>
1	<i>Fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün</i>	1,2,13,16,21,25,26,27,28,29,30,32,42,4 4,55,56,61,62,63,71,72,73,75,76,77,78,8 5,86,87,92,94,95,97,98	33
2	<i>Mef'ûlü/ fâ'ilâtü/ mefâ'ilü/ fâ'lün</i>	10,11,22,33,36,37,40,50,51,52,53,54,58 ,89,60,67,68,69,70,79,80,81,82,83,84,8 8,91,101,102	29
3	<i>Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün</i>	3,5,43,93,99,100	6
4	<i>Mef'ûlü/ fâ'ilâtün/ mef'ûlü/ fâ'ilâtün</i>	4,6,7,8,9,64,65	7
5	<i>Mefâ'ilün/ fe'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün</i>	12,31,38,39,57,74,96	7
6	<i>Mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ fe'ülün</i>	14,24	2
7	<i>Fâ'ilâtün/ mefâ'ilün/ fe'ilün</i>	15	1
8	<i>Fâ'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün</i>	17,18,19,23,43	5
9	<i>Fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilâtün/ fe'ilün</i>	20,41,89,90	4
10	<i>Mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ülün</i>	34,35,46,47,49,66	6

Tablo : 7
(0-107 varaklar)

SIRA	ŞAİRLER	BEYİT SAYISI	Memduhlar	KAFİYE/ REDİF
1	Mahremî	27	Tevhid	-em-i lâ ilâhe illa'llâh
2	Şâhidî	25	Tevhid	-et- i lâ ilâhe illa'llâh
3	Revânî	19	Tevhid	-ân lâ ilâhe illa'llâh
4	Revânî	56	Na't-ı Resûl	Terkib-i Bend
5	Aşkî	34	Münâcaat	-âr
6	Mahremî	43	Münâcaat	-âr
7	Şâhidî	16	Münâcaat	-âl
8	Ârifî	38	Münâcaat	-âh
9	Şefî'i	38	Na't-ı Resûl	-â
10	Şâhidî	56	Na't-ı Resûl	-â
11	Mahremî	54	Na't-ı Resûl	-â
12	Hafî	37	Tevhid	-er-i lâ ilâhe illa'llâh
13	Hafî	17	Tevhid	-en-i lâ ilâhe illa'llâh
14	Hafî	15 kıta	Tevhid	İdelüm lâ ilâhe illa'llâh
15	Şeyhî	15	Münâcaat	-es
16	---	16	Münâcaat	-es
17	Mahremî	19	Münâcaat	-es
18	---	23	Na't-ı Resûl	-em

19	Mahremī	27	Na't-ı Resül	-ak
20	Mahremī	14	Na't-ı Resül	-āk
21	Zātī	41	Münācaat	-īm
22	Zātī	34	Münācaat	-āl
23	Zātī	28	Na't-ı Resül	-in
24	Zātī	59	Na't-ı Resül	-āb
25	Zātī	28	Na't-ı Resül	-et
26	Aşkī	76	Na't-ı Resül	Terkib-i Bend
27	Zātī	19	Na't-ı Resül	-ir
28	Ca'fer Çelebi	21	Na't-ı Resül	-āsin
29	'Amrī	30	Münācaat	Terci'-i Bend
30	Revānī	39	Şehzāde-i 'Alemsāh	Terkib-i Bend
31	Revānī	40	Sultan Mahmūd	Terkib-i Bend
32	Mahremī	56	Kürkçübaşı Şemseddin Ahmed Beg	Terci'-i Bend
33	Mahremī	55	Münācaat	Terci'-i Bend
34	Medhī	85	Münācaat	Terkib-i Bend
35	Medhī	80	Na't-ı Resül	Terkib-i Bend
36	Sa'di	25	Na't-ı Resül	Terci'-i Bend
37	Mahremī	25	----	Terci'-i Bend
38	Necātī	40	Sultan 'Abdullāh	Terkib-i Bend
39	Necātī	40	Vezir Mustafa Paşa	Terkib-i Bend
40	Revānī	56	Ferhad Paşa	Terkib-i Bend
41	Mahremī	104	Sultan Süleyman (Kānūnī)	Terci'-i Bend
42	Medhī	21	----	-ār oldı
43	Medhī	24	----	-āğı
44	Revānī	50	Sultan Selim	-ārı
45	Zātī	31	Münācaat	-eti

46	Zâtî	39	Sultan II. Bâyezîd	-eti
47	Mahremî	38	Hazret-i Aga-yı A'zam	-îrini
48	Mahremî	39	Tâcizâde Câfer Çelebi	-eri
49	Mahremî	46	---	-âr tonandı
50	Zâtî	39	Vezir Ahmed Paşa	-eni
51	Zâtî	17	---	-ânı
52	Necâtî	41	Sultan II. Bâyezîd	-ânı
53	Mahremî	56	Sultan Süleymân (Kânûnî)	-ânı
54	Hayâlî	38	Vezir-i Azam İbrahim Paşa	-ânı
55	Revânî	37	Sultan Selim	-ânı
56	Şem'î	46	Sultan Süleymân (Kânûnî)	-ânı
57	Zâtî	35	Sultan II. Bâyezîd	-ânı
58	'Aşkî	49	Sultan Mehmed (Fatih)	-ânı
59	Ahmedî	44	---	-ânı
60	Dehhânî	25	Sultan Ala'addin	-ânı
61	Namusî	63	Tevhid	-ânı
62	Zâtî	58	Sultan II. Bâyezîd	-ân
63	Revânî	31	Sultan Korkud Hân	-ân
64	---	17	---	-ân
65	Sücüdî	14	---	-ân
66	Mahremî	43	Sultan Süleymân (Kânûnî)	-ân
67	Zâtî	37	Kazasker Müeyyizzâde	-ân
68	Mesihî	35	Sultan II. Bâyezîd	-ân
69	Gazâlî	41	Sultan Korkud Han	-ân
70	Gazâlî	42	Sultan Selim	-ân
71	Mesihî	21	Çâşni-gîr başı Üveys Beg	-ân
72	'Aşkî	38	Sultan Mehmed (Fatih)	-er âsmân
73	Zâtî	30	Sultan II. Bayezîd	-ân kurbân

74	Revānī	35	Sultan II.Bāyezīd	-ān
75	Zātī	54	Vezir Mehmed Paşa	-ān
76	Zātī	31	Ebū ‘Ali Çelebi	-ān
77	Revānī	27	Sultan II.Bāyezīd	-ān
78	Zātī	32	Nişancı Beg	-ān
79	Sāfī	42	---	-ān
80	Ca‘fer	56	Sultan II:Bāyezīd	-en
81	Zātī	32	Mustafa Paşa	-en
82	Ca‘fer	29	---	-ar olduğıçün
83	Yahyā	74	---	-īn
84	Lütfī	52	Sultan II.Bāyezīd	-īn
85	Necātī	58	Sultan II.Bāyezīd	-īn
86	Revānī	53	Sultan II:Bāyezīd	-īn
87	Zātī	51	Sultan Süleyman (Kānūnī)	-īn
88	Basirī	39	Sultan Süleyman (Kānūnī)	-īn
89	Zātī	36	Kazasker Emīn	-īn
90	Zātī	27	Rükn-i Ā‘zam Paşa	-īn
91	‘Aşkī	38	Sultan Mehmed (Fatih)	-ān zemīn
92	Mahremī	45	---	-ān idesün

Tablo-8
(107-200 varaklar)

SIRA	ŞAİRLER	BEYİT SAYISI	MEMDUHLAR	REDİF/KAFİYESİNE GÖRE KASİDE ADI
1	Tacizâde Cafer Çelebi	43	II.Bayezîd	—er/—er
2	Aşkî	52	II.Mehmed	—er/—er
3	Revânî	32	Süleyman Beg	—er/ er
4	Revânî	25	II.Bayezîd	—r/—r
5	Necâti	36	II.Bayezîd	—er/—er
6	Basirî	20	Cafer Beg	—r/—r
7	Revânî	27	II.Bayezîd	...hançer
8	Mahremi	45	I.Süleyman	...şeker
9	Mahremi	22	I.Süleyman	...defter
10	Mahremi	44	I.Süleyman	...zer
11	Mahremi	39	I. Süleyman	...dürr
12	Aşkî	43	II.Mehmed	—ânıdur/—ânıdur
13	Aşkî	54	II.Mehmed	—ânıdur—ânıdur
14	Aşkî	65	II.Mehmed	—rdür/—rdür
15	Tacizade Cafer Çelebi	54	I.Selim	—ânıdur/fânıdur
16	Revânî	21	Yahya Beg	olur
17	Necâti	42	II.Bayezîd	...hançer
18	Zâtî	39	İbn-i Kemal	..var
19	Mahremi	44	İbrahim Paşa	...ebr
20	Ahmed Paşa	45	II.Bayezîd	—ârlar/ârlar
21	Ahmed Paşa	118	II.Bayezîd	—vâr/vâr
22	Tacizade Cafer Çelebi	56	II.Mehmed	—âr/—âr
23	Zâtî	50	II.Bayezîd	—âr/—âr

SIRA	ŞAİRLER	BEYİT SAYISI	MEMDUHLAR	REDİF/KAFİYESİNE GÖRE KASİDE ADI
24	Revânî	36	Çelebi Mehmed	—âr/—âr
25	Mesihî	52	Süleyman Beg	—hâr/—hâr-
26	Şem'î	48	Çelebi Mehmed	—âr/—âr
27	Melihi	27	I.Mehmed	—âr/—âr
28	Ahmed Paşa	38	Cafer Beg	—âr/—âr
29	Necâti	40	II.Bayezîd	—âr/—âr
30	Necâti	38	II.Mehmed	—âr/—âr
31	Revânî	53	II.Bayezîd	—âr/—âr
32	Zâtî	39	Yavuz Sultan Selim	—âr/—âr
33	Zâtî	38	II.Mehmed	—âr/—âr
34	Vasfî	28	Vezir Ali Paşa	—âr/—âr
35	Sehi	40	II.Mehmed	—âr/—âr
36	Mahremi	62	II.Mehmed	—âr/—âr
37	Mahremi	43	Kanuni Sultan Süleyman	...şikâr
38	Mesihî	25	II.Bayezîd	—âr/—âr
39	Arifi	40	Yavuz Sultan Selim	seher
40	Sâfî	33	II.Murad	gibidür
41	Mesihî	25	İbn-i Kemal	—ûr/—ûr
42	Hayâli	21	II.Bayezîd	—ûr/—ûr
43	Revânî	34	II.Bayezîd	—ûr/—ûr
44	Zâtî	45	II.Mehmed	—ûr/—ûr
45	Mesihî	26	II.Bayezîd	—ûr/—ûr
46	Mesihî	22	Mustafa Paşa	—er/—er
47	Mesihî	44	Hızır Beg	—erdürler/—erdürler
48	Arifi	43	Nişancı Ali Paşa	—âr/—âr

SIRA	ŞAİRLER	BEYİT SAYISI	MEMDUHLAR	REDİF/KAFİYESİNE GÖRE KASİDE ADI
49	Zâfî	36	İbrahim Paşa	—îr/—îr
50	Zâfî	42	Yavuz Sultan Selim	—îr/—îr
51	Aşkî	45	II.Bayezîd	—îr/—îr
52	Mahremi	27	Mehmed Beg	...şehr
53	Mahremi	263	I.Mehmed	—âl/—âl
54	Mesihî	44	Cafer Beg	—âl/—âl
55	Ahmed Paşa	51	Yavuz Sultan Selim	—âl/—âl
56	Şehdi	51	II.Bayezîd	—âl/—âl
57	Necâti	45	Şehzade Mahmud	—âl/—âl
58	Revânî	50	Yavuz Sultan Selim	—âl/—âl
59	Revânî	32	Yavuz Sultan Selim	—âl/—âl
60	Zâfî	43	II.Bayezid	—âl/—âl
61	Zâfî	57	Ahmed Çelebi	—âl/—âl
62	Zâfî	31	İbrahim Paşa	—mâl/—mâl
63	Mesihî	30	Defterdar Ali Paşa	—mâl/—mâl
64	Mesihî	32	II.Bayezîd	Hilâl
65	Vasfi	41	II.Bayezîd	—âl/—âl
66	Arifi	49	Yavuz Sultan Selim	—âl/—âl
67	Arifi	36	Nişancı Cafer Beg	—âl/—âl
68	Ahmed Paşa	110	Cem Sultanbenefşe
69	Revânî	41	I.Mehmed	..benefşe
70	Tacizade Cafer Çelebi	70	Hızır Beg	jäle
71	Revânî	32	II.Bayezîd	gonce
72	Mesihî	50	İbrahim Paşa	jäle
73	-	11	-	jäle

TABLO-9
(207-327 varaklar)

SIRA	ŞAİRLER	BEYİT SAYISI	MEMDUHLAR	KAFİYE/ REDİF
1	Ahmed Paşa	39	Sultan Mehmed Han	üstine / üstine
2	Ca'fer Çelebi	40	Sultan I. Selim	üstine / üstine
3	Zâtî	22	İsa b. İbrahim Paşaâyâ /âyâ
4	Mahremî	27	Sultan Süleymanane /ane
5	Ahmed-i Dâî	40	Emir Süleymanaye /aya
6	Şeyhî	41	Sultan II. Muradem /em
7	Şâhidî	41	Sultan I. Süleymanem /em
8	Mahremî	57	Sultan I. Selimem /em
9	Medhî	28	Sultan II. Bayezîdem /em
10	Lütfî	47	Sultan II. Mehmedem /em
11	Cafer Çelebi	25	Sultan I. Selimem /em
12	Zâtî	50	Sultan II. Bayezîdem /em
13	Revânî	33	Hz. Ahmed Paşaem /em
14	Şem`î	27	İbrahim Paşaem /em
15	Sa`afî	93	Sultan II. Bayezîdem /em
16	Ahmed Paşa	54	Sultan II. Mehmed	kerem/ kerem
17	Necâtî	45	Ali Paşa	hâtem/ hâtem
18	Revânî	33	Ali Paşa	hâtem/ hâtem
19	-----	34	Sultan I. Süleyman	hâtem/ hâtem
20	Vasfî	20	Sultan I. Süleyman	hâtem/ hâtem
21	-----	18	-----	hâtem/ hâtem
22	Revânî	27	Kazasker Muniddin Efendi	ilm/ ilm
23	Necâtî	32	Sultan II. Mehmed	kerem/ kerem
24	Ahmedî	38	Sultan I. Mehmedem /am
25	Ca'fer Çelebi	100	II. Bayezîdâm /âm
26	Zâtî	29	II. Bayezîdâm /âm
27	Ca'fer Çelebi	33	Sultan I. Selimîm /îm
28	Zâtî	41	Sultan I. Selimîm /îm
29	Mesîhî	32	Tacizâde Cafer Çelebi	nesîm/ nesîm
30	Mahremî	33	Sultan I. Süleyman	nesîm/ nesîm
31	Zâtî	31	Tacizâde Cafer Çelebiâm /âm
32	Mesîhî	31	Sultan II. Bayezîdâm /âm
33	Zâtî	35	Sürûri Efendiâm /âm
34	Sehî	39	Sultan II. Mehmedâ /â
35	Necâtî	30	Sultan II. Mehmedâ /â
36	Ca'fer Çelebi	38	Sultan II. Bayezîdâ /â
37	Zâtî	49	Mustafa Çelebiola /ola
38	Amrî	45	Vezirozam İbrahim Paşaâ /â
39	-----	38	Sultan II. Muradâ /â
40	Hafî	32	Sultan II. Mehmedâ /â

41	Necâfî	33	Sultan II. Mehmed â / â
42	Zâtî	35	Sultan I. Selîm â / â
43	Zâtî	37	Tacizâde Ca'fer Çelebi	deryâ/ deryâ
44	Lütfî	28	Ali Beg â / â
45	Hacı Musa (Medhî)	21	Sultan II. Bayezîd â / â
46	Zâtî	28	Ahmed Paşa â / â
47	Mesîhî	28	Hazret-i Paşa â / â
48	Sehî	61	Sultan I. Süleyman â / â
49	Arifî	60	Sultan I. Süleyman â / â
50	Necâfî	43	Şehzâde Mahmud	serv/ serv
51	Revânî	49	Sultan I. Selîm	serv/ serv
52	Atâyî	44	Sultan II. Murad	serv/ serv
53	Ahmed Paşa	55	Sultan II. Bayezîd	âb/ âb
54	Necâfî	25	Şehzade Mahmud	âb/ âb
55	Necâfî	28	Şehzade Mahmud âb /âb
56	Zâtî	49	Sultan I. Selîm âb /âb
57	Zâtî	35	Tacizâde Ca'fer Çelebi âb /âb
58	Mesîhî	46	Tacizâde Ca'fer Çelebi âb /âb
59	Necâfî	49	Sultan II. Bayezîd âb /âb
60	Revânî	41	Sultan I. Selîm âb /âb
61	Ahmed Paşa	42	Sultan II. Mehmed	dost/ dost
62	Lütfî	57	Sultan II. Mehmed	dost/ dost
63	Ca'fer Çelebi	52	Sultan II. Bayezîd	dost/ dost
64	Aşkî	50	Sultan II. Mehmed et / et
65	Zâtî	40	Ahmed İbn Müeyyed et / et
66	Zâtî	20	Sultan I. Süleyman et / et
67	Lütfî	37	Sultan II. Bayezîd	feth/ feth
68	Revânî	27	Sultan I. Selîm	feth/ feth
69	Zâtî	43	Sultan I. Selîm	feth/ feth
70	Zâtî	30	Sultan I. Selîmed /ad
71	Mahremî	53	Sultan I. Selîm âd /âd
72	Revânî	23	Sultan I. Selîm	İyd
73	Zâtî	35	Sultan II. Mehmed id /id
74	Zâtî	29	Ahmed İbn Müeyyed id /id
75	Lütfî	29	Sultan II. Bayezîd end /end
76	Mahremî	34	Sultan I. Selîm id /id
77	Mahremî	32	Sa'dî Efendi id /id
78	Rahîkî	32	Ahmed Beg	şem' / şem'
79	Necâfî	61	Sultan II. Bayezîd	tîg / tîg
80	Hayâlî	19	Sultan I. Süleyman	tîg / tîg
81	Mahremî	36	Sultan I. Süleyman	tîg / tîg
82	Emânî	22	-----	tîg / tîg
83	Lamî Çelebi	87	Sultan I. Süleyman	tîg / tîg
84	Ahmed Paşa	54	Sultan II. Mehmed	la'1 / la'1
85	Revânî	42	Sultan II. Bayezîd	gül / gül
86	Necâfî Beg	43	Sultan II. Bayezîd	gül / gül
87	Basîri	22	Sultan I. Süleyman	gül / gül
88	Revânî	35	Sultan II. Bayezîd	gül / gül
89	Necâfî	30	Hız. Kasım Paşa	degül / degül

90	Necâfî	38	Sultan II. Mehmed ıl /il
91	Zâfî	31	Mahremî Çelebial /el
92	Lütfî	33	Sultan II. Mehmedîl/îl
93	Necâfî	26	Şehzade Mahmud anuî / ...anuî
94	-----	28	Hız. Ahmed Paşaerüf /erüf
95	Mahremî	23	Şehzade Ahmed	senüf / senüf
96	Mahremî	29	Sultan I. Selm	kılıcuî / kılıcuî
97	Ahmed Paşa	67	Sultan II. Mehmed	güneş / güneş
98	Arîfî	47	Sultan I. Süleyman	güneş / güneş
99	Ca'fer	39	Sultan II. Bayezîd	âteş / âteş
100	Revânî	31	Sultan II. Bayezîd	âteş / âteş
101	Ahmed Paşa	18	Şehzade Cem	imiş / imiş
102	Atâyî	41	Sultan II. Murad	güneş / güneş

Tablo :10

(0-107 varaklar)

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ						
Şiir*	Teşbib	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
1	*	-	-	-	*	*
2	*	-	-	-	*	*
3	*	-	-	-	*	*
4	*	-	-	*	*	*
5	*	-	-	-	*	*
6	*	-	-	-	*	*
7	*	-	-	-	*	*
8	*	-	-	-	*	*
9	*	-	-	*	*	*
10	*	-	-	*	*	*
11	-	-	*	*	*	*
12	*	-	-	-	*	*
13	*	-	-	-	*	*
14	*	-	-	-	*	*

* 4.26.30.31.34.35.38.39.40. şiirler Terkiib-i Bend, 29.32.33.36.37.41. şiirler Tercî-i Bend ve 14. şiir murabba tarzında yazılmıştır.

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ						
Şiir*	Teşbib	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
15	*	-	-	-	*	*
16	*	-	-	-	-	*
17	*	-	-	-	*	*
18	*	-	-	-	-	*
19	*	-	-	*	*	*
20	*	-	-	*	*	*
21	*	-	-	*	*	*
22	*	-	-	*	*	*
23	*	-	-	*	*	*
24	-	-	*	*	*	*
25	*	-	-	*	*	*
26	*	-	-	*	*	*
27	*	-	-	*	*	*
28	*	-	-	*	*	*
29	*	-	-	-	*	*
30	*	-	-	*	*	*
31	*	-	-	*	*	*
32	*	-	-	*	*	*
33	*	-	-	-	*	*
34	*	-	-	-	*	*
35	*	-	-	*	*	*
36	-	*	-	*	*	*
37	*	-	-	-	*	*
38	-	*	-	*	*	*
39	*	-	-	*	*	*
40	*	-	-	*	*	*

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ						
Şiir*	Teşbib	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
41	*	-	-	*	*	*
42	*	-	-	-	*	*
43	*	-	-	-	*	*
44	*	-	-	*	*	*
45	*	-	-	-	*	*
46	*	-	-	*	*	*
47	-	-	*	*	*	*
48	*	-	-	*	*	*
49	*	-	-	-	*	*
50	*	-	-	*	*	*
51	*	-	-	-	*	*
52	*	-	-	*	*	*
53	*	-	-	*	*	*
54	*	-	-	*	*	*
55	-	-	*	*	*	*
56	*	-	-	*	*	*
57	-	-	*	*	*	*
58	*	-	-	*	*	*
59	*	-	-	-	*	*
60	-	-	*	*	*	*
61	*	-	-	-	*	*
62	*	-	-	*	*	*
63	-	-	*	*	*	*
64	*	-	-	-	-	-
65	-	-	*	-	*	*
66	*	-	-	*	*	*

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ						
Şiir*	Teşbib	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
67	-	-	*	*	*	*
68	-	-	*	*	*	*
69	-	*	-	*	*	*
70	*	-	-	*	*	*
71	-	-	*	*	*	*
72	*	-	-	*	*	*
73	-	-	*	*	*	*
74	-	-	*	*	*	*
75	*	-	-	*	*	*
76	-	-	*	*	*	*
77	-	-	*	*	*	*
78	-	-	*	-	*	*
79	-	*	-	*	*	*
80	*	-	-	*	*	*
81	*	-	-	-	*	*
82	*	-	-	-	*	*
83	*	-	-	*	*	*
84	-	-	*	*	*	*
85	*	-	-	*	*	*
86	*	-	-	*	*	*
87	*	-	-	*	*	*
88	-	-	*	*	*	*
89	*	-	-	*	*	*
90	-	-	*	*	*	*
91	*	-	-	*	*	*
92	-	-	*	-	*	*

Tablo-11
(107-200 varaklar)

KASİDELERDE GEÇEN BÖLÜMLER

KASİDE NO	NESİB	TEGAZZÜL	MEDHİYE	FAHRİYE	DUA
1	*	—	*	*	*
2	—	*	*	*	*
3	*	—	*	*	*
4	—	*	*	*	*
5	*	—	*	*	*
6	—	*	*	*	*
7	—	*	*	*	*
8	*	—	*	*	*
9	—	—	*	*	*
10	*	—	*	*	*
11	*	—	*	*	*
12	*	—	*	*	*
13	*	—	*	*	*
14	—	*	*	*	*
15	*	—	*	*	*
16	—	*	*	*	*
17	*	—	*	*	*
18	*	—	*	*	*
19	*	—	*	*	*
20	*	—	*	*	*
21	*	—	*	*	*
22	*	—	*	*	*
23	*	—	*	*	*
24	*	—	*	*	*
25	*	—	—	*	*
26	*	—	*	*	*
27	*	—	*	*	*
28	*	—	*	*	*
29	*	—	*	*	*
30	*	—	*	*	*
31	*	—	*	*	*

32	*	—	*	*	*
33	*	—	*	*	*
34	—	*	*	*	*
35	*	—	*	*	*
36	*	—	*	*	*
37	*	—	*	*	*
38	—	*	*	*	*
39	—	—	*	*	*
40	*	—	*	*	*
41	*	—	*	*	*
42	*	—	*	*	*
43	—	*	*	*	*
44	*	*	*	*	*
45	*	—	*	*	*
46	—	*	*	*	*
47	*	—	*	*	*
48	*	—	*	*	*
49	*	—	*	*	*
50	*	—	*	*	*
51	*	*	*	*	*
52	—	*	*	*	*
53	—	*	*	*	*
54	*	—	*	*	*
55	*	—	*	*	*
56	*	*	*	*	*
57	*	—	*	*	*
58	*	*	*	*	*
59	—	*	*	*	*
60	—	*	*	*	*
61	*	—	*	*	*
62	—	*	*	*	*
63	—	*	*	*	*
64	—	*	*	*	*
65	—	*	*	*	*
66	*	—	*	*	*
67	*	—	*	*	*

68	*	—	*	*	*
69	*	—	*	*	*
70	*	—	*	*	*
71	*	—	*	*	*
72	*	—	*	*	*
73	—	—	—	—	—

TABLO-12

(207-327 varaklar)

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ					
Şiir	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
1	—	*	*	*	*
2	*	—	*	*	*
3	*	—	*	*	*
4	*	—	*	*	*
5	*	—	*	*	*
6	*	—	*	*	*
7	—	*	*	*	*
8	*	—	*	*	*
9	—	*	*	*	*
10	*	—	*	*	*
11	*	—	*	*	*
12	*	—	*	*	*
13	*	—	*	*	*
14	—	*	*	*	*
15	*	—	*	*	*
16	—	*	*	*	*
17	—	*	*	*	*
18	—	*	*	*	*
19			*	*	*
20	*	—	*	*	*
21					
22	—	*	*	*	*
23	*	—	*	*	*
24			*	*	*
25	*	—	—	*	*
26	—	*	*	*	*
27			*	*	*
28	*	—		*	*
29	*	—	*	*	*
30	—	*	*	*	*
31	—	*	*	*	*
32	*	—	*	*	*
33	*	—	*	*	*

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ					
Şiir	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
34			*	*	*
35	—	*	*	*	*
36	—	*	*	*	*
37	—	*	*	*	*
38	—	*	*	*	*
39	*	—	*	*	*
40	—	*	*	*	*
41	—	*	*	*	*
42	—	*	*	*	*
43	*	—	*	*	*
44	—	*	*	*	*
45	*	—	*	*	*
46	—	*	*	*	*
47	—	*	*	*	*
48	*	—	*	*	*
49	—	*	*	*	*
50	*	—	*	*	*
51	—	*	*	*	*
52	*	—	*	*	*
53	*	—	*	*	*
54	—	*	*	*	*
55	*	—	*	*	*
56	*	—	*	*	*
57	—	*	*	*	*
58	*	—	*	*	*
59	*	—	*	*	*
60	—	*	*	*	*
61	*	—	*	*	*
62	—	*	*	*	*
63	*	—	*	*	*
64	*	—	*	*	*
65	*	—	*	*	*
66	—	*	*	*	*
67	*	—	*	*	*
68	—	*	*	*	*
69	*	—	*	*	*
70	—	*	*	*	*
71	*	—	*	*	*
72	—	*	*	*	*
73	—	*	*	*	*
74	—	*	*	*	*
75	*	—	*	*	*
76	—	*	*	*	*
77	*	—	*	*	*
78	*	—	*	*	*
79	—	*	*	*	*
80	—	*	*	*	*

KASİDELERİN BÖLÜMLERİ					
Şiir	Nesib	Tegazzül	Medhiye	Fahriye	Dua
81	—	*	*	*	*
82	—	—	*	*	*
83	*	—	*	*	*
84	*	—	*	*	*
85	*	—	*	*	*
86	*	—	*	*	*
87	—	*	*	*	*
88	—	*	*	*	*
89	*	—	*	*	*
90	—	*	*	*	*
91	—	*	*	*	*
92	—	*	*	*	*
93	—	*	*	*	*
94	—	*	*	*	*
95	—	*	*	*	*
96	*	—	*	*	*
97	—	*	*	*	*
98	—	*	*	*	*
99	*	—	*	*	*
100	—	*	*	*	*
101	—	*	*	*	*
102	—	*	*	*	*

ÖNSÖZ

Divan edebiyatı ,yedi yüz seneye yakın bir zaman içinde ortaya koyduğu eserler ile kültür tarihimizin ihmal edilemeyecek bir bölümünü meydana getirmektedir. Bu sebepten onların incelenip değerlendirilmesi ilmi bir gereklilik arz etmektedir.

15. ve 16.yüzyıl Divan Edebiyatı hakkında verilecek hükümlerin daha objektif olması ve devrin edebi havasının daha yakından teneffüs edilmesi bakımından dönemin önemli simalarının yer aldığı “Mecmu’a-i Kasâid-i Türkiyye”adlı eseri ilgililerin istifadesine sunmaya çalıştık.

Kimin tarafından bilinmeyen bu eserin 0-327.varakları arasında kalan şiirleri incelememize aldık. Çalışmamızı iki bölümde gerçekleştirdik. İlk olarak birer edebi tür olan “Mecmua” ve “Kaside” hakkında ayrıntılı bilgiler verdik. Yine bu bölümde mecmuada geçen şairlerin biyografileri de verilmiştir.

Çalışmamızın diğer bölümünü ,mecmuada adı geçen şairlerin eserde hangi oranda yer alığını gösteren,aynı zamanda beyit sayısı ve diğer şekil bildilerinin bulunduğu tablolara ayırdık.

Şairlerin şiirlerini sıralarken ; sıra no, şair adı, beyit sayısı, memduhlar, kaside ismi şeklinde tablolandırılmıştır. Mecmuada adı geçen şairlerin biyografisi bölümünde (1,2,3...) numaralandırma sistemi takip edilmiştir. Ayrıca şairin adı, şiirleri ve bunların mecmuanın geneline oranı yüzde (%) olarak gösterilmiştir. Aynı şekilde alfabetik sıra izlenmiştir.

Bütün bunları yaparken sembollerden fazlasıyla istifade ettik. Kasidenin bölümleri kısmında mevcut olan kasideler “*”İşareti ile,olamayan bölümler ise(—)işareti ile gösterilmiştir.

Şairlerin şiirlerini tablo halinde verirken sıra no,şair adı,beyit sayısı,memduhlar,kaside ismi şeklinde bir sıra takip edilmiştir.

Kullanılan vezinler yoğunluk sırasına göre yüzdeler olarak tesbit edilmiştir.

Şiirlerin redif ve kafiyeleri ise ayrı bir sütunda gösterilmiş ,kelime halinde olanlar ;.....hançer.....hançer, ek halinde olanlar ise –er/-er şeklinde gösterilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalarımızda faydalandığımız eserleri “Kaynakça” bölümünde belirttik.

İkinci bölümde ise şimdiye kadar hiçbir bilimsel çalışmaya konu olamayan eserin günümüz Türkçesine çevirisi yapılmış ,böylece dönemin önemli şairleri ve edebiyat muhiti hakkında ayrıntılı önemli ipuçları elde edilmiştir. Bu çalışmayla 15. ve 16.yüzyıl hakkında mühim bir çalışma istifadeye sunulmuştur.

Ayrıca şunu belirtmekte de yarar vardır; bu hacimli mecmuayı dört yüksek lisans öğrencisi olarak paylaştık. Dolayısıyla girişte yer alan bazı bilgiler kaçınılmaz olarak tekrarlanacağından söz konusu edilen kişilerle bir araya gelerek kimi teknik bilgileri standart oluşturması amacıyla müşterek hazırladık. Böylelikle çalışmamızda tutum birliğinin getirdiği bir disiplin ortaya çıktı.

Bu çalışmamda gösterdikleri sabır ve anlayıştan dolayı aileme;maddi ve manevi desteklerini her zaman arkamızda histettiğimiz saygıdeğer hocam **Yrd.Doç.Dr.Ziya AVŞAR**'a teşekkürü bir borç bilirim .

Naci GILIÇ

Niğde-2004

GİRİŞ

I.BÖLÜM

A)KASİDE

1)Kasidenin tanımı:

Sözlükte “kasdetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek” gibi anlamlarına gelen “kasd” kökünden türeyen kaside terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş” şiir demektir.¹

2) Kasidenin genel tarihçesi:

Kaside, Arap edebiyatının ilk dönemlerinde doğmuş ve cahiliye devrinde en parlak dönemini yaşamıştır. Muallaktü`s-seba yazarları ile İslami dönem Arap kasidecileri (msl. Kab b. Züheyr, Hassan b. Sabit, Nabiga) bu nazım şeklinin gelişmesinde önemli roller oynamışlardır. Genellikle bir caize amacıyla yazılan Arap kasideleri emirlikler devrinde Ebu Nüvas; Abbasiler devrinde de Ebu Temam, Buhturi ve Mütenebbi`nin başarılı örnekleriyle olgun şeklini bulmuştur.

Fars edebiyatında ilk kasideler Sasaniler devrinde görülür. Rudegî, Araplardan aldığı kaside şeklini küçük değişikliklerle daha da olgunlaştırmıştır. Ancak kaside altın çağını Gazneli Mahmud sarayında yaşamıştır. Rivayete göre 400 kadar maaşlı şair bulunan Gazne sarayında başta Sultanu`ş-şuara Unsurî olmak üzere Ferruhî, Esedî gibi şairler kaside nazım şekliyle Sultan Mahmud için sayısız medhiyeler kaleme almışlardır. Selçuklular döneminde Enverî, Emir Muızzî ve Hakanî; Harzemşahlılar sarayında Reşidüddin Vatvat, Zahir-i Faryabi usta kasidecilerdendir. Daha sonra gelen Kemal İsfahani, Sadi-i Şirazi, Selman-ı Sâvecî, Hafız-ı Şirâzî gibi ünlü şairler kaside de varılabilecek son noktalara ulaştılar. Nitekim Sebk-i Hindi döneminde kasidenin kendisini yenilemesi gerekti. Urfi-i

¹ ELMALI, Hüseyin: “Kaside” T.D.V. İslam Ansiklopedisi c. 23, s. 562, İstanbul- 2001

Şirâzî, Sâib-i Tebrizî ve Şevket-i Buhârî bu yeni üslup ile eser veren ünlü kasidecilerdendir.²

3)Kasidenin Türk Edebiyatı'ndaki Tarihçesi

Anadolu`da 14. yüzyılda oluşmaya başlayan divan edebiyatı Arap ve İran edebiyatlarının nazım şekillerini kabul ederken konu yönünden eski koşuklara benzeyen kasideyi de kolaylıkla benimsemiştir. Türklerin Müslüman olmadan önceki ozanlarının, hakanları yahut beyleri övmek için kopuz eşliğinde söyledikleri koşuklarla kaside arasında muhteva yönünden fazla görülmüyordu. Türk edebiyatında ilk örnekleri 14. yüzyılda yazılmaya başlanan kasidelerin Türk beyliklerinin ileri gelenleri hakkında düzenlenmiş olmasıyla ilk mükemmel örneklerinin ortaya çıktığı 15. yüzyılda sultanlar ve devlet büyüklerine ithafen yazılmağa başlanması koşuk geleneğinin bir devamı kabul edilebilir. 15. yüzyılın başında Şeyhî (öl. 1431) gazelde olduğu gibi, Türk kasidesinin de kurucularından sayılabilir. Germiyan Beylerine ve Osmanlı sultanı Çelebi Mehmed ile Sultan II. Murad`a 15 kadar kaside söylemiştir. Fatih`in küçük oğlu Cem Sultan Avrupa`dan kardeşi II. Bayezid`e gönderdiği hüznü dolu ünlü “kerem” kasidesiyle padişahın affını dilemişti. Yine bu yüzyılın büyük şairlerinden Sultan Fatih`e hocalık, musahiplik ve sonra da vezirlik eden Ahmed Paşa`nın (öl. 1497) aralarında “la`l”, “güneş” ve “kerem” gibi ünlü kasideleri de bulunan 40 kadar kasidesi vardır.

Türk edebiyatının klasik özelliklerinin bütünüyle teşekkül ettiği 16. yüzyılda ise kasidenin edebiyata has kuralları iyice belirlenip şekil ve bölümleri oluşmuştur. Konusu diğer İslami edebiyatlarda görülmediği kadar genişleyen kaside buna bağlı olarak değişik isimlerde anılmağa başlar. Hicviye, mersiye, hasbihal, arzıhal gibi konuları da ihtiva edecek çeşitlilikte yazılan kaside Hz. Peygamber`i diğer din büyüklerini şairin çağında yaşamakta olan bir kişiyi öven örnekler yanında Allah`a yakarış, Resul-i Ekrem`den şefaath dileme, bir devlet büyüğünden mansıb ve

² PALA, Doç. Dr. İskender: *Ansiklopedik Divan Şiir Sözlüğü*, s. 313-316, Akçağ yay. Ankara 1995

memuriyet talebi, himaye görme arzusuna istekte bulunma, bir cezadan kurtulmak için af dileme, hamasi duyguları açıklama, vatan sevgisini dile getirme sebeplerle düzenlenmiştir. Bu yüzyılda Baki, (Öl.1600) özellikle kasidelerinin nesib kısımlarında çok başarılıdır. Bir bahar tasviri yaptığı zaman kasideye erişilmez bir zenginlik ve parlaklık verir; adeta canlı bir tablo çizer. Hayalleri zengindir. Devrin bir başka büyük şairi Hayâlî Bey (öl 1556) Defterdar İskender Çelebi ile Sadrazam Maktul İbrahim Paşa`ya sunduğu kasidelerle tanınmış ve bunların aracılığıyla padişaha kendini tanıtmıştır. Kasidelerindeki hayal unsurları mükemmeldir. Fakat bakî`nin dilindeki ustalık, Hayalî`de yoktur. Nev`i (öl 1598) alim bir şairdir. Divanında 15 kadar kasidesi vardır.Derbeder bir yaratılışa olması sebebiyle bulunduğu çok güzel hayalleri olduğu gibi, nazma geçirmiş, fakat bunların üzerinde durup işlememiştir. Rûhî (öl. 1605) kasidelerindeki acı üslubuyla dikkat çeker. Dilindeki açıklık ve parlaklık ile alay ve istihza, kasidelerinin belli başlı özelliklerindedir. Bu yüzyılın ve edebiyatımızın en büyük şairlerinden sayılan Fuzûlî öl. (1556) kasidelerinin nesib kısımlarında bazen tabiatı bazen de iş dünyasındaki heyecanları konu olarak ele alır. Bahar yahut su konularını nesib yaptığı zaman kasideye kendi aşkı ile başlar.

17. yüzyılda Türk edebiyatının en büyük şairi Nefî (1635) yetişmiştir. Nefî`nin sert, coşkun ve heyecanlı bir yaratılışı vardır. Kaside de hayalleri o kadar güçlü ve derindir ki çok insan mantığını şaşırır. Nefî`nin divanındaki bütün şiirlerinden fazla yer tutan elli dokuz kasidesi vardır. Bu yüzyılda Nefî`den sonra çok tanınmış bir başka kaside şairi de Sabrî (öi. 1645)dir. Sabrî kaside de tamamen Nefî`nine yolundadır. Bazı şiirlerde ahenk bakımından Nefî`ye yetiştiği görülür. Fakat Nefî`nine gür sesi yanında hayal zenginliği, anlatımındaki kudreti Sabrî`de yoktur. Yüzyılın diğer kaside yazan şairleri Alî, Şeyhülislam Yahya, Bahayî ve Nailî`dir. Bunlara yüzyılın sonunda yetişen Naci (Öl. 1712)yi eklemek gerekir. Nazım tekniği çok mükemmel olan Naci, her zaman ölçülü ve mantıklıdır. Kasidelerinde nasıl bir girizgahsan sonra konuya gireceği, ortaya attığı fikri nasıl işleyeceği bellidir. Bir değişiklik ve yenilik göstermez.

18. yüzyılda Nedim (öl. 1730) gazel ve şarkılarının yanında kasideleriyle tanınmıştır. Neff`deki gürleyen sese karşı Nedim`de ince, zarif bir ahenk vardır. Yüzyılın büyük musiki üstadlarından Nedim (Öl. 1726)de kaside de tanınmış bir şairdir. Beş kısma ayıldığı büyük bir cilt tutan divanı hemen bütünüyle naatlardan meydana gelmiştir ve edebiyatımızın en fazla naat yazan şairidir. Bu yüzyılın sonunda Şeyh Galip (öl.1799)da gazel ve mesnevideki ustalığı yanında kasidede de bir varlık gösterebilmiştir. Sadece Sultan selim`e 50 kadar kaside yazmıştır.

19. yüzyılda Enderunlu Vâsıf ve Enderunlu Fâzıl, kaside de Nedim`in yolundan gitmişlerse de, onun kasidelerinin yanında oldukça sönük kalmıştır.

Tanzimattan sonra gelişen edebiyatın bazı şairleri, diğer divan edebiyatı nazım şekillerinde olduğu gibi, kasidenin de iç yapısında bazı değişiklikler yapmışlardır. Bu değişikliğin en önemlisi bölümlerin kaldırılarak, sözün doğrudan övülecek kişiye getirilmesi, kişinin somut varlığından çok onun getirdiği yeniliklerin, yaptığı inkılapların, fikirlerinin medhiyesi yapılmıştır. Kasidenin bu geleneklik şemasının kırıp dışına çıkarana ilk şair Akif Paşa (öl. 1845) olmuştur. “Adem” kasidesi meşhurdur. Şinasi`nin Reşid Paşa için yazdığı kasidelerde nesib, girizgah, fahriye gibi klasik bölümleri atmış, Reşid Paşa`nın şahsında yapılan işleri övmüş, basmakalıp övgü cümlelerinden uzaklaşmıştır. Ziya paşa, Sultan Abdülaziz için yazdığı kaside de dua bölümüne de yer vermiştir. Daha heyecanlı olan Namık Kemal`in kaside türünde birkaç eseri vardır. Hürriyet kasidesi olarak bilinen eseri, yeni kasidenin en güzel örneğidir.

Klasik kasideyi Tanzimat kasidesinden ayıran en belli başlı özellik, onlardaki üsluptur. Klasik kasidede de basma kalıp bir övme vardır. Kişinin özelliği olarak sayılanlar o şahsın bizatihi özellikleri değildir. Bunlar toplumun beğendiği insanlarda aradığı değişmez güzel hasletlerdir. Memduhun ismi yerine başka bir isim konulsa kasidenin yapısında ve manasında bir bozulma görülmez. Tanzimat kasidesi daha çok memduhun iç özelliklerini, bizatihi ona has olan değerleri tespit ederek över.

Divan edebiyatındaki kaside yazma geleneği Tanzimattan sonra da sürmüştü, hatta Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaside düzenleyen şairler çıkmışsa da , modern Türk şiiri kasideyi tamamen terk etmiştir.

4) Kasidenin teknik ve estetik özellikleri

Kasidenin beyit birimiyle yazılan bir nazım şeklidir. İlk beyit kendi arasında, sonraki beyitler ilk beytin ikinci dizesiyle kafiyeli (a-a, b-a, c-a gibi) olur. Türk edebiyatında kasideler, otuz üç ile doksan dokuz beyit arasında değişen uzunlukta düzenlenmiştir. Nadiren bu sınırların dışına çıkıldığı olmuşsa da şairlerin genelde kırk elli beyit uzunluğundaki kasideleri tercih ettikleri görülür.³ Bu sayıya rağbet edilmesinin yine Allah'ı övmek demek olan tesbihin tane sayısı ve taksimiyle ilgili olması da muhtemeldir. ⁴ Kaside de ilk beyte matla', son beyte makta' denir. Kasidenin içinde her iki mısraı kafiyeli başka beyit veya beyitler varsa "tecdid-i matla", birkaç matla' beyti taşıyan kaside de "zü'l-metâli" adını alır. Şairin mahlasını söylediği beyit taç beyit, kasidenin en güzel beyti "beytü'l-kasid" olarak isimlendirilir. "Tac beyit" kasidenin son yani makta' beyti olabileceği gibi, ondan önceki beyitlerden biri de olabilir. Şairler isim veya mahlaslarını genellikle dua bölümünde ve kasideyi bitirmeden birkaç beyit önce söylerler.

5)Kasidenin bölümleri

1-Nesib (Teşbib): Kasidenin ilk ana bölümlerinden biridir.Kasidenin giriş bölümüdür. Şiir ve konu bakımından da uzun ve esaslı bölümdür. Nesib veya teşbib ortalama on beş veya yirmi beyit uzunluğunda olur. İşlenen konu bazen kasideye isim olabilmektedir. Burada genellikle tabiat tasvirleri yapılır. Bazen bu bölümde Allah'a dua, onun birliğine iman edilir, Hz. Muhammed'e sevgi dile getirilir. Burada

³PALA, İskender: "Kaside(Türk Edebiyatı) " T.D.V. İslam Ansiklopedisi c. 23, s. 562, İstanbul- 2001

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi "Kaside mad." C.6 s. 210, Dergah yay. İst. 1982

konuya göre çöl, vaha, at, deve, av, bahar, hazan, kış, yaz, saray, kasr, yalı, ramazan, bayram v.b. tasvirleri yapılır; hakimane düşünceler, cömertlik, kahramanlık gibi faziletler; Şiraz, Bağdat, İstanbul gibi şehirler ve buradaki bağ ve bahçelerin güzelliği, tarihi, ictimai ve estetik bir çevre içinde anlatılır. Bu ilk bölümde aşk ve sevgi konusu işlenmişse bölüme nesib, başka değişik konular işlenmişse teşbib adı verilir. Fakat genellikle bu adlar birbirine karıştırılmış ve konularına bakılmadan bu bölüme nesib veya teşbib denilmiştir. Hangi adıyla anılırsa anılsın bu ilk bölüm, şairin ilhamına ve hayal gücüne serbestlik tanınması bakımından kasidenin şiirsel açıdan en göz alıcı bölümdür.

2-Tegazzül: Kaside için tecdid-i matla' ile başlayan bir gazel olup beş veya on iki beyitten oluşabilir. Yalnız bu bölümler her kaside de görülmeyebilir. Bazen bunlar nesib bölümünde işlendiği gibi bazen mehdiye arasında veya mehdiye sonunda olabilmektedir. Kasidedeki monotonluğu kırmak, üsluba canlılık kazandırmak maksadıyla şairin aşk ve eğlence duygularını dile getirdiği gazel söylediği bölümdür. Nesibde başlayan aşk duygusunu, kasidenin biraz daha aşağısında devamıyla meydana gelmiştir. Eğer sevgili ölmüşse veya bulunamayacak şekilde kaybolmuş ise mısralar mersiye edasıyla söylenir.

3-Girizgah: Şair nesib veya tegazzül bölümünün sonunda bir münasebet düşünerek asıl konuya girer. Yani sözü öveceği kimseye getirir. Bu beyiti nükteli ve ustalıkla söylemeye çalışır. Genellikle bir veya iki beyitte yapılan bu giriş üst bölümle alt bölüm arasında bağlayıcı rol oynar.

4-Medhiye: Kasidenin nesib (teşbib) bölümünden sonra gelen ana bölümlerinden biridir. Kasidenin belki de en sanatkarane bölümüdür. Kasidenin kaside olabilme özelliği buradaki övgüye bağlıdır. Maksat da denilen bu bölümde şair, devrin büyük insanının (memduh) veya kendi kabilesinin fazilet, adalet, zenginlik, cömertlik ve kahramanlığından, savaşlarından, imar çalışmalarından eserlerinden v.b. çeşitli özelliklerinden şairane bir üslupla bahseder. Büyüklerin övünmeden hoşlanmaları bazı şairleri dalkavukça övgülere de itmiştir. Kasidelerin asıl yazılış maksadı, özü bu bölümün muhtevası olduğu için medhiyeye diğer bölümlerden daha fazla beyit ayrılır. Uzunluğu şaire ve konuya göre değişir.

5-Fahriye: Kasidenin asıl bölümlerindendir. Şair burada kasidesini ve kendisini över. Buna da memduhu kendisinden daha iyi övecek kimse bulunamayacağını belirterek yapar. Mısralarını inciye benzetir. Kasidelerinin dilden düşmediğini belirtir. Diğer şairlerin yarışmak için meydana çağırır. Kendi şiirleriyle övünür. Kısa olan bu bölüm bazen dua bölümüyle birleştiği gibi kasidenin başında da bulunabilir. Beyit sayısı şairlere göre değişebildiği gibi, fahriye bölümü konulmamış kasideler de mevcuttur. Nefi'nin fahriyeleri Türk edebiyatında çok meşhurdur.

6-Dua: Kasideye sonradan girmiş bölümlerendir. Kasidenin en sonunda birkaç beyitten oluşur. İslamıktan sonra kasidenin memduha dua ile bitirilmesi gelenek haline gelmiştir. Allah'ın övülen kişiye ikbal ve uzun ömür vermesi dilenir, adının daim söylenmesi istenir. Bu arada böyle bir kasideyi yazmağı nasip ettiği için şair Allah'a minnet ve şükranlarını bildirir.⁵

6)Kasidelerin İsimlendirilmeleri

Türk edebiyatında kasideler üç şekilde adlandırılmıştır.

1-Nesib veya teşbib bölümünde işlenen konuya göre: Kasidede eğer bahardan bahsedilmişse bahâriye, kıştan söz eden kasidelere şitaiyye, ramazaniyye, ıydiyye, temmuziyye, nevruiyye, gibi zaman dilimlerini; sünbüliyye ve rahşiyye gibi çiçek ve hayvanları, sûriyye, hamamiyye, cülusiyye, kudumiyye, istikbaliyye, sulhiyye ve fethiyye gibi olaylara dayalı hayat kesitini; kasriyye, dâriyye gibi bina tebrikini konu alan kasideler, bu şekilde isimlendirilir.

2-Redifne göre: Redifi güneş olan medhiyeye güneş kasidesi (şemsiye), gül olana gül kasidesi (verdiyye), sünbül olana sünbül kasidesi (sünbüliyye) gibi isimler verilir. Türk edebiyatında su tîg, hançer, benefşe, lale, kalem sühan v.b. kelimelerin redif olarak kullanıldığı kasideler ünlüdür.

⁵ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi "Kaside mad." C.6 s. 210, Dergah yay. İst. 1982

3-Kafiyyeye göre: Kasidelerin bazıları kafiye olan kelimenin son harfine göre isim alır. Kafiye harfi râ ise raiye, mim ise mimiyye, ta ise taiyye gibi.⁶

Kasideler, nesib bölümünde ele alınan konuya göre göre kaside-i bahariyye, kaside-i ramazaniyye, kaside-i hammamiyye olarak adlandırılır. Uyaklarına göre r harfi ile bitiyorsa kaside-i raiyye, l harfiyle bitiyorsa kaside-i lamiyye, m harfiyle bitiyorsa kaside-i mimiyye diye adlandırılır. Rediflerine göre de, tevhid, münacaat, methiye diye bölümlenir. Kasidenin en güzel beyiti "beyt-ül kasid"dir. Şairin adının geçtiği beyite ise "tac beyit" denir.

Bu tanımlama genellikle şairin kasidesine koyduğu başlığı esas alır. "Tevhid-i Hazret-i Bari der Na't-ı Seyyidi'l-Mürselin", "Der Sitayiş-i Sultan(...)", "Kaside der Medh-i(...)", "Hicviyye der Hakk-ı(...)" gibi ibarelerin yer aldığı bu başlıklar aynı zamanda kasidenin türünü de belirtmiş olur. Bir kasidenin teşbib bölümünde yer alan konuya göre bahardan bahseden kasidelere bahariyye (rebiyye), kıştan söz eden kasidelere şitaiyye denmesi gibi ramazaniyye, ıydiyye (bayramiyye), temmuziyye, nevruiyye gibi zaman dilimlerini; İstanbuliyye ve Bağdadiyye gibi şehirleri; sünbüliyye ve rahşiyye gibi çiçek veya hayvanları; suriyye, hamamiyye, cülüsiyye, kudumiyye, istikbaliyye, sulhiye ve fethiyye gibi olaylara dayalı bir hayat kestini; kasriyye, dariyye gibi bir bina tebrikini konu alan kasideler de yine teşbibinde işlenen konuya göre isim almıştır. Kasidelerin ikinci tür adlandırması redifine göre yapılır. Redifi güneş olan methiyyeye güneş kasidesi (şemsiyye), gül olana gül kasidesi (verdiyye), sümbül olana sümbül kasidesi (sünbüliyye) gibi isimler verilir. Türk edebiyatında su, tığ, hançer, benefşe, lale, kalem, sülhan, gül vb. kelimelerin redif olarak kullanıldığı kasideler ünlüdür. Son adlandırma şekli Arap edebiyatında olduğu gibi kafiye harfine göre yapılandır. Kafiye harf ra ise "raiyye" mim ise "mimiyye" ta ise "taiyye" gibi.

⁶ PALA, İskender: "Kaside(Türk Edebiyatı) " T.D.V. İslam Ansiklopedisi c. 23, s. 562, İstanbul- 2001

7)Kasidelerin türleri

Kasidenin tevhid, münacat, na`'t,medhiye, fahriye, hicviye, mersiye gibi türleri vardır.

1-Tevhid:

Allah`ın birliğini ve yüceliğini, azamet ve kudretini anlatan manzumelere tevhid denir. Tevhide Allah`ın büyüklüğü, isimleri, sıfatları, kuvvet ve kudretinin sonsuzluğu anlatılır. Tanrı karşısında kulun acizliği vurgulanır. Arifane söyleyişlere sık sık rastlanan tevdidlerde, yer yer didaktik özellikler arz eder. Divan edebiyatında en ünlü tevhid manzumesini Nabî yazmıştır.

2- Münacat:

Allah`a yalvarış yakarma demektir. Edebiyatta konusu Tanrı`ya yakarış olan şiirler bu adla anılır. Divan şairleri müretteb divan oluştururken münacat yazmayı bir çeşit kural haline getirmişlerdir. En büyük güç, kudret ve azamet sahibi olan Allah`ın ululuğu karşısında acizliği ve Allah`a yakarıştaki bulunan şairler, öncelikle kulun acizliği ve Allah`a muhtaç oluşundan bahsederler.

3- Na`t: Hz. Peygamber`i öğmek, O`na yalvarıp şefaah dilemek amacıyla yazılan şiirlere denir. Na`tların konusu Hz. Peygamber`in risaleti, mucizeleri, hicret olayı, din yolunda çektiği eziyetler v.s. olabilir. Kullanılan dil sanatlı ve ağırdır. Nazım en çok na`t yazan şairdir. Fuzulî, Şeyh Galib ve Nabî, na`tları ünlü olan şairlerdir.

4- Medhiye: Bir kimseyi övmek için yazılan şiir ve yazılara denir. Kasideler, genelde bir kimse veya bir şeyi övme amacına yönelik olduklarından mehdiye adıyla anılmaya başlanmıştır. Nitekim kasidenin bölümlerinden birinin adı da mehdiyedir. Şair bu bölümde kasideyi sunacağı kişiyi aşırı sözlerle överek kahramanlığını, cesaretini, iyiliğini, adaletini, zenginliğini, cömertliğini anlatır.

5- Hicviye:

Konusu hiciv (yergi) olan şiirlere hicviye denir. Mehdiye karşılığıdır. Bir kişi veya kurumu; toplum veya olayı v.s. yermek amacıyla özel şiirler olarak yazılabildikleri gibi bazı manzumeler içinde yer edinebilirler. Hicviyeler en kolay hatırlanabilen şiirlerdir. Ancak eski toplum yapısının tutucu fikirleri hicviyelerin yazıya

geçirilmesini hoş karşılamadığı için örneklerine az rastlanır. Türk edebiyatında Nefî, Sürûfî, Hevâyî, Vehbî v.s. şairler en ünlü hicviye şairleridir.

6- Mersiye:

Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntü ve acıyı anlatmak amacıyla ölüyü över nitelikte yazılan şiirlere denir. Lirik bir anlatımın hakim olduğu mersiyeler genellikle dünyanın geçici ve aldaticılığı, adaletsizliği ve hayata bakış açısı gibi felsefi konuları anlatan birer bölümle başlar. Daha sonra ölen kimse için duyulan üzüntü ile ölenin yiğitlik, cömertlik, iyilik, adalet v.s. meziyetleri anlatılır. Yahya Bey, Bakî, Şeyh Galib, Kazım Paşa'nın yazmış oldukları mersiyeleri meşhurdur.

B)MECMU'A

Arapça olan bu kelime cem' kökünden gelmektedir. Toplanıp, biriktirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi ya da seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap.⁷ Şuradan, buradan toplanmış şeyler.⁸ Eski harflerle yazılmış, içinde seçme yazıların bulunduğu el yazması eser. Şekil yönünden bir defterden ibarettir. Halk kültürüyle ilgili olan ve aşağıdan yukarıya açılanlara cönk denir.⁹ Toplamak, derlemek, bir araya getirmek anlamlarında kullanılan mastardan yapılan "mecmû" ise toplanmış ve derilmiş demektir. Bu kelimenin müennesi ise mecmua'dır. Anlamı da toplanıp biriktirilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş yazma kitabdır.

Bugün mecmua denince akla muntazam aralıklarla yayımlanan ve içinde hemen hemen aynı konudan yazıları ihtiva eden bir çeşit yazılar topluluğu akla gelir. Eski Türk Edebiyatı kültürü çerçevesinde mecmuayı bugünkü anlamıyla düşünmek yanlış olacaktır. Yüzyıllar boyunca gerek edebiyat sahasına gerekse diğer dallara çok önemli katkılarda bulunan mecmua türü acaba neydi, nasıl oluştu diye düşünülecek olursa şöyle bir sonuca varılır: Mecmua genellikle kişilerin

⁷ DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat, Aydın Kitabevi, Ank. 1996, s. 596.

⁸ Naci, Muallim, Lugat-ı Naci, Çağrı Kitabevi, İst. 1987, s.819.

⁹ PALA, İskender, a.g.e., s. 361.

beğenilerini yansıtan bir not defteri olarak görevine başlamış ve bu görevini sürdürmüştür. O defter bitince de mecmua dediğimiz şey ortaya çıkmıştır. Çok düzgün ve itina ile hazırlanmış mecmualar olduğu gibi çok dağınık hatta kağıdının boyutları, renkleri birbirine uymayan mecmualara da rastlanır. Hatta bu arada yazı karakterinin de değiştiği, yani mecmuanın el değiştirdiği de olur. Mecmua türünün önemi şöyle sıralanabilir:

a. Bugün için kayıp olan bir eser bu mecmuaların birinde ortaya çıkabilir.

b. Zamanında şairin herhangi bir sebeple divanına koymadığı veya daha sonra yazdığı şiir veya yazılar kulaktan kulağa veya elden ele geçerek bu mecmualarda yer alabilir. Taşlıcalı Yahya'nın meşhur Şehzade Mustafa Mersiyesi ile Tatavlılı Mahremî'ye ait birçok kasidenin hiçbir yerde bulamadığımız halde, üzerine çalıştığımız bu mecmua'da yer alması gibi.

c. Divanı olmayan bir şairin şiirleri dağınık veya toplu halde bu mecmualarda bulunabilir.¹⁰

Mecmualar tek bir konuyu içine alan yazıları topladığı gibi, değişik konuları da içine alabilir. Mecmualar kendi aralarında şöyle bir tasnife tâbi tutulabilir.

C)MECMÛ'ÂLAR

Edebiyat tarihimiz bakımından çok önemli olan mecmualar şöyle ayrılabilir:

- a) **Nazireler Mecmuaları,**
- b) **Meraklılarca Toplanmış, Birer Antoloji Niteliğinde Seçme Şiirler Mecmuaları,**
- c) **Türlü Konulardaki Risalelerin Bir Araya Getirilmesiyle Meydana Gelen Mecmualar,**
- d) **Aynı Konulardaki Eserlerin Bir Araya Getirilmesiyle Meydana Gelen Mecmualar,**
- e) **Tanınmış Kişilerce Hazırlanmış, Birçok Yararlı Bilgiler, Fıkraları Ve Özel Mektupları Kapsayan Mecmualar.**

¹⁰ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Mecmu'a mad., Dergah Yay. , İst. 1982, s. 170.

a)Nazire Mecmuaları:

Divanları dolduran manzumeler arasında, başkalarına nazire olarak söylenmiş olanlar çoktur. Zamanında çok sürümde olan nazirecilik, edebiyat tarihçisi için kötü bir taklitçilik değildi. Bununla birlikte yüzlerce naziresi meydana getirilen bir gazelin aslını bulmak, onun çok işine yarayacaktır. Nazire mecmuaları bu yolda kılavuzluk edebilir. Bu mecmualardaki nazireleri gözden geçirmekle, bunların asıllarını ve divan tertip etmemiş olan şairlerin manzumelerini bulmak olanağı vardır. Bu bakımdan nazire mecmuaları, edebiyat tarihi incelemelerinde önemle başvurulacak kaynaklardır. Bunların en önemlileri:

Mecmuatü'n-Nazair, Ömer b. Mezid'in H. 840=1436'da hazırladığı 614 yapraklık bu mecmua, nazire mecmualarının ilkidir. Başta mensur bir önsözün sonunda mecmuanın adı şöyle belirtilmektedir: "Mecmuatü'n-Nazair, nüzhet-geh-i defatir, saykal-zen-i havatır, dürc-i dür-i cevahir. İki bahir ile takti' olunur: müstef'ilün faulün, Müstef'ilün faulün; mef'ulü failatün, mef'ulü failatün. Bundan sonra "Ebyat-ı Mesnevi" başlığı altında şu iki beyit geliyor:

Murādum bunca sözlerden du'ādur

Du'ādur ol ki her derde devādur

Çi ger tir-i kazānun reddi yokdur

Du' ā kalkanı gibi seddi yokdur

Bundan sonra ayrı bahirlerden nazireler geliyor. Mecmuada XIII, XIV. yüzyıllarda yaşamış 83 şairin 397 manzumesiyle yazarın kendi manzumeleri yer almaktadır.

Camii'n-Nazair. Eğridirli Hacı Kemal'in H. 918=M. 1512'de hazırladığı 496 yapraklık bu mecmuada, 266 şairin, bu arada kendisinin manzumeleri vardır. İki sayfalık bir önsözden sonra tevhitler, na'tlar, başka kasideler, gazeller, müstezadlar ve müsammatlar sıralanmaktadır. Sonunda Kemali'nin manzumeleri de vardır.

Hacı Kemal önsözde hazırladığı mecmua için şunları söylüyor: "İsmi Camii'n-Nazair koydum, 496 varak birle müceled bir memlu kıldum. Ve bu cem'iyetün 232'si kasidedür ve bu kasidelerün 33'i tevhiddür ve 15'i na'tdür. Ve dahi 12'si terci'-i benddür ve 4'i mersiyedür ve 2'si felek-namedür. Ve dahi 34'i murabba'dur ve 9'ı muhammesdür ve 1'i müseddesdür ve 13'i müstezaddur ve 4'i bahr-ı tavildür ve 2'si muaşşerdür ve 13'i munacatdur. Ve 2832 gazeldür ve bunların dahi kimi müveşşahdur ve kimi müfettahdur ve kimi mülemma' ve kimi muamma ve kimi ilahiyyat ve kimi hüsniyat ve kimi dahi hezliyyatdur. Ve dahi bu cem'iyet ki vardur, 266 şairün kamilleridür. İmdi azizler işbu nahif-i zaif müellif Hacı Kemal'ün bu kitab içinde ebyat ve eş'arı vardur".

Mecmau'n-Nazair, Edirneli Nazmi'nin H. 930=M. 1523'de topladığı bu mecmuada, 243 şairin vezinlere ve kafiyelelere göre sıralanmış 3356 gazeli vardır.

Pervane Bey Mecmuası, Kanuni Sultan Süleyman'ın bendelerinden Pervane Bey tarafından H. 968=M. 1560'da toplanmış olan 641 yapraklık bu mecmuanın ilk yaprağı eksiktir.

Metaliu'n-Nazair, (2.c), Budin'li Hısalı (ö. H. 1062 = M. 1651)'nin topladığı mecmuada, "matla'lar" vezinlere ve kafiyelelere göre sıralanmıştır. Şairin kendi matla'ları da bulunmaktadır.

Nazireler Mecmuası¹¹, adlı yazılı olmayan ve kimin tarafından toplandığı bilinmeyen bu mecmua, fişte "Camii'n-Nazair" diye kayıtlıdır. Birinci sayfanın kenarında da Edirneli Nazmi'nin bibliyografisi alınmıştır. 643 yapraklık kalın ve büyük

¹¹ Nazire Mecmuası, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 920.

mecmuada tevhit, na't, mev'ızalar, Terci' ve terkiib-i bentler, müsammattlar, vezinlere ve kafiyelele göre sıralanmış gazeller, müfredler, kıt'alar, mesneviler ve 945-962 yılları arasındaki tarihler sıralanmıştır.

Nazireler Mecmuası¹², adlı yazılı olmayan ve kimin tarafından toplandığı bilinmeyen bu mecmua, fişte "Camiu'n-Nazair" adıyla kayıtlıdır. 127 yapraklık bu mecmuanın başı eksiktir, gazeller "b" harfinden başlamaktadır.

Nazireler Mecmuası¹³, adı yazılı olmayan ve kimin tarafından toplandığı bilinmeyen bu mecmua 590 yaprak tutmaktadır. Gazeller "y" harfine dek gelmekle birlikte son sayfalar eksiktir.

Mecmua-i Nazair¹⁴, 1233 tarihini aşayan bu nazireler mecmuası da küçük boy 252 yk. tutmaktadır.

b)Seçme Şiirler Mecmuaları:

Bunlar her kitaplıkta vardır ve sayıları çoktur. Tanınmış bir kaçı:
İbrahim Bey Külliyyatı¹⁵, Seçme şiirler, 153 yaprak.

Mecmua¹⁶, XVI. yüzyılda tertiplenmiş olan mecmuada, gazeller kafiyelele göre sıralanmış değildir. Mecmua, şairlerin adlarının ilk harfleri sırasına göre tertiplenmiştir. İlk yaprak kopmuş olduğu için mecmua Şeyh İbrahim Gülşeni'nin gazeliyle başlıyor. Mecmuanın sonu da eksiktir. Son sayfada Pend-name sahibi Güvahi'nin gazeli bulunmaktadır. Mecmuanın bir özelliği, gazellerin başında şairlere değin kısa bilgiler bulunmasıdır. Örneğin Baki'nin gazelinin başında şu cümle bulunmaktadır. "El'an daniş-mend olan İslambolli Karga-zade Baki Çl. Fermayed".

¹² Nazire Mecmuası, İst. Üniver, Ktp., Ty, No. 2955.

¹³ Nazire Mecmuası, İst. Üniver, Ktp., Ty, No. 1547

¹⁴ Mecmua-i Nazair, İst. Üniver., Ktp., Ty, No. 739.

¹⁵ İbrahim Bey Külliyyatı, Üsküdar Silm Ağa Ktp., Ty, No. 250.

¹⁶ Mecmua, İnkılap Ktp., M. Cevdet, Yazma, No. K 479.

Mecmua¹⁷, Türlü şairlerin manzumeleri, özellikle Nef'i'nin, Nev'i'nin ve Ulvi'nin kasideleri, Ruhi divanı (eksiktir).

Mecmua¹⁸, XVII. yüzyıl şairlerinden Atayi, Yahya, Veysi, Nadiri, Azmi-zade ile Figani ve Başkalarının manzumeleri, Figani'nin "Suriye" ve "Şikariyye" kasideleri.

c)Risale Mecmuaları:

Bu tarzdeki mecmualar da kitaplıklarımızda çoktur. İçlerinde risalelerle birlikte şiirler bulunanlar da vardır.

Önemli birkaçı:

Camiu'l-Maani, bu mecmuada Farsça ve Türkçe risaleler; Farsça ve Türkçe eserlerden seçmeler; Kaygusuz, Kemal-i Ümmi, Nesimi, Halili, Ca'feri, Kasımi, Yunus Emre, Kul Ubeyddi, (Çağatayca) gibi şairlerin şiirleri vardır. Mecmua H. 940 = M. 1533'de İst.'da tertiplenmiştir.

Mecmua¹⁹, Dört sütun üzerine yazılmış olan 275 yapraklık bu önemli mecmuada şu eserler yer almaktadır: Nev'i-zade , Nefhatü'l-Ezhar ve Münşeât; Nev'i-zade, Riyazi, Azmi-zade, Fakiri, Yahya, Allame ve Sabuhi Dede, Saki-nameler; Kaf-zade, Leyla vü Mecnun; Cinanı, Riyazü'l-Cinan; Feyzi-i Kefevi, Hadis-i Erbain; Nev'i, Hasbihal; İznikli Bakai, Gül ü Bülbül; Okçu-zade; Risale ve Fetih-name-i Revan; Gani-zade, Divan ve münşeât; Abdülkerim ve Azmi-zade, Münşeât; Ebusuud, Risale;

Veysi, Hab-name; Hâce, Menkıb-ı Sultan Selim Han; Seydi Ali, Mir'atül-Memelik; Mesnevi (7.c.); Fuzuli, Sıhhat ü Maraz; Katibi, Tecnisat (Farsça); Zuhuri,

¹⁷ Mecmua, Nuruosmaniye Ktp., No. 4957.

¹⁸ Mecmua, Nuruosmaniye Ktp., No. 4966.

¹⁹ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4097

Akdes, Fuzuli, Hayreti, Örfi-i Şirazi, Saki-nameler (Farsça); Sadık-i Kitab-dar, Tezkire; Baytar-name; Fahri-i Hirevi, Tezkire.

Mecmua²⁰, 233 sayfalık bu önemli mecmuada şu eserler vardır: Veysi, Siyer (I. ve II. c.); Okçu-zade, Ahsenü'l-Hadis; Kefevi Hüseyin, Raz-name; Riyazi, Tezkire; Ali, Menakıb-ı Hünerveran; nasihatü'l Müluk; Kavaidü'l-Mecalis; Abdülkerim Toktamış Giray'ın öldürülmesi hakkında bir yazı; Edirneli Kesbi, manzume; Subhi, manzume; Gani-zade, Şah-name; Nergisi, Meşaku'l Uşşak.

Mecmua²¹, bu mecmuada Osman-zade Taib'in şu eserleri vardır: Şerh-i Hadis-i Erbain, ahlak-ı Ahmedî, Telhisü'l Hikem, Semarü'l- Esmar, Hadikatü'l-Vezera.

Mecmua²², Bu mecmuada: 1) kasideler, gazeller ve türlü biçimler altındaki manzumeler (mecmuanın bir yerinde: “Bu mecmuada kendi hatt-ı destiyle eşları mevcut olan şura esamisi dür” başlığı altında Cezmi, Agah, Dürri, Seyyid Nihani, Evcî, Şeyh Saida vb. nin adları geçiyor; 2) Baki'nin şiirleri, nazireler, Amasyalı Mihri Hatunun beyitleri, lugazlar vb; 3) manzum hikaye: Gül-i Sad-berk'den; 4) Farsça şiirler, tarihler (cümlecikler ve terkipler). 5) Faideler, fetvalar, Hatai'nin şiirleri; 6) Arapça risale (fıkha dair); 7) Muammalar; 8) Devletşah Tezkiresi ile, Mecalisü'n-Nefais'en parçalar; 9) Nabi'nin el yazısıyla bir gazeli; 10) Faiz'in el yazısı ile bir gazeli. Bu mecmua içinde başka yerde bulunmayan Mücib Tezkiresi vardır (yk. 287 b – 293 b). Mecmuanın bir yerinde de “li muharririhi” kaydıyla 1108 tarihi bulunmaktadır.

Mecmua²³, Bu mecmuada türlü şiirlerden başka önmeli olarak Hikayet-i Elif Abdal (manzum latife), Kaside-i Cüzdan-name (manzum latife), Tarzı'nin Zille-name (manzumesiyle Vasiyet-name-i Tıflı (manzum)'si vardır.

²⁰ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4098

²¹ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4958

²² Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4965

²³ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4967

Mecmua²⁴, Bu mecmuada şunlar yer almaktadır: Nevai, Hadis-i Erbain; “Küre-i zemin” haritası; Necâti’nin gazelleri; Baki, Zati, Necâti Ahmed Paşa ve başkalarının manzumeleri; Mesihî’nin Şehr-engiz’i; İshak Çl. nin Üsküp ve Bursa Şehr-engiz’leri şemsi paşa’nın gazelleri ve nazireleri; Ulvi’nin Sultan Selim için “Çar ender çar”ı; Delibirader’in mensur mektubu; manzum mektuplar, cevapları; gazeller, kasideler, lugazlar vb.

Mecmua²⁵, Bu mecmuada şunlar vardır: Veysi’nin Vakta-name’si; Risaleler; padişahların mektupları; Veysi, Nadiri, Haleti ve Abdulkerim’in Münşeâtları; Fuzulî’nin mektubu; Farsça manzumeler; Arapça Manzumeler, Zuhurî’nin Farsça Saki-name’si; kasideler, gazeller vb,

Mecmua²⁶, Bu mecmuada önemli olanlar: Fasih Ahmed Dede’nin Münazara-i Gül ü Mül’ü ile İhtilac-name ve Ta’bir-name’dır.

Mecmua²⁷, Bu mecmuada Önemli olarak Fasih Ahmed Dede’nin Münazara-i Gül-i Ra’na ba Mül-i Hamra adlı mensur eseriyle bunun manzum dibacesi vardır.

Mecmua²⁸, Bu mecmuada Ubeydi’nin manzum Akaid’i (Çağatayca, mesail-i vuzuv) ile Ubeydi’ni hikmetleri (çağatayca) vardır.

Mecmua²⁹, Bu mecmuada başlıca şunlar bulunmaktadır: Seçilmiş şiirler; Belig’in manzum Sergüzeşt-name’si, Lamii Çl.’nin Nefsü’l-Emr-name’si, Mezaki dede’nin Sek-name’si 4 sütun üzerine hepsi 68 yaprak.

²⁴ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4968

²⁵ Mecmua, İst. Üniver. Ktp, Ty, No. 4976

²⁶ Mecmua, Nuruosmaniye, Ktp., No. 4982

²⁷ Mecmua, Nuruosmaniye, Ktp., No. 4993

²⁸ Mecmua, Nuruosmaniye, Ktp., No. 5000

²⁹ Mecmua, Millet Ktp., Emiri, manzum, No. 665

Mecmua³⁰, Bu mecmuada şu eserler yer almaktadır: Vehbi'nin Şevk-engiz'i; Fazıl'ın Huban-name'si; Kalayî'nin Manzume-i Lugat-i Kalayî (Belisan-ı Ermeni); Fazıl'ın Zenan-name ve Çengi-name'si.

Mecmua³¹, Bu mecmuada Fuzuli, Necâti, Baki ve Hayali'nin divanları vardır.

Mecmua³², Bu nüshada Osman-zade'nin Hadikatü'l-müluk ve Hadikatü'l-Vüzerası, Şehri-zade'nin Hadikatü'l Vüzerâ zeyli, Müskakimzade'nin Devhatü'l-Meşayih, Resmi Ahmed'in Hamiletü'l-Kübera ve Halifetü'r-Rüesa'sı ile Süleyman Faik'in Zeyilleri vardır.

Mecmua³³, Dört sütun üzerine yazılmış olan bu güzel nüshada 6 eser vardır. Kutbeddin Mehmed İzniki, Mukaddime-i Salat; Divanı-Aşık Paşa; Şebüsteri, Gül-şen-i Raz; Şeyhoğlu, Hurşid-name; şeyhi, Husrev ü şirin; Yazıcı Salahaddin, Melheme.

Mecmua³⁴, Bu mecmuada şu eserler yer almaktadır: Risale-i Virani Baba, Risale-i Kaygusuz Abdal, Pend-name-i Zarifi, Uğru ile Kadı hikayesi. Bu mecmua 1277 yılında yazılmıştır.

Mecmua³⁵: Bu mecmuada şu kitaplar yer almaktadır: Hacı Mustafaoğlu, Mecmau'l-Envar (Mevlid), yazıldığı tarih: H. 896 = M. 1490/91, Bursa; Gurbeti, Mu'cizat-ı Rasul Aleyhisselam, 733 beyit; Yahya, Mevlidü'n-Nebi Aleyhisselam; Kamal-i Ümmi, Kitab-ı Kamal-i ümmi (dini eser, 150 s); yazarı bilinmeyen Hikayet-i Divane-i Diger (manzum, 4 s.); yazarı bilinmeyen, Hikayet-i Divane-i Diger (manzum, 3 buçuk s.); yazarı bilinmeyen, Hikayet-i Raziye manzum, oniki buçuk s.).

³⁰ Mecmua, İst. Üniver. Ktp., Ty, No. 4005

³¹ Mecmua, Süleymaniye Ktp., reşid Ef, No. 774

³² Mecmua, Bayezid ktp., Cevdet Paşa No. 145

³³ Mecmua, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, No. 550

³⁴ Mecmua, TDK Ktp. No. A 7

³⁵ Mecmua, Bayezid Genel Ktp., no. 5308

d) Aynı konuda eserlerden toplanan mecmualar:

Bunlardan Birkaçı: Eş'ar-name-i Müstezadi, Ayvansaraylı Hafız Hüseyin b. İsmail (ö. H. 1201 = M. 1786) nın topladığı mecmua.

Mecmua³⁶: Lale devrinde İbrahim Paşa'ya sunulan kasideler ve tarih manzumeleri, 636 yapraklık bu mecmua, İbrahim Paşa'nın emriyle şair Faiz Ef. Ve Şakir Bey tarafından toplanmıştır.

Mecmua³⁷: (Nuut-ı Nebeviyye mecmuası), Abdülbaki adında biri tarafından toplanmıştır. Mecmuada şu şairlerin kaside ve mesnevi tarzında yazdıkları na'tlar yer almaktadır: Cezmi, Şehri, Halili, Zati, Danişi, Riyazi, Rizai, Mezaki, Faizi, Nadiri, Naili, Nabi, Sulhi, Sabit, Yahya, Nef'i, Fuzuli, Cinani, Hayali, Nuri, Hakani, Cevri, Arifi, Feyzi, Fehim, İdi, Zihni, İsmeti, Aziz, Ali, Neşati, Vecihi, Hüdai, Haleti, Tıfli, Fazlı, Vücuti, Celil, Şeyh Hakkı,

Mecmua³⁸: (Nuut-ı Nebeviyye mecmuası), Abdülbaki adındaki biri tarafından toplanmıştır. 60 kadar şairin türlü biçimlerdeki na'tlarıyla mi'racyeleri bulunmaktadır.

Mecmua³⁹: (Nuut-ı Nebeviyye mecmuası), 15 şairin türlü biçimlerde na'tları ve mi'racyeleri vardır. (son na'tlar Nahifi'nindir. En sonunda Nahifi'nin II. Sultan Mustafa'yı öven bir kasidesi vardır. Bu mecmuayı Nahifi hazırlamış olabilir).

Mecmua⁴⁰ (na'tlar mecmuası)

Mecmua⁴¹ (lugazlar mecmuası, 269 lugaz)

³⁶ İbrahim Paşa'ya sunulan kasideler mecmuası, Süleymaniye Ktp., Halet Ef. No. 763

³⁷ Nuut-ı Nebeviyye mecmuası, Ankara Genel Ktp. No. 312

³⁸ Nuut-ı Nebeviyye mecmuası, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, No. 1210

³⁹ Nuut-ı Nebeviyye mecmuası, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, No. 1211

⁴⁰ Mecmua, Millet Ktp., Emiri, manzum, No. 779

⁴¹ Mecmua, Millet Ktp., Emiri, manzum, No. 718

Mecmua⁴² (lugazlar mecmuası, elifba sırasıyla)

Mecmua⁴³ (ebced hesabıyla birer tarihi gösteren mısralar ve beyitler): Bu mecmuada şu başlıklar altında türlü şairlerin tarihleri sıralanmıştır: Padişahlar, sadrazamlar-kaptan paşalar- şeyhülislam, kazaskerler- mevalı ve müderrisler-camiler- mahfiller- çeşmeler- sebiller- şadırvanlar- selsebiller- bendler- medreseler-kütüphaneler- mektepler- hankahlar- türbeler- veladet-i şehzade- veladet-i saire- sal-i cedit- cısr- lihye- kasr- hane- sahilhane- hamam- imaret- kervansaray ve çarşı ve dekakin- darbhane- yeni çeriyan ve cebeciyan- fütuh- top ve tüfenk- tüfenk endahten ve tır ü cirid- taht-ı hümayun- çetr- zevrak- gerdune- kalyon- sur-ı hitan- akd ü zıfaf- menasib- tecdid-i sikke- çerağan- vefat. Bu mecmua küçük boy, 73 yk. Dır.

Mecmua⁴⁴ (Divanlar): Bu mecmuada şu şairlerin divanları yer almaktadır: Şöhreti, Nabi, İzzeti, İsmeti, Sezai, Vecdi, Nedim-i Kadim (kasideler), Nedim-i Kadim (gazeller), Nazım, Güfti, Feyzi, sonunda da Tezkire-i Güfti, küçük boy.

e) Tanınmış kişilerin hazırladıkları mecmualar:

Bu mecmualarda seçme şiirler, biyografiler, küçük risaleler, önemli eserlerden seçilmiş parçalar, fıkralar, hikayeler, latifeler ve türlü bilgiler bulunur. Birkaçı:

Süleyman Faik Ef. Mecmuası, ö. H. 1253 = M. 18379. Süleyman Faik'in topladığı bu mecmuada, nazireler, hikayeler, fıkralar, anılar ve türlü bilgiler vardır.

Aşçı İbrahim Dede Mecmuası, Devrinin ünlü şairlerinden ve hattatlarından olan Mevlevi Fasih Ahmed Dede (ö. H. 1111 = M. 1699) nin Farsça divanı, Türkçe şiirleri, fıkralar, tarihsel hikayeler, tarihler, yararlı bilgiler, risaleler, Türkçe ve Farsça seçme şiirler, biyografyalar, türlü eserlerden parçalar, küçük risaleler yer almaktadır

⁴² Mecmua, Millet Ktp., Emiri, manzum, No. 719

⁴³ İst. Üniver. Ktp., Ty, No. 2508

⁴⁴ İst. Üniver. Ktp., Ty, No. 461

(Fuzuli'nin Akkoyunlu Türkmenlerinden olduğunu değgin Nidai Çl. fıkrası da bunlar arasındadır)

Tayyar-zade Mecmuası, Tayyar-zade tarihçi Ahmed Ata (ö. H. 1294 = M. 1877) nin hazırladığı bu mecmuada, biyografyalar, tarihsel olaylar ve beyitler vardır. Bu mecmua Ragıp Paşa mecmuası'nazeyl sayılmıştır.

Mecmua⁴⁵, Ali (elif ile) nin hazırladığı bu mecmuada, “musikiye dair bir risale, bazı zevatin mektubat ve eş'arı, iki mahbubunu aşırıldığından dolayı Gınayi Efendi'nin bir paşaya mufassal ve garip tekdırnaesi, bu sırada Ali'nin (Gelibolulu) de bir gazeli ve bir Terci'-i bendi ile bahr-ı tavilde bir beyti münderiçtir”.

Mecmuatü'l Fevaidi'l Müteferrika, Bu mecmuada İdris-i Bitlisi'nin Türkçe üç mektubu, Baki ve başka şairlerin mektupları, vakıfnameler ve yararlı bilgiler vardır.

Hattat Hüseyin Hamid ve Salih Namık Ef.ler Mecmuası, Bu mecmuada şu eserler yer almaktadır: Nefes-zade, Gülzar-ı Savab; Esmâü'l Aklam; Terceme-i Mizanü'l-hat; Hattatların Silsilesi.

Kethüda-zade el Hac Mehmed Arif Efendi Mecmuası, (sonradan Binbaşı Hoca Emin tarafından hazırlanmıştır).

C)MECMÛ'Â'DA GEÇEN ŞAİRLER

1)AHMEDÎ

Muhtemelen 1335 yılında doğdu. Asıl adı İbrahim, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır. Hayatı hakkındaki bilgiler yetersiz ve tutarsızdır. Öğrenimini nerede nasıl yaptığı bilinmemektedir. Ancak kaynaklar bilgisini artırmak için Mısır'a gittiğinde birleşmektedir. Kaynaklarda, Ahmedî'nin İlk önce Aydınogullarından Hazma Bey'e ve daha sonra Germiyanoğullarına intisap ettiği belirtilmektedir. Osmanogullarına da ne zaman intisap ettiği belli değildir. Ancak Emir Süleyman'la olan münasebeti onun ölümüne kadar (1410) devam etmiştir. Ahmedî'nin Emir

⁴⁵ Mecmua, Süleyman Ktp., Es'ad Ef., No. 3290

Süleyman`a yakınlığı, eserlerinin çoğunu ona ithaf etmesinden anlaşılmaktadır. Emir Süleyman`ın ölümünden sonra I. Mehmed`in himayesine girmiş, seksen yaşını geçmişken 1413 yılı civarlarında Amasya`da ölmüştür.⁴⁶

Ahmedî, edebî şahsiyeti ile 15. asra hükmetmiş şairlerdendir. Konuya hakimiyeti ve muhtelif nazım şekilleri içinde hünerle kalem oynatışı ile, tesirinde kaldığı şairlerden farklı bir yazış tarzına sahip olmuştur. Ahmedî`nin en meşhur eseri İskendernâme`dir. Emir Süleyman`a sunulmuştur. Prof. Dr. İsmail ÜNVER tarafından tıpkı basımı yapılmıştır. Bu eserin haricinde Divan, Cemşid ü Hurşid, Tervihü`l Ervah , Hayretü`l Ukala adlı eserleri vardır.⁴⁷

2)AHMED PAŞA

Edirne`de doğmuş , Bursa`da ölmüştür. Babası Veliyüddin b. İlyas II. Murad`ın kazaskeridir. Klasik edebiyatımızda kendinden sonrakilere örnek olan bir şairdir. Şeyhi ile Necati arsında yetişen şairlerdendir. Eğitimi tamamladıktan sonra ilk görevine Bursa`daki Muradiye Medresesinde başlamıştır. Daha sonra Edirne`de kadılık yapmıştır. 855/1451 Fatih Sultan Mehmed `in tahta geçişinden sonra padişahın dikkatini çekmiş, sırasıyla, kazasker, padişaha müşahip ve hoca olmuştur. Talihinin yaver gitmesi ile kısa sürede böylesine yükselen Ahmed Paşa `ya sonunda vezaret görevi de verilmiş, böylece vezir olmuştur. Şakaik `taki ve ondan naklen diğer kaynaklardaki bir rivayete göre padişah Ahmed Paşa `yı ordunun maneviyatını yükseltmek üzere orduda bulunmuştur.

Ahmed Paşa devrin kimi şairlerini ve bu arada hocası Melihî `yi de padişaha takdim etmiş bir şairdir. Fakat günün birinde talihi ters dönmüş, padişahın gazabına uğramış , padişahın nedimlerinden birine aşır ilgi duyduğu söylentisi yüzünden tutuklanmıştır. Yazıp padişaha sunduğu ``Kerem `` redifli kaside ile kendini kurtarmıştır. Bu kasidenin bir beytinde Ahmed Paşa ``kulların yanılması şaşılacak şey değildir, padişahın affi nerede? `` demektedir.

⁴⁶ KUT, Günay, Ahmedî mad., T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c. 2 , İst. 1989, s.165.

⁴⁷ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Ahmedî mad., c.1, Dergah Yay., İst. 1990, s. 80.

mesleğe girerek “kul taifesi” arasına katıldı. Medrese tahsili sırasında hattatlığı da öğrendi. Anadolu defterdarı Mahmud Çelebi'nin yanında ahkam tezkireciliğine atandı. Fakat bir müddet sonra azledildi. Bu muameleye kırılan şair, malını mülkünü satarak, Mısır'daki Halveti şeyhi İbrahim Gülşeni'ye intisap etmek üzere Mısır'a gitti. Uzun süre Gülşeni'nin hizmetinde bulundu. 1535'de şeyhinin ölümü üzerine İstanbul'a geri döndü. Bir müddet münzevi hayatı yaşadıkdan sonra Kanuni tarafından silahtar olarak tayin edildi. Van seferi sırasında beytülmal katibi oldu. Bir süre sonra da 1552 yılında İstanbul'da vefat etti.

Ahmet Paşa'nın kasr ve güneş redifli kasidelerini hiç kimse Arîfi'den daha güzel ve daha başarılı nazire söylememiştir.⁵¹ Tarihleri ve kıt'aları ile ünlüdür. Nazire mecmuaları ve şiir mevmualarında çok sayıda şiiri ve tassavvufi mahiyette terci-i bend'i vardır

5)AŞKÎ

Tezkirelerde ve diğer kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Aşkî, aynı mahlası taşıyan birkaç divan şairinden ayırt edebilmek için “Kadîm” sıfatıyla anılmaktadır. Ne zaman öldüğü bilinmemektedir. Mezarının İstanbul Balat civarında Molla Aşkî mescidinin yanında olduğu belirtilmektedir. II.Murad ve Fatih devirlerinde yaşayan Aşkî, 15 asırda divan şiirini maddi duygu ve klasik sanat endişesiyle işleyenlerdendir. Dile, duyguya ve mazmunlara hakimiyet bakımından devrinin iyi şairlerindedir.⁵²

Tezkire sahiplerinden Aşık Çelebi ise, onun anılmaya değer bir beytinin bile bulunmadığını söyler. S. Nüzhet ERGUN'da bu görüşe kısmen katılır. Ancak Aşkî'nin Mecmüatü'n-nezâir ve Camiü'n-nezâir'de bulunan gazelleri sanat bakımından diğer şiirlerinden daha az değerli değildir.⁵³

⁵¹ İSEN, Doç. Dr. Mustafa: **Latîfi Tezkiresi**, s.117, Kültür Bakanlığı yay. Ank. 1990

⁵² KOCATÜRK, M. Vasfî: **Türk Edebiyat Tarihi**, s. 225

⁵³ T.D.V. İslam Ans. c. 4, s. 23, İst. 1991

Sultan Bayezid, Sultan Cem'e methiyeler yazmıştır. Fatih Sultan Mehmed'e "Güneş , Misk ve Kerem" (2 tane) kasideleri, Cem'e yazdıklarından ise Benefşe ve Ab redifli kasideleri ün salmıştır. Divan'ında tarih sayısı da epey yer tutmaktadır. Ahmed Paşa'nın "Vay gönül vay bu gönül vay gönül ey vay gönül" nakaratlı murabbası da çok beğenilmiş ve nazireler söylenmiştir.

3) `AMRÎ

Nerede doğduğu bilinmemektedir. II. Bayezîd devri şeyhülislamlarından Abdülkerim Efendi tarafından satın alınarak yetiştirilir. Asıl adı `Amr'dır. Çağının gerektirdiği öğrenimi tamamlayarak mülazım oldu. Daha sonra Serfiçe ve Vize'de kadılık yaptı. 1523 yılında vefat etti.⁴⁸

Hemen hepsi aşıklık hallerini ve aşk duygularını terennüm eden şiirleri onun bu hassas bir bünyeye sahip olduğunu gösterir. Ele geçen şiirleriyle tertip edilmiş bulunan divanındaki gazellerinin üçte birisinden fazlası kısa vezinlerle yazılmıştır. Şiirleri o zamana kadar pek az kullanılmış olan redif ve kafiyeleri ihtiva etmektedir. Diğer taraftan divanında yalnızca Kanuni'nin sadrazamı İbrahim Paşa'ya sunulan bir kaside bulunması , şairin yüksek mevkilere ulaşmaya hırslı olmadığını, bu yüzden de devrin ileri gelenlerine yerli yersiz methiyeler yazmadığını gösterir.⁴⁹ Şiirlerinde Necati Beg'den etkilendiği görülür.

Tezkireler 'Amrî'nin divanı olduğunu belirtse de günümüze kadar tam bir nüshası ulaşmamıştır. Sadece gazel, kıta ve müfredlerden meydana gelen şiirleri 1979'da Prof. Dr. Mehmet ÇAVUŞOĞLU⁵⁰ tarafından yayınlanmıştır.

4) 'ÂRÎFİ HÜSEYİN ÇELEBİ

İstanbul'da doğdu. Asıl adı Hüseyin olmakla beraber şiirlerinde 'Ariffi mahlasını kullanmıştır. Babası, saray hizmetlilerinden olduğu için kendisi de aynı

⁴⁸ Büyük Türk Klasikleri, c. 3, Ötüken Yay., İst. 1986, s. 225.

⁴⁹ T.D.V. İslam Ans., c. 3, İst. 1991, s. 97.

⁵⁰ ÇAVUŞOĞLU, Prof. Dr. Mehmet, 'Amrî Divanı , İst.1979

Böylece ölümden kurtulan Ahmed Paşa , bundan sonra hiç saray ve çevresine yaklaştırılmamıştır. Önce Bursa ‘ da Orhan ve Muradiye medreseleri mütevelliliğine , daha sonra da Sultanönü, Tire ve Ankara sancak beyliklerine tayin edilmiştir.

II. Bayezid’in tahta geçmesinden sonra Bursa ‘ da sancak beyi olmuştur. Çağdaşları tarafından ‘ ‘ Sultan’ı Şuara-yı Rum’’ olarak adlandırılan Ahmed Paşa’nın Bursa’daki evi Hariri , Resmi Miri, Çağsırcı Şeyhi gibi devrin şairlerinin toplantı yeri olmuştur.

Muhtelif kaynaklar özellikle Şakaaik , Ahmed Paşa’nın hiç evlenmediğini kaydeder , Aşık Çelebi ise Fatih Sultan Mehmed’in ona Tuti adlı bir cariyeyi verdiğini ve bir kızı olup öldüğünü , kızı ile karısının ölümünden sonra da evlenmediğini yazar.

Ahmed Paşa , Divan’ını II. Bayezid adına yazmıştır. Bayezid tarafından korunan şair Fatih zamanındaki günlerini unutmamış ve hep o günleri aramıştır. Hatta Ali Şir Nevai’nin bir gazeline yazdığı nezirede bu özlemini dile getirmiş Nevai’nin Baykara’nın sarayındaki yerini ve Baykara’nın ona verdiği önemi ima ederek ‘ ‘aşıkları hayrette bırakacak şiirleri yazabilmek için padişah sarayında yaşamak gerektiğini ‘ ‘ yazmıştır.

Ahmed Paşa , İran edebiyatını aynen nakille suçlandırılmış ve bu açıdan Uzun Firdevsi , Cafer Çelebi ve Latifi tarafından eleştirilmiştir. Fakat Ahmed Paşa’nın , devrini ve devrinden sonraki şairleri etkilediği bir gerçektir. Necati ve Baki ‘ de bile onun etkisi vardır. 902/1496-7 yılında Bursa’da vefat etmiş ve Muradiye Camii yakınında yaptırdığı türbeye gömülmüştür.

Eseri : Divan, Ahmed Paşa Divanı adı ile Ali Nihad Tarlan tarafından 15 nüsha üzerinden eleştirili basımı yapılmıştır. (İstanbul , 1966) . Türkçe şiirlerinden başka Arapça ve Farsça şiirlerde yazmıştır ve bu şiirler divanı içindedir. Emir Sultan’a Şeyh Vefa ve Şeyh Tacettin , Fatih Sultan Mehmed,

S. Nüzhet ERGUN, şiiirlerinin divan halinde toplandığı bilinen Aşkî'nin divanının doksan sayfa hacminde ve 1000 beyit kadar olan bir nüshasının Ankara Eski Eserler kütüphanesi'nde bulunduğunu bildirir.⁵⁴

6)BASİRİ

El yazısı ile tertip ettiği Farsça divanının mukaddimesindeki kayıтта künyesi Mehmed b. Ahmed b. Ebü'l-Meâlf el-Murtazâ şeklindedir. Baras hastalığına yakalandığı için Alaca Basirî diye de anılmıştır. Bazı kaynaklarda Bağdadlı olduğu rivayet edilmiştirse de güneydoğu illerimizden olduğunu gösteren kuvvetli rivayetler vardır. Basirî gençliğinde Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın oğulları Uğurlu Mehmed ve Yakub beylerin yanında bulundu. Onlara kasideler sundu. Çok seyahat etti ve 1487 yılı civarında Herat'ta Ali Şir Nevâf, Miraz Hüseyin ve Camî ile buluştu. Nevâf ise Basirî adına bir muamma yazarak onu tanıttı. Aşık Çelebi, Sultan Bayezîd devrinde Osmanlı ülkesine gelen Basirî'nin beraberinde Nevâf'nin ve Camî'nin kitaplarıyla gazellerini ve siparişnâmelerini de getirdiği söylemektedir. Cafer Çelebi ve İskender Çelebi'den destek gördü. Padişah hazinesinden bağlanan bir miktar paranın dışında, padişaha ve devrin ileri gelenlerine takdim ettiği kasidelerine karşılık aldığı caizelerle geçimini sağladı. 1534 yılı civarında İstanbul'da öldü. Başlangıçta tezkirecilere göre Azeri şivesiyle yazan Basirî, daha sonra İstanbul Türkçesi'ni kullanmaya başlamıştır. Tezkirelerde nüktedanlığı ve hicivleriyle de tanındığı belirtilir. Şiiirleri vezin bakımından hemen hemen kusursuz söyleyişi rahattır. Çağdaşı şairlerin çoğunun mana üzerinde yapıkları sanat oyunlarına Basirî'de pek rastlanmaz. Türkçe ve Farsça divanları vardır. Ayrıca asıl şöhretini kazandıran Letâif adlı eseri vardır. Benginâme adlı bir eseri olduğundan söz edilmekteyse de, bu esere henüz rastlanılmamıştır. Eserlerinin hiç birisi basılmamıştır.

⁵⁴ a.g.e.

7)TÂCİZÂDE CA'FER ÇELEBİ

II. Bayezîd devri defterdarlarından Tâci Bey'in oğlu olan Ca'fer Çelebi, Amasyalı asil bir aileye mensuptur. 1452 yılında Amasya'da doğmuştur. İlk öğrenimini babasının yanında Amasya'da yaptı. Bu arada hat sanatını öğrendi. Sonra Bursa, Simav ve Edirne'de müderrislik ve kadılık yapmıştır. İstanbul'a geldikten sonra II. Bayezîd'in kısa sürede güvenini kazarak 1497'de Divan-ı Hümayun Nişancısı olarak görev aldı. II. Bayezîd'in son yıllarında Şehzade Ahmed tarafını tuttuğu için evi ve mallarını yağmalanmış 1511 ile 1513 yılları arasında işsiz bile kalmıştır. I. Selim tahta geçtikten bir müddet sonra tekrar Nişancı olarak tayin edilir. I. Selim Çaldıran'da Şah İsmail'in bıraktığı karısı Taçlı Hanımla, Ca'fer Çelebi'yi evlendirdi. 1514 yılında Anadolu Kazaskerliğine terfi ettirilen şairin talihi 1515 yılında ters dönmüş ve bu arada patlak veren bir olay, Ca'fer Çelebi'nin idamıyla sonuçlanmıştır.

Devrinde daha çok münşi olarak tanınan, eski kaynaklarca nesri nazmından üstün tutulan ve gazelleri itibariyle orta dereceli bir şair olan Ca'fer Çelebi, Türkçe ve Farsça kaside ve gazeller yazdığı gibi "Heves-nâme" adlı bir mesneviyi nazm etmiştir. Aynı zamanda iyi bir hattat olan Tâcizâde'nin bundan başka bir "Dîvân"ı, "Münşeât"ı, tarihi bir eser olan "Mahrûsa-i İstanbul Fetih-nâmesi" ve Şükrullah'ın aynı addaki eserinin tercümesi olan "Enîsü'l- 'Arifin" adlı eserleri vardır.⁵⁵ Divanı doktora tezi olarak İsmail ERÜNSAL tarafından 1980'de yayınlanmıştır.⁵⁶

8)DEHHÂNİ

13.yy. Anadolu şairlerinden olan Dehânî, birçok kaynak tarafından Divan şiirinin Anadolu'da kurucusu kabul edilir. Hayatı hakkında bilgilerin sınırlı olduğu Dehhânî kaynakları bildirdiğine ve kendi şiirlerinden öğrendiğimize göre Horasan'dan gelip Konya'ya yerleşmiş; I.Alaaddin ya da III.Alaaddin döneminde yaşamıştır.

⁵⁵ Türk Dünyası El Kitabı, c. 3, s. 125, T.K.A.E. yay. Ank. 1995

⁵⁶ İsmail ERÜNSAL The Life and Works of Tâcizâde Ca'fer Çelebi with a Critical Edition of His Divân İstanbul 1980

Daha çok, elde bulunan biri kaside altısı gazel yedi manzumesine dayanarak, Dehhani'nin edebîşiliği hakkında ortaya koydukları görüşlerin başında Dehhānī'nin bir saray ve zevkairi olduğu görüşü gelir. Şiirlerinde Fars şiirini ve şairlerini yakından tanıdığı anlaşılan Dehhānī, İran şiirinin edebi sanatlarını, mazmunlarını, duygu yanı ağır basan şiir dünyasının bazı motiflerini Anadolu'da yeni yeni kurulan Türk şiirinde kullanarak, Divan şiirinin bilinen ilk örneklerini vermiştir.⁵⁷

9)GAZĀLĪ

Edebiyatımızda eserlerinden çok renkli kişiliğiyle dikkat çeken Gazālī Bursa'da doğdu. Asıl adı Mehmed olup Deli Birader lakabıyla tanındı. Babasının adı Durmuş'tur. Öğrenimini tamamladıktan sonra Bayezid medresesinde müderris oldu. Sebatsız İmami olan Gazālī, mīzāc dolayısıyla görevini bırakıp Manisa'ya gitti. Burada vali olan Şehzade Korkut'un maiyetine katıldı. Korkut'un öldürülüşüne kadar burada kaldı. Sonra Uludağ civarında Geyikli Baba tekkesine kapanarak tasavvufa yöneldi. Burada da fazla kalamadı ve müderrisliğe dönerek Sivrihisar'a tayin edildi. Oradan da Aksaray medresesine tayin yaptırdı. Burayı da beğenmeyerek İstanbul'a geldi. İstanbul'da süslü hayata özendi ancak yaşanan hādise ve dedikodular İstanbul'u terketmesine sebep oldu. Mekke'ye yerleşti. Orada bir mescid ve bahçe yaptırdı. 1534/35 yılında orada öldü ve mescidin bahçesine gömüldü.

Gazālī'nin tek eseri Dāfiu'l-Humūm ve Rāfiu'l-Gumūm'dur. Bunların dışında tarihleri ve kıtalarıyla dikkat çekti.⁵⁸

10) HAFĪ

İlmi olmadığı halde kuvvetli hafızası ile hayli malumat sahibi oldu. Öğrenimden mahrum ve halk arasında ümmiliğiyle tanınmış birisiydi. Fakat sohbeti daima olgun insanlarla, münasebeti ise bilgin kişilerle idi. Sohbetlerden o kadar kelime, ibare, atasözü, akli ve nakli bilgiler elde etmiştir ki, kitapsız ve deftersiz müftü ve müderris olmuştur.⁵⁹ Edirne'de doğmuştur. Ayakkabıcı esnafından olduğu

⁵⁷ MENGİ, Prof. Dr. Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ank.1994, s.56.

⁵⁸ Büyük Türk Klasikleri c. 3, Ötüken Yay., İst. 1986, s. 260.

⁵⁹ İSEN, Doç. Dr. Mustafa, Latifi Tezkiresi, Kültür Bakanlığı Yay., Ank.1990, s.199.

için bu mahlası kullandı. Fatih Sultan Mehmed huzuruna kabul ederek kendisine iltifat etti. Şiirlerinde cinas sanatını başarı ile kullandı. Kaynaklar divanı olduğunu bildirmektedir.⁶⁰

11)HAYÂLİ BEY

Asıl adı Mehmed olup devrinde Bekâr Memi lakabıyla anılmıştır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Doğum yeri, o devir Rumelisinin kültür ve edebiyat merkezlerinden Vardar Yenicesi'dir. Düzenli ve tam bir tahsil görmediği şiirlerinden anlaşılmaktadır. Yenice'ye uğrayan Baba Ali Mest adlı bir kalenteri dedesiyle İstanbul'a gelmiştir. Burada yazmış olduğu şiirlerle çevresinin dikkatini çekerek , sırasıyla Defterdâr İskender Çelebi , Sadrazam İbrahim Paşa ve sonunda Kanuni Sultan Süleyman'ın dikkatini çekmiş ve takdirini kazanmıştır. Padişahın verdiği ve sağladığı imkanlarla mesleğinin zirvesine ulaştı. Hayâlî de bu iltifat ve imkanlarla parlak kaside ve gazellerle cevap vermiştir. Padişahın yanında Bağdat seferine de çıkan Hayâlî, koruyucuları olan İskender Çelebi ile İbrahim Paşa'nın öldürülmeleriyle talihi ters dönmüş, Sadrazam Rüstem Paşa'nın zamanında Kanuni'nin ilgi ve yardımlarını kaybetmiştir.⁶¹ Daha sonra Rumeli'de bir sancak isteyerek İstanbul'dan ayrılmış, ömrünün son yirmi yılını saraydan uzakta geçirmiş ve 1556'da Edirne'de vefat etmiştir.

Hayâlî Bey çok genç yaşta şiir söylemeğe başlamış ve kısa sürede kendini tanıtmış, devrinin en büyük siyasi ve edebi otoriterlerinin dikkatini çekebilmiştir. Şiirlerinde şekle has bir dikkat ve titizlikten daha çok duygu dolu, sıcak, teklifsiz, samimi, derin bir ruhun ve yükseklerde gezen, kayıt tanımayan bir düşünce ve ilhamın şiiri olduğunu anlayabiliriz.⁶² En büyük özelliği rind edası ve dünyaya kalenderce bakışıdır. Hatta elimizde tek eseri olan "Divânı" nı bile kendi hazırlamamıştır. Ölümünden sonra aynı zamanda şair olan oğlu Ömer Bey tarafından tertip edilmiştir. Prof Dr. Ali Nihad TARLAN tarafından yazma nüshalar karşılaştırılarak 1945 yılında yayınlanmıştır.

⁶⁰ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Hafî mad., c.4, Dergah Yay., İst. 1990, s.13.

⁶¹ Büyük Türk Klasikleri c. 3, s. 378, Ötüken yay. İst. 1990

⁶² T.D.E. ve Ans. c.7, s. 171, Dergah yay. İst. 1990

12) LÜTFÎ

15. yüzyılın ilk yarısında Çağatayca şiirlerle şöhret bulan Mevlana Lütî, Çağatay şiirinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir şairdir. Ali Şir Nevâyî, ona “Melikü'l- Kelâm” lakabını vermiş ve şiirlerini tahmis etmiştir. Hayatının büyük kısmını Baysungur Mirzâ'nın maiyetinde geçiren Lütî'nin doğum yeri ve yılı belli değildir. Ölüm tarihi olarak gösterilen 1482 veya 1492 tarihleri ise kesin değildir. Ancak bir asra yakın uzun bir ömür sürdüğü muhakkaktır. Kayıtlara göre Herat'a bağlı Kenar köyünde gömülüdür. Şahrüh'tan Hüseyin Baykara'ya kadar pek çok Timur hükümdarının iltifat ve teveccühüne mazhar olmuştur.

Özellikle tuyuğ tarzındaki şiirleri Türk dili için önemlidir. Ustaca kasideleri, aşıkane ve sufiyane gazelleri ve cinaslı tuyuğları ile, o zamanki Türk-İslam kültür çevrelerinde haklı bir şöhret kazanan Mevlana Lütî, kendisinden sonra gelen birçok şair üzerinde de müessir olmuştur. Lütî'nin şöhretinin yayılmasında, gazellerinde kullandığı ustaca dil ve üslup, ince hayaller başlıca rol oynamıştır. Dilinde yabancı unsurlar az, Oğuz-Kıpçak hususiyetleri ise çokça görülür.⁶³

Elimizde Farsça ve Türkçe Divanı ve Gül ü Nevruz mesnevisi vardır. Türkçe Divanı tıpkı basım olarak Prof. Dr. İ. Hikmet ERTAYLAN tarafından 1960 yılında yayınlanmıştır. Divanın tenkidli metni ve indeksi Günay KARAAĞAÇ tarafından doktora tezi olarak hazırlanmışsa da henüz yayınlanmamıştır. Gül ü nevrüz Mesnevisi ise Leman DİNÇER tarafından mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır.⁶⁴

13) MAHREMÎ

16. yüzyılda Galata köylerinden sayılan Tatavla'da doğan Mahremî, İstanbul'da ve Galata'da büyüüp biraz tahsil gördükten sonra, yirmi sene kadar mahkeme naibliği yapmıştır. Bir aralık Galata kadısı olan Hasan Çelebi, Selanik kadılığına tayin edildiği zaman Mahremî'yi de yanında götürdü. İstanbul'a ailesiyle geri dönerken korsanların eline esir düştü. Epey müddet esir hayatı yaşadıkdan

⁶³ Büyük Türk Klasikleri, c. 3, Ötüken Yay. İst. 1990, s. 73.

⁶⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Lütî mad., c.6, Dergah Yay., İst. 1982, s. 103.

sonra, ailesini korsanların elinde bırakarak, İstanbul'a para almak üzere gitti. İstanbul'da ailesini kurtarmak için gerekli olan parayı toplarken 1536 yılında aniden öldü. Nigâri korsanların istediği 1700 floriyi göndererek karısını ve kızını kurtardı.

Mahremî yabancı kelime ve tamlamalar kullanmadan şiirler yazmıştır. Mahramî'nin Basitnâme ve Şehnâme (Süleymannâme) adlı eserleri vardır. Basitnâme adlı eseri Türkî Basit akımını öngören şiirlerden oluşmaktadır. Ancak bu kitap tertip edilmemiş ve tezkirelerde ve mecmualarda zikredilen şiirlerden oluşa gelmiştir. Şehnâme ise Kanuni'nin Bağdad fethini sanatlı bir üslupla yazdığı bir eserdir. Ayrıca Mahremî'nin gazelleri, şair Keşfi ile manzum şakalaşmaları tezkire ve mecmualarda yer alır.

14)MELİHÎ

Tokatlı olup,Fatih dönemi şairleri arasında yer alır.Tahsilini ilerletmek amacıyla gittiği İran'da Molla Cami ile ders arkadaşlığı yapmıştır.Kaynaklar

Melihi'nin derbeder bir hayat yaşadığını ,günlerini meyhanelerde geçirdiğini ve Fatih içkiye tövbe ettirdiği halde tövbesini bozduğunu yazarlar. Melihi'nin rindane ve aşıkane tarzdaki şiirleri sade bir dille yazılmıştır. Duygularını içten hayalleri ince ve renklidir. "Gönül"redifli murabbai devrinde çok beğenilmiş,aynı redifle başta Fatih olmak üzere Ahmed Paşa,Ruşeni,Halili,Yakini ve Eğridirli Hacı Kemal birbirlerine nazireler yazmıştır. Şiirleri bir divanda bulunmayan Melihi'nin Camiü'n nezair'de on dolayında şiiri vardır.

15)MEDHÎ (HACI MÛSÂ)

Tezkirelerde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Amasya sancağına bağlı Ladik kasabası'ndandır. Hacı Mûsâ adıyla bilinip tanınır. Kaside ve gazelleri toplanarak divan haline getirilmiştir. Sultan Selîm zamanında yaşamıştır. Defalarca hacca

gitmiş ve Mekke`de vefat etmiştir. Oraya defnedilmiştir. Latîfî Tezkiresi`nde Mekke`yi öven bir şiiri yer almaktadır.⁶⁵

16)MESİHÎ

Ailesi hakkında bir bilgimiz olmamasına rağmen kaynaklar Mesîhî'nin Piriştine`de doğduğunu kabul ederler. Genç yaşta İstanbul`a gelmiş ve hatta merak ederek hüsn-i hat öğrenmiştir.⁶⁶ Daha sonra devrin sadrazamı Hadım Ali Paşa`ya yaklaşmış ve Ali Paşa'nın 1511`de Şah-Kulu Savaşı`nda şehit düşmesi üzerine, Mesîhî koruyucusuz kalmıştır. Mesîhî, Ali Paşa'nın ölümü üzerine güzel bir mersiye yazar ve yeni bir hamî ihtiyacı içinde sözü Yunus Paşa`ya bağlar ama netice alamaz.Tâcizâde Ca`fer Çelebi`ye de bağlılığını bildirmiş, ondan da gereken ilgi ve alakayı görememiştir.1512 yılında vefat eden Mesîhî, son bir yılını yokluk ve sefalet içerisinde geçirmiştir.

Mesîhî, rindane, aşıkane şiir tarzını benimseyerek, bu tarz şiirler yazmıştır. Mesîhî içki ve eğlenceye dönük derbeder bir ömür sürmüştür.⁶⁷ Yazdığı şiirlerde Farsça ve Arapça kelimelere fazla yer vermediğini görüyoruz. Döneminin diğer şairlerinde olduğu gibi Mesîhî`de şiirlerinde yer yer sade söyleyişlere, halk arasında yaygın kullanılan deyim ve atasözlerine yer vermiştir.⁶⁸

Dîvan, Şehr-engîz ve Gül-i Sad-berg olmak üzere üç eseri vardır. Şehr-engîz adlı eseri edebiyatımızda ilk şehr-engîz olduğu belirtilir. Bu eserinde Edirne şehrinin özelliklerini anlatmıştır. Dîvanı Prof. Dr. Mine Mengi tarafından hazırlanarak, T.T.K. yayınları tarafından bastırılmıştır.

17)NÂMÛSÎ

Hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Nâmûsî'nin, tezkiyeler arasında adına hiç rastlayamadık. Böyle bir şairin mecmuamızda bulunmuş

⁶⁵ İSEN, Doç. Dr. Mustafa, Latîfî Tezkiresi, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1990, s.302.

⁶⁶ Büyük Türk Klasikleri, c.2 s.231 Ötüken yay. İst-1990

⁶⁷ Mesîhî Dîvanı, Mengi, Prof. Dr. Mine, s. 3 -7, T.T.K Yay. Ank. 1995

⁶⁸ a.g.e.

olması eserin kıymetini daha da artırmaktadır. Fakat *âhûsî* adıyla Ömer bin Mezîd'in Mecmu'atü'n-Nezâ'ir adlı eserinde karşılaştığımızı belirtelim.⁶⁹

18)NECATÎ BEG

Doğum tarihi malum değildir. Necatî Edirneli'dir. Fakir bir aileye mensup olduğundan dolayı bir kadın tarafından evlat edinilmiş, tahsilini de şair Sailî tarafından sağlanmıştır. Ancak tahsilini tam manasıyla tamamlayamamıştır. Gençliğinde yaratılışından gelen bir yetenekle şiire meyl etmiş ve bu vadiye yürümüştür. Edirne'de doğmakla beraber asıl yetiştiği ve şöhret kazandığı yer Kastamonu'dur. Necatî'nin büyük bir şair olacağını ilk anlayanlardan birisi Ahmed Paşa'dır. Daha kendisi de bir şair olan Fatih Sultan Mehmed'e kasideler sunmuş ve padişahın ihsanlarına nail olmuştur. Fatih sonra da Necatî'yi divan katipliğine getirmiştir. Şehzade Abdullah'ın maiyetinde Konya'da divan katibliği ve Şehzade Mahmud'un maiyetinde Saruhan'da nişancılık görevlerinde bulundu. Şehzade Mahmud'un 1507'de vefat etmesiyle derin bir ızdıraba gark oldu. Daha sonra da İstanbul'a geri döndü. Ölüm tarihi olan 1509 yılına kadar hiçbir resmi görev kabul etmedi. Dostlarıyla vakit geçirdi. Mezarı İstanbul Unkapanı Köprüsü civarındadır.

Sade ve tabi bir dille yazan şair, Türkçe deyimleri ve atasözlerini bolca kullanmıştır. Külfetsiz, yapmacıksız şiir söyleyen ve hususiyetle gazel vadisinde çok güzel eserler meydana getiren ve bu alanda divan şiirini dil ve öz bakımından büyük bir tekâmüle kavuşturan Necâtî, devrinde büyük şöhret kazanmış, "Hüsrev-i Rum" diye vasıflandırılmış, üstad telakki edilmiştir. Kendisinden sonra pek çok şairi etkilemiştir. Şöhret ve tesiri Bakî devrine kadar erişen Necâtî'nin bugüne kadar gelen tek eseri "Divân"dır. Eseri Prof. Dr. A. Nihad TARLAN tarafından 1963'te yayınlanmıştır.⁷⁰

⁶⁹ BİN MEZİD, Ömer, Mecmu'atü'n-Nezâ'ir, Çev. CANPOLAT, Doç. Dr. Mustafa, T.D.K. Yay., Ank.1982

⁷⁰ TARLAN, Prof. Dr. A. Nihat: *Necatî Beg Divânı*, s. 15-17 M.E.B yay. İst. 1997

19)REVÂNÎ

Tahsili hakkında tezkirelerde bilgi mevcut değildir. Lakin eserlerinden iyi bir öğrenim gördüğü çıkarılabilir. II. Bayezîd devrinde İstanbul'a geldi. İlk olarak ihdas edilen Süre Eminliği görevine getirildi. Ancak Mekke ve Medine fukarasına dağıtılmak üzere ayrılan parayı adilane dağıtmadığı veya bir kısmını kendisine ayırdığı için şikayet edilerek görevden alındı. II. Bayezîd'in öfkesinden çekinerek Trabzon'daki Şehzade Selîm'e intisap etti. Selîm şairi iyi karşıladı, ancak bazı münasebetsizlikleri yüzünden saraydan uzaklaştırdı.⁷¹ Ancak Mısır'a kaçmak arzusunda olan Revânî'yi affetti, yanına tekrar aldı. Matbah eminliği, Ayasofya Camii ve Bursa Kaplıcaları mütevelliliğinde bulundu. İstanbul'da 1524'te vefat etti.

Şiirlerinde canlılık, içtenlik, özellikle ifade rahatlığıyla Revânî, 16. yüzyılın önemli şairlerinden birisidir. Zamanındaki şairlere göre orijinal bir şairdir. Tezkirelerin ifadesine göre zevkine düşkün, işret mübtelesidir. Özellikle gazellerinde ve 'İşret-nâmesi'nde yaşadığı hayatın ve özlemine çektiği arzuların gözlenmesi kolayca mümkün olan şairin yazdıklarını, umumiyetle içkiye dair şiirler olarak nitelemek mümkündür. Ömrünün sonlarına doğru içkiye tövbe ettiği, hatta bir şeyhe bağlandığı şiirlerinden anlaşılmaktadır.⁷²

Sehi, Revânî'nin Hamse-i Rûmî adını verdiği beş mesnevisi olduğunu söylese de, onun bilinen iki eseri Dîvan'ı ve 'İşret-nâmesi'dir.

20) SA'ATÎ MEHMET ÇELEBİ

16. yüzyılda yaşamıştır. Hayatı hakkında tezkirelerde geniş bir bilgi yoktur. Bazı kaynaklar Anadolu'lu olduğunu kaydederken, Latîfi Tezkiresi Serezli göstermektedir. Kendini yetiştirmiştir. Tefsir ve hadis ilminde üstattı. Yalnız Firâkî hakkında ikibin beyti vardır.⁷³ Vaiz ve hatip olarak memleketler gezmiştir. Ancak aynı zamanda içki ve eğlence müptelasıdır. Bu sebeple başından türlü olaylar geçmiştir. Sicil-i Osmânî'de "Şengülnâme" adlı bir eseri olduğu söylenmektedir.

⁷¹ T.D.E. ve Ans. c.7, s. 233, Dergah yay. İst. 1990

⁷² Büyük Türk Klasikleri, c. 3, s. 225, Ötüken yay. İst. 1990

⁷³ Haluk İPEKTEN; Mustafa İSEN; Turgut KOCABAY; Recep TOPARLI; Naci OKÇU: Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı yay. Ankara- 1988.

Hasan Çelebi Tezkiresi'nde hiciv ve hezel vadisinde çok şiiri olduğu kaydedilmektedir.

21)SA'DÎ

Aslen Sirozlu olan Sa'di, Şâhî Cem meclislerinin en ünlü şairidir. Cem'in sarayında ve meclislerinde bulunan Şâhidî, Sehâyi, La'li, Kandî, Tûrâbî gibi şairler arasında Cem'in katibi, nişancısı ve zamanla en yakın muhasibi olan Sa'di bu devrin zaman zaman iyi mısra söyleyen şairlerindedir. Onun da birçok muasırları gibi sade bir dili, samimi ve tabii bir üslubu, ahenkli bir söyleyiş vardır. Üslubu Ahmed Paşa'nın tesirindedir.⁷⁴

22)SAFÎ

Cezeri Kasım Paşa'nın mahlasıdır. Fatih'in nişancısı Cezeri Mehmet Çelebi tarafından yetiştirilen şair, Fatih'in ve daha sonra da II.Bayezid'in dikkatini çekmiştir. Bayezid şehzade iken, defterdar; tahta çıkınca da vezir olmuştur. Emeklilik yoluyla Selânik'e dönen şâir, Selânik ve İstanbul'da hayırlı eserler yaptırmıştır.

Divanı vardır.⁷⁵

23)SEHÎ

Şair ve tezkire yazarı.Fâtih devrinde doğdu.Edirnelidir.Asıl adı belli değildir. Menşe itibariyle devşirmedir. Necâti Bey'in çevresinde yetişmiştir. Sehi bey'in ömrü katiplikle geçti.Daha sonra Kanuni'ye divan katibi oldu.Onun padişah oluşundan sonra ise tevliyet hizmetine girdi.Ergene ve başka imaretlerin mütevelliliğinin ardından darü'l hadis medresesi mütevelliliğine tayin olundu.Burada iken tezkiresini yazdı. Ama Anadolu sahasının ilk tezkire örneği olan bu eserle beklediği ilgiyi göremedi. 1548 yılında edirne'de öldü. Devrinde şair olarak ilgi uyandırmamış olmakla birlikte divan sahibidir. Basılmamış olan bu divanın yazma nüshaları da azdır.

⁷⁴ BANARLI, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1, M.E.B. Yay. , İst.1998, s. 473.

⁷⁵ Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1988, s.457.

Sehi asıl şöhretini “Heşt Behişt”ile yapmıştır.Yazar sekiz tabakaya ayırdığı eserinde şairleri sınıflara ayırmıştır.Sehi bey’in seserinin baharistan ve devlet-şah tezkirelerinden etkilenmiş olmalka birlikte ,asıl modeli Mecalisü’n Nefais’tir.

Tezkire mehmed şükrü tarafından 1325’de İstanbul’da basılmış ,O.REŞAD ve Necati LUGAL tarafından Almanca’ya çevrilmiştir. Ayrıca Günay KUT tarafından tenkidli olarak ,Mustafa İsen de sadeleştirerek yayımladılar.

24)SÜCÜDÎ

Kalkandelen’de doğdu. Çok içki içmesinden dolayı kendisine sucu itidellerdi. Piri Paşa ve Tacâze CaferÇelebi mürebbalarındandır. Divan katibi ve sonra bölük silahtar kâtibi olmuştur. Bu görevde iken öldü.

İshak Çelebi’nin Sultan Bayezid devri tarihini, Sultan Selim’in Arap ve Acem fethini yazarak zeyl etti. Revâni ilâhî karlıklıklı hicivleri vardır. Şiirleri sadedir. Nazireleri vardır. ⁷⁶

25)ŞEM’Î

Prizren’de doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kaynaklarda hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Asıl adı Şem’ullah’tır. İstanbul’da öldü. Mezarı Üsküdar’da Rûmî Mehmed Paşa Camii yakınındadır. Bursalı Mehmed Tahir ölüm tarihini 1591 olarak gösterir.

Şem’i Vezir Pirî Paşa’nın yardımlarını gördü. Geçimini çoğunlukla ders okutmakla sağladı. Mevlevî tarikatına girmiştir. Şeyh Vefa’ya bağlı Ali Dede’nin halifelerindendir.İstanbul’da Vefa Tekkesi’nde otururdu. Kanûnî Sultan Süleyman döneminin mutasavvıf şairlerindendir.

Şem’i daha çok Mesnevi , Hafız divanı ,Gülistan,Bostan,Pend-i Attar ,Sebhatü’l Ebrar ,Baharistan,Tuhfetü’l Ahrar ve Mantıku’t Tayr’ a yazdığı şerhlerle tanındı. Ayrıca Divan’ı ve Tuhfetü’l Âşikîn adlı mensur bir eseri vardır.

26)ŞEYHÎ

⁷⁶a.g.e., s.411.

Asıl adı Yusuf Sinânüddin'dir. Germiyan Beyliği'nin başşehri Kütahya'da dünyaya geldi (1371- 1376 ?). Şeyhî tahsiline memleketinde başladı. Daha sonra tahsilini ilerletmek için İran'a gitti. Orada edebiyatın yanında tıp ve tasavvuf alanlarında da ders aldı. Kaynaklar onun özellikle tıp sahasındaki başarısından bahsederler. Hatta kimsenin iyileştiremediği Çelebi Mehmed'i iyileştirdiği, buna karşılık padişahın hususi tabibliğine getirildiği ve Hekim Sinan adıyla anıldığını belirtirler. O belki de Osmanlı devleti'nin ilk "reis-i etibbâ" (tabiblerin reisi) sıdır. Şairin Şeyhî mahlasını alması Hacı Bayram Veli'ye bağlanması ile ilgilidir.⁷⁷

Kaynaklar Şeyhî'nin Sultan II. Murad devrinde Germiyan'da vefat ettiğini bildirirler. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Şeyhî'nin mezarının da Kütahya yakınında Dumlupınar köyündedir. Şairin vefat tarihi ise Faruk Kadri TİMURTAŞ'a göre 1431 yılı civarındadır.⁷⁸

Şeyhî'nin elimizde Hüsrev ü Şîrîn, Hârname ve Divân olmak üzere üç eseri vardır. Şeyhî'nin asıl ününü sağlayan eseri Hüsrev ü Şîrîn'dir. Eser F. Kadri TİMURTAŞ tarafından 1963'te yayınlanmıştır. Şeyhî'nin en dikkate değer orijinal eseri "Hârname"dir. Çelebi Mehmed'i tedavi etmesi sonucu verilen Tokuzlar köyü timarını almak üzere giderken timarın eski sahipleri tarafından yolda dövülür. Bunun üzerine bu eserde durumunu padişaha arz eder. Eser 1970 yılında F. Kadri TİMURTAŞ tarafından yayınlanmıştır. Divânı ise A. Nihad TARLAN tarafından 1964 yılında yayınlanmıştır.

27)VASFÎ

Serez'de doğdu. Öğrenimini tamamladıktan sonra kadılık mesleğine girdi. II. Bayezîd devri vezirlerinden Ali Paşa'nın ve Koca Mustafa Paşa'nın himayesini kazandı. Meslek hayatı hakkında kaynaklarda birbirini tutmayan bilgiler bulunmaktadır. Şair Mesîhî ile yakın dost olduğu kaynaklarda birbirini tutmayan bilgiler bulunmaktadır. Şair Mesîhî ile yakın dost olduğu kaynaklarda belirtilir.

⁷⁷ İSEN, Mustafa – KURNAZ, Cemal, Şeyhî Divânı, Akçağ Yay., Ank. 1990, s. 11-21.

⁷⁸ BANARLI, N. Sami, Resimli Türk Edebiyatı, c. 1, M.E.B. Yay., İst. 1971, s. 457.

Vasfi, Serez, Demirhisar ve Malkara'da kadılık yaptı ve Malkara'da da öldü. Şair son derece zayıf ve sağlıksız bir bünyeye sahipmiş. Ölü tarihi kesin değildir.

Kaynaklarda Vasfi'nin divanı olduğu söz edilse de, günümüzde örneği kalmamıştır. Eldeki örnekleri toplayarak Mehmet ÇAVUŞOĞLU tarafından 1980 yılında "Dîvân"ı neşredilmiştir. Tezkirelerde Necâtî tarzını başarıyla devam ettiren, şiirleri lirik, dili sade ve ince buluşları olan bir şair olarak belirtilmektedir.⁷⁹

28)YAHYÂ

Arnavut asıllı olup Taşlıcalı'dır. Acemi oğlanı, yeniçeri ve yayabaşı oldu. Askerlikten çok ilmi çalışmalara yöneldi. Bolayır ve Eyüp vakfına, ardından da Bayezid Camii'ne müteveli oldu. Şehzade Mustafa için yazdığı cüvâmler siyesi üzerine Rüstem Paşa tarafından tevliyetten azledildi. Zeametle İzvornik'e sürüldü. Orada öldü. Yahya'nın, çağdaşı Halil Bey'le çekişmeleri meşhurdur.

Mesnevi ve gazelleriyle tanındı. Hamse sahibi şairlerden biridir. Gencine-i Râz, Şâh u Gedâ, Güşen -i Envâr, Yusûf u Züleyhâ, Nâz u Niyâz, Usulnâme ve Divan'ı vardır.⁸⁰

29)ZÂTÎ

Balıkesir'de doğdu. Ekim 1546'da İstanbul'da öldü. Asıl adı Satılmış veya bunun kısaltılmış şekli olan Satı'dır. Kimi kaynaklarda asıl adı Bahşi ya da İvaz olarak gösterilir. Fakir bir aileye mensup olan Zati, önce memleketinde bir süre çizmecilik yaptı. Sonra İstanbul'a geldi. Sultan II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde devlet büyüklerine kasideler takdim ederek geçimini sağladı. Yaşlılık yıllarında fala baktı ve muska yazdı. Bayezid Camii avlusunda bulunan dükkanı bütün şairlerin uğrak yeriydi. Genç şairlere dersler verdi. Şiirlerini eleştirerek, yetişmelerine katkıda bulundu. Özellikle Baki'nin yetişmesinde Zati'nin önemli rolü oldu. Devrinde üstad olarak kabul edildi. Doğuştan şairlik kabiliyeti bulunan Zati öğrenim görmedi. Kendi kendini sonradan yetiştirdi.

Eserleri: Zati'nin başlıca eserleri şunlardır:

⁷⁹ Büyük Türk Klasikleri c. 4, s. 126, Ötüken yay. İst. 1990

⁸⁰ Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1988, s.533.

1. *Divan*: Geçim sıkıntısı çektiği için para karşılığında şiirler yazdı. Bundan dolayı *Divan*'ı hacimlidir. *Divan*'ı 1600'e yakın gazeli ve 400'ü aşkın kasideyi içine alır. Şiirlerinde yer yer anlam tekrarı görülür. Buna rağmen güçlü şiirleri vardı. Şiirlerinde üslup bütünlüğü yoktur. Kimileri anlamlı, kimileri de pek basittir. *Divan*'ının gazeller kısmı, tenkitli olarak Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından yayınlandı; I. c. İstanbul 1968, II. c. İstanbul 1970

2. *Ahmed ü Mahmud*: Sırf birinin ısrarı üzerine para karşılığı yazılmış bir eser.

3. *Mecmuatü'l Letaif*

4. *Siyer-i Nebi ve Mevlid*

5. *Şem'ü Pervane*

6. Ferruhname

D)MECMÛ`A-İ KASÂ`İD-İ TÜRKİYYE

Mecmu`a toplam 327 varaktan oluşmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi'nin Es`ad Efendi bölümünün 3418 numarasına kayıtlıdır. Bu nüshayı Milli Kütüphane, 1961 yılı ağustos ayında mikrofilmli hazırlamıştır. Mikrofilm arşiv numarası ise A-2475'tir. Biz çalışmamızda, bu mecmuanın 0-327. varak arasında kalan şiirleri incelememizde ele aldık. Kimin tarafından düzenlendiği tam olarak bilinmemektedir. Hangi tarihte düzenlendiği de belli değildir. Ancak mecmuada şiirleri bulunan şairlerin ekseriyetle 15. ve 16. yüzyılda yaşayanlarından seçildiğini görmekteyiz.

15 ve 16.yüzyılda Anadolu'daki eski merkezler kültür merkezi olarak önemlerini korurlar.Özellikle Osmanlı şehzadelerinin vali buldukları yerlerde edebi faaliyetler daha canlı ve hareketlidir. 16.yüzyılda şiirde İran şairlerinin etkisi görülmekle birlikte Usta şairler de yetişmiştir. 16.yüzyılda şiir tekniğinde ulaşılan başarı ve aruzun kullanışındaki ustalık dolayısıyla en parlak devrini yaşamış ,İran şairlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk şiiri İran şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik bir Türk şiiri haline gelmiştir. Mecmuada görüleceği gibi bu dönem şairlerinin dili biraz daha süslüdür. Ayrıca

Mahallileşme cereyanının temsilcilerinden Tatavlı Mahremi'nin şiirlerine de sıklıkla tesadüf etmekteyiz.

Ahmedi, Ahmed.Paşa, Amri, Arîfi, `Aşkî, Basîrî, Dehhani, Gazali, Hafî, Hayâlî, Lutfî, Mahremî, Melihî, Medhî, Mesîhî, Necâtî, Revanî, Saati Mehmed Çelebi, Sa'dî, Safî, Safî, Sehi, Sucudî, Şehdî, Şem`î, Tacizade Cafer Çelebi, Tatavlı Mahremî, Vasfî ve Zâtî olmak üzere 29 şairin şiirleri vardır. Bu şairlerin kaç tane şiiri olduğu tablolar halinde gösterilmiştir.

I.Mehmed, II.Mehmed, I.Selim, I.Süleyman, Tacizade Cafer Beg, II.Bayezid, Yahya Beg, II.Murad gibi devrin ileri gelenlerine övgü maksadıyla yazılmıştır. Bu şairlerin kaç tane şiiri olduğu tablolar halinde gösterilmiştir.

Transkripsiyon Sistemi

1.Arap alfabesinde olup yeni yazıda bulunmayan işaretler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

ا	(â)	:a, â	ط	:ṭ
ا	(â)	:a, e, i, u, ü,	ظ	:Z, z
ء	:	'	ع	:'
ب	:	b	غ	:Ġ, ġ
پ	:	p	ف	:f
ت	:	t	ق	:Q, q
ث	:	Ṣ, s	ك	:k
ج	:	c	ل	:l
ح	:	ç	م	:m
ح	:	H, h	ن	:n

خ	:Ḥ,ḥ	و	:v
د	:d	ه	:h
ذ	:Z,z	ل	:l
ر	:r	ی	:y
ز	:z	ك	:ñ
ژ	:j	ص	:Ş,ş
س	:s	ض	:Ḍ,Ḑ,ḑ,Ḍ
ش	:ş		

2. Birleşik kelimeler bir çizgi ile ayrılmış, fakat bîmâr, pâdişâh, gibi tamamen kalıplaşmış kelimeler bitişik yazılmıştır.

3. Arapça ve Farsça kelimelerde hurûf-ı med olan “ى, و, ا” harfleri “â, û, î” şeklinde gösterilmiştir.

4. Vav-ı ma‘dûle “â” şeklinde gösterilmiştir.

5. Birleşik isim ve sıfatlar arasına bir çizgi konulmuş, Türkçeleşmiş olanlarda buna gerek görülmemiştir. Dilber, gülşen, gülzar...v.b. gibi

6. Atıf vavları “u, ü; vu, vü” şeklinde gösterilmiştir.

II.BÖLÜM

MECMÛÂ-YI KASİDE-İ TÜRKİYYE(DEĞERLENDİRME)

16.yüzyılın önde gelen şairlerinin kasidelerini içeren Mecmûa-yı Kasîde-i Türkiyye eserini, devrin edebi portresini ve dokusunu meydana getiren unsur ve mefhumları tespit etmek, aynı zamanda o devir şairlerinin his, hayal ve düşünce dünyasını ortaya koymak amacıyla aşağıda belirtilen bölümler altında incelemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM:

A.DİN

I.Allah

Mecmuada Allah ile ilgili müstakil bir kaside mevcut değildir. Ancak Allah'ın isim, sıfat ve tezahürleri münferit olarak yer almaktadır. Bu isim ve sıfatların bazıları şunlardır:

Allah, Hudâ, Zülcelâl, Sübhan, Hakk, Gaffâr, Rabb-ı Gaffûr, Kadîm, Celâl, Cemâl, Rabbü'l-âlemîn, Tanrı...

16.yüzyıl şairleri Allah'ı İslâmî inanişâ göre düşünmektedirler. O, her şeyi yoktan var etmiştir. Rızkı veren O'dur, gücü her şeye yetendir. Bir adı da Rezzâk'tır ve ihsânı sonsuzdur.

Meger ki irdi nesîme nidâ-yı **Rabb-i Ğafûr**
Ki geldi hemçü Şerâfil kıldı nefha-i şûr(14/5)

Zihi fezâyil-i ihsân-ı **Rabb-i zü'l efdâl**
Ki virdi yine 'arûs-ı bahâra hûsn ü cemâl

'Ahd-i sehâvetinde bu şâhib mürüvvetüñ
Yâ **Rab** görem mi olduğumı der-kenâr zer

III-Ayetler ve Hadisler

Dönemin şairleri ayet ve hadislere kısmî iktibas yoluyla yer vermektedir.

1-İnnâ Fetahnâ:"Biz fehattik" fetih açmak, başlamak, zaptetmek, idare altına almak, gibi anlamlara gelir.

Ḥükm-i dîvân kaẓa içre şehün evşâfını

Sûre-i innâ fetahnâ yazdı münşî-i kader(1/6)

2-Fe'nzur ilâ âsâr:"Allah'ın eserlerine bakınız" anlamına gelen ayettir.

Çemende dil uzadur nergise bakup sûsen

Oķır bir âyeti kim **fe'nzu'r ile'l asâr**(21/14)

3-Halektehû min-tîn:"Onu (Adem'i) çamurdan yarattın."

Tevâzû it ki dime hak **halektehû min-tîn**

Okumaya kibr atuben hilkatehû min-nâr(21/18)

4-Şecerü'l-Ahzarî Nâran:"Yeşil ağaçtan ateş yaptı."

Gülbûn-i sebz bezendi gül-i hamrâlarla(26/6)

Ârâyı tefsîr-i rumûz **şecerü'l ahḍar u nâr**(26/6)

5-El-fakru fahrî:"Fahrim fahreylim."Hadis_i Şerif

El-fakru fahrî didi vü fakriyle itdi fahr

Bir zerre denlü kılmadı dünyâya i'tibâr(33/10)

6-Keyfe yuhyi'l arza:"Allah yeri nasıl diriltiyor?"

Mürde olmuşken yine neşv ü nemâ bulup nebât

Keyfe yuhyi'l arz feḥvâsını itdi âşikâr(48/18)

7-Li-meni'l-mülk:"Bugün mülk kimin"

Gel ey kıyâmete inkâr iden işit ki benüm

Ḳulağuma **li-men el-mülk** diyü geldi su'âl(54/4)

II-Melekler

Kanatlı olarak tasavvur edilen meleklerin gökyüzünde olduğu kabul edilmektedir. Melekler güzellik timsalidir. Bu sebeple sevgili ile benzerlik içinde ele alınır.

Sen melek-sîret perî hû mâhî gören âdemi
Dir buna hûrîdurur mâder ferîştedir peder

Gözleri üstinde tutsa tañımı her müjgânın mülük
Sen melek- hunuñ çü curub-ı der-i eyvândur

Fevc-i melekde haslet-i zât-ı şerifi şâh
Evc-i felekde rif'at u kadri livâsı var

Süryanice **Hârut ve Mârut** denilen ve asıl isimleri **Uzza ve Azâil** olan iki melek de dönemin şairleri tarafından efsaneye atfen yani Babilde bir kuyu içinde asılı olmalarına işareten kullanılmaktadır.

Aşılır ser-nigûn nite ki **Mârût**
Çeh-i zulmâni-i Bâbilde ekser(5/4)

Dört büyük melekten biri olan ve kıyametin kopacağını öttüreceği boru ile bildirecek olan **İsrafil** de bir çok beyitte zikredilmektedir.

Meger bâd-ı şabâ urdı seher sûr-ı **Serâfili**
Ki emvât-ı çemen yerden turur hemân rûz-ı mahşerdür(14/5)

Peygamber efendimize emir ve vahye vasıta olan dört büyük melekten birisi olan **Cibril** de şiirlerde bu özelliği dolayısıyla anılmaktadır.

Didim ki 'arşdan öte yâ Rab ne var ola
Cibrîl 'akl itdi ki fazlı fezâsı var(18/22)

IV-Peygamberler

1-Ya'kûb

Hz.Yakûb, Yûsuf kıssası ile alakalı olarak Yûsuf'un kanlı gömleğini gömleğini ona getirmeleri, ağlamaktan gözlerine perde inmesi, külbe-i ahzân, Yûsuf'un kokusunu uzaktan hissetmesi, gömleğini sürünce gözlerinin açılması vb. hususlar içinde ele alınmaktadır.

Ki güzeller gibi şaffâ Yakûbın ayağına
Şaçların şânelerü zülfüne virür zebûr(4/7)

2-Yûsuf

Hz.Yûsuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, güzellik timsali olması ve Mısır'a sultan olması yönüyle devrin şairleri tarafından şiirlere konu edinilmektedir.

Haftı yazmış dil-berün çâh-ı zenaḥdânunda kim
Bu hezârân Yûsuf Mısrîlerün zindâmidur(12/7)

3-Mûsa

Hz.Mûsa, Allah'ın Tûrda tecellî edişi, Firavn ile olan mücadelesi, Yed-i Beyzâ mucizesi münasebetiyle anılmaktadır.

Ḥazret-i Mûsî gibi ḥâmem olup mu'ciz-nümâ
Nâme-i şî'rüm aña gûyâ yed-i beyzâ olur(16/20)

4-Hızır

Kur'anda peygamber olarak zikredilen Hızır, Âb-ı hayat münasebetiyle anılır.

Ol ebâ-'an-ced Süleyman taḥtına sulṭân olan
Ayağı toprağı Hızrun Çeşme-i Ḥayvâmidur(12/24)

5-Dâvud

Dâvud peygamber, sesinin güzel olması ve demiri mum gibi eritmesi münasebetiyle anılmaktadır.

Şâriyir hâmesi mânend-i nağme-i Dâvûd

Şafâ virür del-i câna revân bi-hakğ Zebûr(44/30)

6.İsa

İsrailoğullarının son peygamberi. Meryem'den babasız doğmasıyla tanınır. Neye dokunsa ona can verir,diriltir.

Zâhir iken keff-i Mûsî işe gelmez pây-kâr

Var iken enfâs-ı 'İsâ kuşe girmez nahğ-i ħar

V-Sahabeler

1-Bilâl

Bilâl-i Habeşî dönemin şairlerince ezanı ilk okuyan ve aynı zamanda çok güzel okuyan olarak anılmaktadır.

Oğısın medhüni ħapunda Necâti benden

Yaraşur Ka'be ħarîminde nevâ kılsa Bilâl(50/25)

2-Veys el-Karani(Üveys)

Selmân sözine sallallah der ide

Olsan Üveys bigi eger Zâtiye zahîr(50/40)

VI-Kazâ ve Kader

Kazâ ve Kader kelime manalarını hatırlatacak biçimde şairlerce sık sık kullanılmaktadır.

Oldı maħkûm bu dem rây-i şerîfine ħazâ

Oldı me'mûrına emr-i şerîfiyete ħader(3/19)

VII-Ahret ile ilgili mefhumlar

1-Kıyamet

Kıyamet anındaki vaziyetin tasviri şeklinde şiiirlerde zikredilmektedir.

Şan kıyâmet kopuban döküldi encüm yerlere

Bâd-ı sarsar eyledi berk-i hazânı târumâr(23/7)

2-Cennet

Dönemin şairlerinin şiirleri incelendiğinde sekiz cennetin de adının zikredildiği görülmektedir. Cennet, meyveli ağaçlar ve çiçeklerle dolu bağ, bahçe, güzlâr, bostan şeklinde hayal edilmektedir.

Ravza-i câh ü celâlün kim ebed ma' mur ola

Cennet-i firdevs anun bir kemterin bostândur(15/39)

3-A'raf

Cennet ve Cehennem arasında bulunan A'raf mecmuâda sadece bir şiirde geçmektedir.

A'râfı görmek istersen bağa gel seher

Uçmağa girmek istersen gülistâna var(31/18)

4-Diğer itikadi mefhumlar

a.Yecüc:Çin seddini güyâ Yecüc ve Mecüclerin tecavüzlerini engellemek maksadıyla İskender yaptırmış. 16.yüzyıl şairleri de şiirlerinde Yecüc'ü bu münasebetle anmaktadırlar.

Çılcun fitne-i Ye'cücü fesâdın no'la def' itse

Şalağ için çekilmiş âhenîn sedd-i Sikenderdir(14/35)

b.Hûr u Gılman:Hûr, Ahu gözlü demektir, istilahta cennet kızı manasınadır. Gılman ise tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler, köleler ve esirler olarak dini kültürümüzde bilinmektedir. Hûr ve Gılman şiirlerde bu münasebetle zikredilmektedir.

Çün çemen firdevs olup şahrâ İrem bostânidur

Hûr ü gılmân ile 'işret it ki dünyâ fanidür(15/1)

İKİNCİ BÖLÜM

CEMİYET

I-ŞAHISLAR

A-Tarihî Şahsiyetler

1.Hükümdarlar, Şehzadeler ve Diğer Devlet Adamları

a.Bâyezid

Revâni bir beytinde II.Bâyezid'i güneşe benzetmekte, makamının güneşe eş olduğunu söylemektedir. Hançerinin elinde yıldırım gibi olduğunu söylemektedir.

Sipihr-mertebe Şeh Bâyezîd-i 'âlf-ı kadr

Ki yıldırım gibi destinde bî-amân hançer(7/10)

b.Kânûnî Sultan Süleyman

Mecmuadaki şiirlerin bir çoğunda Kânûnî Sultan Süleyman'a övgünün çok geniş yer tuttuğu görülmektedir. Kânûnî, genellikle büyüklüğü, kahramanlığı, adaleti gibi hususlar dolayısıyla İran mitolojisinden alınmış şahıslar ve İslâm tarihinden alınmış şahsiyetlerle benzerlik içinde düşünülmüştür.

Ey Süleymân rakîb ü cem kadrü efzûdan hışm

Âşaf 'ahdü vezîr kamrân ü kâmkâr(38/20)

Sensin ol aşf-ı 'adâlet pâyığâhı üzre kim

Sende tutdı hâtem-i 'adl-i Süleymânı karar(40/13)

c.Fatih Sultan Mehmet

Aşkî, bir şiirinde Fatih Sultan Mehmet'ten İstanbul'un fethi münasebetiyle övgüyle bahsetmektedir.

Şâh Ğâzî Han Mehemmed şem'-i şer' ü Şems-üd-dîn

Bahr-i cûd-ı kân lütf u ma'den ü fazl u hüner(2/8)

Şehr-i İstanbuli bir lahza içinde aldığı

Mehdi-i ahîr-zamân olduğuna şahid yeter(2/17)

d.Yavuz Sultan Selim

Zâtî bir şiirinde Yavuz Sultan Selim'e kahramanlığı ve gücü dolayısıyla övgüler yağdırmaktadır.

Behrâm-ı berç-ı hançerü mâh ruhlar serper
Sultân Selîm şâh-ı selatîn-i rûzigâr(32/16)

e.İbrahim Paşa

Mesîhî bir şiirinde devrin sadrâzamlarından İbrahim paşaya övgüler yağdırmaktadır.

Âşâf-ı devr-i zamân ya'ni İbrâhim Paşa
Cümle 'âlem kerem-i lutfuna eyler ikrâr(26/22)

f.Defterdâr Ahmet Çelebi

Çonce cüzdânını aç defter-i ezhârî çıkar
K'oldı Aḥmed Çelebi devlet ile defter-dâr(38/8)

g.Ali Paşa

Mihr-i bürc-i 'izz 'Ali Paşa ki olmuşdur anun
Tâk-i eyvânî hilâl-i asûmân-ı iktidâr(34/7)

2.Şairler

a.Firdevsî, Hakânî

İran'ın millî destanı olan "Şehnâme"nin nazımı olan Firdevsî ve yine İran'ın meşhur şairlerinden Hakânî, Şairimiz Aşkî tarafından bir şiirde zikredilmektedir. Aşkî kendisinin vasfetmekte Firdevsî'ye, Medhetmekte ise Hâkânî'ye benzediğini söylemektedir.

Nazm-ı rengîn dîl-avâzümi her kim göre dir
Vaşfda Firdevsi dūrür medḥde Hakânidür(13/48)

b.Attar

Feridüddin-i Attar, dönemin şairleri tarafından Mantıku't-Tayr isimli eseri münasebetiyle söz konusu edilmektedir. Şair Mesihî bir beytinde Attar'ın kuşlara Mantıku't-Tayr okuttuğunu beligâne bir biçimde anlatmaktadır.

Söyledür bülbüli bûy-ı gül ile bâd-ı şabâ
Mantıku't-ṭayr okıdur kuşlara şan kim 'Aṭṭar(25/7)

c.Hassan

Hassan, peygamber efendimizin sevdiği şairlerdendir. Onu düşmanlarına karşı şiirleriyle savunduğu için müslümanlar arasında şöhret kazanmıştır. Dönemin şairleri kendilerini şîve ve söyleyiş bakımından Hassana benzetmektedirler.

Meĥemmed medĥünü ‘aşkı demünde **naẓm-ı Ĥassandan**
Eger yegrek degül ise bilürler kim berâberdür(20/10)

Ey Sıfât-ı Mustafa Ca‘fer-i Kemal nazm ile
Parsun Selmânı vü tâzi dilün **Ĥassandur(15/46)**

d.Selmân

Selmân, Selmân-ı Sâvecî lakabıyla meşhûr İranlı şairlerdendir. Zamanın ferîdi idi ve Şeyh Hasan’ın oğlu Üveys’in türbesine memur edilmişti. İhtiyarlığında gözü durmuş, Sultan Üveys kendisine maaş bağlamış, inzivada ibadetle meşgulken 769’da vefat etmiştir. 16.yüzyılın şairleri kendilerini Selman’a nisbet ederek övmekte ve şiirlerinde Selman’ı söz konusu etmektedirler.

Selmân sözine sallallah der ide
Olsan Üveys bigi eger **Zâtiye zâhîr(50/40)**

Görse **Selmân** sözünü **sallallah** deye
Âsafâ ger olasın **Zati dervişe zâhîr(49/35)**

Selsebîl-i sūĥanum böyle revân görür ise
Aķup ağızı şuyı taĥsîn ide **Selmân-u-Kemâl(57/40)**

3.Tarihî ve efsânevî şahsiyetler

1.Cemşid

Cemşid İran'ın büyük hükümdarlarından. Asıl adı "büyük padişah" manasına gelen Cem'dir. "Işık" demek olan "şid" sonradan eklenmiştir. Cemşid'in şarabı icat ettiğini inanılır ve bu münasebetle şiirlerde kadeh, bezm ve şarap ile birlikte ele alınır. Ayrıca büyüklüğünü ve kudretini belirtmek maksadıyla övülen kişi Cemşid-ray, Cemşid-fer, Cem-kadr, Cem-haşmet gibi ifadelerle anılır.

Rûz-ı 'îd oldı kıoma al ele **Câm-ı Cemi**
Mey-i gül-fâm ile kim lâle-i nu'mûn gibidür(40/14)

Gönül eyyâm-ı şarab gelde husûşâ Begümüz
Şeh-i Cemşid-fer ola meh-i horşid-cemal(57/14)

b.Feridun

Cemşid sülalesinden olan Feridun adaletiyle meşhurdur. Zulme başlayan Dahhak öldürüldükten sonra tahta Feridun geçmiştir.

Şorma bizden Cem hikâyatın **Feridûn kışşasın**
Bildigi 'âşıkların mihr ü vefâ destândur(15/22)

c. Zâl, Rüstem

Zâl kocakarı manasına gelmektedir. Sam'ın oğlu ve Rüstem'in babasıdır. Ona bu isim saç, kaş ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için verilmiştir. "Zâl-ı-i dehr" söyleyişinde görüldüğü gibi kelimenin lügat manasını da hatırlatacak şekilde kullanılmaktadır. Zâl'in oğlu Rüstem ise çeşitli macera ve kahramanlıkları dolayısıyla anılmaktadır.

Gerekse kuvvet-i bâzûda mişl-i Behrâm ol
Ki **Zâl-i dehr** ider menzilünü âhîr gör(42/8)

Ġayrûn okı tokuna diyü havf ü sehm ider
Kaçduğı bu berâ-yı Şeh **Rüstem** kemân şikâr((37/27)

Ol şeh-i ma'roke der ol ki vegâ vaktinde
Bir kimesne kılı bin **Rüstem-i destân** gibidür(40/26)

ç.İskender

İki İskender vardır. Birincisi Kur'an'da zikredilen ve hem peygamber olan Büyük İskender(Zülkarneyn)'dir. Diğeri ise İran'ı baştan başa zapteden Makedonyalı İskenderdir. Onunla ilgili olarak söz konusu edilen Âyine-i İskenderî ise Aristo'nun icat ettiği bir ayna olup, düşmanı çok uzaktan görmeye yaramakta imiş. İskender'in tacı, câmı da şairler tarafından ziredilmekte, Âb-ı hayatı bulmaya gitmiş, diğeri bulmuş, fakat o bulamamıştır.

Siperler âyinesi keştini **İskender**

Göreydi âyinesin hürd iderdi hem-çü sifâl(53/68)

Hemi ne lâzım ol deh-i ' âlem-nümâda hatt ü hâl

Câm-ı İskenderde hod lâzım degül gerd-i melâl(63/5)

d.Behrâm

Sâsânî hükümdarlarından olan Behrâm kuvveti, cesareti ve adaleti ile bu yüzyılın şairleri tarafından anılmaktadır.

Ey Cem-i Kişversitân u Hüsrev-i iklim-gîr

Şâhsın **Behrâm** gibi şir-keş efser pezîr(32/16)

Behrâm-ı berç-ı hançerü mâh ruhlar serper

Sultân Selîm şâh-ı selaîfîn-i rüzigâr(51/1)

e.Âsaf, Hâtem, Kârun

Süleyman peygamberin veziri olan **Âsaf** dönemin şairleri tarafından övülen kişiye teşbihle sıkça kullanılmaktadır.

Âsaf-ı Hazret-i Sultân Süleymân olalı

Ḥaṭır-ı mürçede kalmadı bir zerre ğubâr (36/44)

Hâtem, meşhur Arap şair ve reislerindendir. Hâtem-i Tayi lakabıyla anılır. Cömertliğiyle tanınır.

Kim dürür **Ḥâtem** ki ânı sana teşbîh eyleyim

Ḥırmen-i cûdunda bin cevne degildür bir şî'îr(51/7)

Zenginliği ve cömertliğiyle tanınan **Kârun**, Hz.Mûsa zamanında yaşamıştır. Önceleri çok fakirken Hz.Mûsa sayesinde ilm-i kimya öğrenerek sonsuz servete sahip olduğu halde zekat vermeyip Musa peygamberi de büyücülükle suçladığından Allah'ın gazabına uğrayarak yerin dibine geçmiştir.

Vaqt ola yire geçesin uṭanup fi'lünden

Olma **Kârun** bigi dünyâda iken tâlib-i mâl(61/25)

4.Masal kahramanları

a.Leylâ ve Mecnun

Dönemin şairleri tarafından Leyla ile Mecnun hikayesinin bu iki kahramanı istisnasız birlikte ve sevgili ile âşık timsali olarak ele alınmaktadır.

Firâḳ-ı la'lün ile deşte düşdi **Mecnûn-veş**

Anunçün oldı çü dîvâne ney süvâr şeker(8/9)

Gömgök delüdür **Leylî** saçun fikri ile kim

Mecnuñ gibi düşmiş yine tağlara benefşe(69/20)

b.Ferhâd

Ferhad ü Şirin hikayesinin kahramanı Ferhad, mecmuada dört yerde geçmekte ve Şirine olan aşkı, tîşesi ile dağları delmeye azmetmesi münasebetiyle zikredilmektedir.

Ya alıpdur ele **Ferhâd-ı cihân tîşesin**

Bî-sütûn-ı felegi eyleye tâ kim pâ-mâl(58/10)

Ferhâd mıdur kim eline tîşesin almış

Dağlara düşüpdür yine bî-çâre benefşe(69/6)

c.Züleyhâ

Züleyhâ, Yûsuf kıssası münasebetiyle anılmaktadır.

Hevâ-yi Yûsuf-ı bahtunla nev-cevân oluban

'Acûz-ı dehr **Züleyhâ-veş** itde 'arz-ı cemâl(55/2)

II-ÜLKELER VE ŞEHİRLER

1.Hind, Acem, Rum

Hindû, siyah rengi sebebiyle ben, zülûf ve gece için benzetilen olarak ele alınmaktadır. Ayrıca yakuta düşkünlükleri münasebetiyle de zikredilmektedir. Çin saç dolayısıyla, Rûm yüz münasebetiyle onunla tenasüb içinde zikredilir. Acem kelimesi bir çok beyitte kavimden ziyade memleket manasında kullanılmıştır.

Sürh minkâr idenür tuî-i ser-sebz-i felek

Olalı şâm-ı siyeh **memleket-i Hind** mişâl(57/5)

Ne tâcirdür ki yakût u dürr ile

Getürür **Hind** ilinden Rûma 'anber(5/6)

Eridi kand-i lebün vaşfi Rûmdan 'Aceme

Ṭolardı mülk-i Semerkand u Kãndehâr şeker(8/13)

b.Çin, Maçin

Mecmua'da en çok rastladığımız ülkelerden biri de Çin'dir. Bu uzak ülke Çin ü Maçin, Türk ü Çin gibi ifadelerle övülenin hükmettiği yerlerin genişliğini belirtmek maksadıyla kullanılmaktadır. Çin miskin de vatamı olduğu için misk kelimesiyle beraber kullanılmaktadır.

Hırâmân olıcağ âhû-yı **Çin-veş**

Olur basduğı yerler **müşk-i ezfer**(5/7)

Çin-ü- Hıfaya ger vara tevki'-i nâfizün

Baş üzre yiri var nitekim zülf-i tâb-dâr (29/28)

c.Mısır, Bâbil, İrem

Mısır, Yûsuf kıssası ve zindan, sultan münasebetiyle ele alınmaktadır.

Haftı yazmış dil-berün çâh-ı zenahdânunda kim

Bu hezârân Yûsuf **Mısrîlerün** zindâmıdır(12/7)

Bâbil şehri Hârût adlı meleğin büyüü başkalarına öğrettiği için ceza olarak kıyamete kadar bu şehirde bir kuyuda baş aşağı asılı kalacağı inancı dolayısıyla anılır.

Ey lisânun çü Kelm ü kelimâtun mu'ciz

Vey devâtun **çeh-i Bâbil** ser-i kilkün sahhâr(38/23)

İrem bağı Şeddad'ın yaptırdığı ve edebiyatımızda güzellik timsali olarak kullanılan yerdir. Dönemin şairleri de bu münasebetle İrem bağını teşbih unsuru olarak kullanmaktadırlar.

Teferrüc eylemek için ne yire kim nazar kılsan

Gülistân-ı İrem gibi tolu nesrin ü 'anberdür (14/4)

d.Medine

Aşağıdaki beyitte şair gülistanı Kutsal mekan Medine'ye nuraniliği cihetiyle teşbih etmektedir.

Gel gülistâna gör ki nice her taraf yine

Envâr-ı gülden oldu münevver **Medîne-vâr**(35/6)

e.Aden

Aden incisi münasebetiyle şiirlere konu olmaktadır.

'Aks-i dişün düşeydi pür olurdu ser-be-ser

Bağr-i 'aden mişâl derûn-ı bihâr dürr(11/15)

III-İÇTİMÂİ HAYAT

16.yüzyıl Osmanlısının sosyal hayatına ayna tutmak bakımından elimizdeki mecmua çok büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan içtimai hayatı ve unsurlarını tespit etmek için şiirleri incelemeye çalıştık.

1.Padişah ve çevresi

Padişah han, hakan, sultan, şâh, şehriyâr gibi isimlerle anılmaktadır. Pâdişâh-ı dehr, pâdişâh-ı berr ü bahr gibi ifadelerle kastedilen bizzat padişahın kendisidir. Ayrıca saltanat alameti olarak değişik hususlar zikredilmektedir.

Çerağundur nola ger nevbetinde

Giyerse tâc-ı zerrîn şem'ê hâver(5/27)

Padişah devlet ve hümâ inancı içinde düşünülür. O Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. En büyük vasfı iktidar ve selahiyet sahibi oluşudur.

Sensin ol mihr-i kerem mâh-ı hümâ burc-i 'aâtâ

Kim seni itdi felek 'âlem içinde ihtiyâr(24/21)

Saray ve sultan çevresinde kalabalık bir hizmetli kadrosu vardır. Beğ, çavuş, çâker, defterdâr, gedâ, paşa, vezir

Žiya-i devlet ü dünyâ Hızır beg kim ana eflâk

Münîr ü maşrîk ü mağrib emir-i baħr ü berdürler(47/38)

Dil-i ebr depredi keffüne ey ma'den-i seħâ

Bay ü gedâyâ saçsa dürr-i şahvâr ebr(19/22)

Ġonce cüzdânını aç defter-i ezhârî çıkar

K'oldı Aħmed Çelebi devlet ile defter-dâr(38/8)

2.Rezm

Eski hayatın bir parçası olan savaş rezm, ceng, yağma, gavgâ gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Savaş yeri gazâ meydanı, rezm meydanı, bezm-i rezm şeklinde isimlendirilir.

Rezm içinde yüze yüz düşmene çok virdi cevâb

Germ olup gögsini gerse nola karşıña siper(4/17)

Ƙanadını açā meydānda mürġ-ı feth ü zafer

Ne dem ki **rezmüñ** içinde ola ‘ayān hañçer(7/13)

a.Savaş aleti ve Eşyası

aa.Ok(Tir, Hadeng, Nâvek)

Tutmasun mı dâ‘imâ çarh-i felek çini siper

Çünki **tirinden** şaķınuġı ser-i Keyvāndur(12/31)

Sehm-i zaħm-i nâvekünden oldıġı çün bî-naşîb

Oldı hunîn dil-i hutāda ahû-yı müşg-nisâr

bb.Kılıç(Şemşîr)

Cenkde bed-ferâh bir yine ‘adûsı başına

Gözi vü **şemşîri** olur rû-be-rû vü ser-beser(2/16)

Atınuñ iki kulaġı görünür ceng içre

Haşmınuñ gözlerine her birisi bir hañçer(4/12)

3.Bezm

Bezm içki ve eğlence meclisidir. Orada yenilir, içilir, sohbet edilir, musiki dinlenir. Bezmin belli başlı unsurları sâkî, rakkas, tanbur ve ney vb. musiki aletleriyle şarap, kadeh, surahi, mum vb.dir.

Görürse **bezm-i hümayûnuñ** içre çengi ‘adû

Görine gözlerine havfden hemân hañçer(7/14)

Ne **bâdiye-i bezmdür** ki cûy-ı şerbet akar

Miyân-ı cûyda pây imiş nice hişâr şeker(8/33)

a.Şarap(Mey, Bâde, Cür'a, Sahbâ)

Şarap, mey, bâde, cür'a, dürd vb. isimlerle anılır. Sıvı şekli ve rengi yönünden gül, gonca, lâle, gün ışığı, ergavan vb. unsurlar ile benzerlik kurulur.

Anun için gûş iderim ne ki derdün artırır

Anun için nûş ararım mey ki la'lün şanıdır(13/24)

Elden koma piyâleyi nergis gibi müdâm

Cür'a feşanlığ eyle ki bezm ola lâle-zâr(31/15)

b.Kadeh(Ayak, dolu, sâgar, câm, Peymâne)

Bezm meclisinin en önemli levazımından olan kadeh, şarap ile birlikte ele alınmaktadır. Ayak çekmek, ayağa düşmek, başını ayağa salmak deyimleriyle, kadeh manasına gelen ayak kelimesinin tevriyeli kullanıldığı görülür.

Âferînler bu benüm nazm-ı gül-efsûnuma kim

Eylede sâgar-ı devr-i felegi mâl-â-mâl(58/40)

Jâle 'arâkı lâle kadeh gonce şurâhi

Meyhâne çemen-i kâfir hummanı benefşe(68/58)

Sûsen surâhi gonce tabâkdur şarâb gül

Bezm-i cemende lâleler olmuş şarâb-dâr(35/8)

c.Mum(Şem'),Çerağ, Kandil

Eski gece hayatının, özellikle içki ve eğlence meclislerinin aydınlatma aracı olarak mum, çerağ ve kandil önemli yer tutmaktadır.

Dil degül perv â sını ancak çerâğ-ı hüsnünün

T â biş-i 'aşkunla şem'unde başında od yanar(1/18)

Mescid-i kenâr sebze vü teşbih zülf-i çeng

Kandil câm bâde vü mihr âb rûy-ı yâr(31/12)

4.Musiki

Musiki eğlence hayatının önemli bir parçasıdır. Daha çok ney, tanbur,def, ûd, rübâb, sûrna, çeng gibi musiki aletleri söz konusu edilmektedir.

Didim o şevk ile bu şerifi nazîri hemîn
İdindi yarde anı **rübâb ile tanbûr(44/19)**

Çeng-i ğamdan cân u dîl kırtuldı el virdi ferağ
‘Ûd ğafildür bu işden muṭribâdur ğuşmâl(62/2)

Meclis ehli olur **def** gibi ser-tâ-pâ-yı ğuş
Her kaçan nayı yanınca okınur bu şi’r-i ter(2/19)

5.Oyunlar

a.Çevgan

At üstünde ucu kıvrık bir sopa ve top ile oynanan çevgan oyunu çeşitli tasavvurlar içinde dönemin şairleri tarafından kullanılmaktadır.

Ca’d-i zülfün kim melâhât topunun **çevġânıdır**
Yaraşur yüzünde kim ħüsn-ü-bahâ meydânıdır(12/1)

Sensin ol kim şehsûvar-ı himmet-i vâlâ senün
Mâh-ı nev **çevġanı** gün topı felek meydândur(15/35)

b. Tavla(Nerd)

Tavla oyunu şairler tarafından zar ile birlikte anılmaktadır.

Şeş cihâtun daġ-ı ğam başum döner nağş oynayup
İtti **nerrâd-ı felek tâs-ı mezellet içre zâr(23/43)**

Nerrâd-ı çarğ **Zâtiye** bir nağş oynadı
Tâs-ı mezellet içre olupdur nizâr u zâr(32/35)

6.Remil ve Remmal

Remil, bir çeşit faldır. Kum veya tahta üzerine nokta ve çizgilerden çeşitli şekiller yapılır, bunların anâsr-ı erbaa, seyyare ve burçlara olan nisbetleri hesap edilerek geleceğe dair hükümler çıkarılır.

Oğusa remmâl-i râyundan ferâset 'ilmini
Ola gün bigi zâmîr-i 'âlem ana âşikâr(23/30)

Remmâl kosa tahtasına reml-i râyını
Gün gibi rûşen olur ide ana her zâmîr(50/35)

7. Adetler, gelenek ve görenekler, inanışlar, günlük hayat

a. Bayram('İd)

Eski edebiyatımızda bayramlar aydınlanma, neşelenme ve kavuşma zamanlarıdır. Şairlerimiz bu zamanları renkli, neşeli ve şaşaalı bir biçimde tasvir ederler . O gün çocuklar için eğlence yerleri tertip edilir, salıncaklar kurulur. Büyükler de ya eğlence yerlerinde ya da güzeller arasında dolaşmaktadırlar.

Bu ne ferruğ-dem bu nice 'ıyd-ı ferağ-efzâ olur
Bu ne hoş sâ'at bu nice ğurre-i ğarrâ olur(16/1)

Geldi bir 'îd-ı mübârek irdi bir vaqt-i şerîf
Kim güzellerle cihânuñ tal'atı zîbâ olur(16/2)

Rûz-ı 'îd irdi gelün 'işrete âğâz idelüm
Dün hârâm ide yeme içme bu gün oldu halâl(57/13)

b. Fal açmak

Günümüzde olduğu gibi eskiden de insanların geleceğe dair tahminlerde bulunma, bilinmeyeni bilme isteği çok yaygındır. Aşağıdaki beyitte Mahremî fal açmak adetine işaret etmektedir.

Çaldur du'âya vaqtidür ey Maħremi elün

Fâl açâ senüñ ile çü dest-i çenâr ebr(19/40)

Aşağıdaki beyitte ise Arifi, özellikle kutsal kitaptan fal açma (tefe'ül) adetine işaret etmektedir.

Fâl açdım ide muşhaf-ı ħüsnünden ol mehün

Falım münevver oldı gelüp ve'dđahi seħer(39/9)

c.Kına yakmak

Şiirlerde güzellik unsurlarından en çok söz edilen sürme(kuhl), allık ve kına(hınnâ)dır.

Mâder-i dehr yine tıfl-ı mehün parmağın

Rûz-ı 'îd oldı diyü eyledi ħınnâ ile al(57/5)

Aşağıdaki beyitte şair güneşin ve ayın zamanın güzeli olarak ellerine kına yaktıklarını ve ayaklarına da halhal taktıklarını söyleyerek sanatlı bir söyleyiş yapmıştır.

Şafağ u mâhı gören şöyle şanur kin zen-i dehr

Pâyına yağdı ħınnâ sâķına tağdı ħalħâl(57/8)

ç.Kulağa küpe takmak

Günümüzde kadınlar tarafından bir süs aracı olarak kullanılan küpenin eski kültürümüzde çok daha değişik bir anlamı vardır. Küpe o dönemlerde kölelere takılan bir iz ve belirti aracıydı. Aşağıdaki beyitte Revânî bu adete işaret etmektedir.

Ya kulağı küpelü bir bendesidür âşafuñ

Kim anuñ egninde dâ'yim ħalka-i zîbâ olur

d.Fânûs-ı Hayal

Kandil, mum gibi yanınca aydınlık veren şeylerin şulesini dışarıya aksettirecek bir halde üzerlerine geçirilen yuvarlak şeye fânûs derler. Fânûs-hayal ise eskiden halkın hayâl feneri dedikleri fânustur. Bürüncükten yaparlar.

Bunca eşkâl ile yakmazdı kamer şem'in eger
Kaşr-ı kadrinde felek olmasa fânûs-ı hayâl(59/11)

e.Külâh atmak

Sevinç verecek haber alınca fes, şapka gibi serpûşu baştan çıkarıp havaya atmak, felaket haberi karşısında yere vurmak Türk'lerin adetidir. Aşağıdaki beyitte şair bu adete işaret etmiştir.

Ṭulu'-ı mihr-i cemâl-i nigârı gördükde
Şafâ eliyle külâhın göge atar jâle(73/10)

f.Alına kara sürmek

Eskiden yüz kızartıcı suç işleyenleri cezalandırmak amacıyla yüzüne kara sürerek hal arasında dolaştırılmış. Zâtî aşağıdaki beytinde bu adete işaret etmektedir.

Nûr uğurlar iken gökde kamer ra'yünden
Ṭutdı pür kara sürüp yüzine itdi teşhîr(49/25)

g.Tiryak

Yunan hükemasından Mitridat'ın ihtara ettiği farzolunan macun. Eskiden halk arasında yılan ve akrep sokmalarına karşı vücuda giren zehirlerin definde kullanılırdı. Aynı zamanda sancı ve öksürüğü kesen afyonlu macuna da derlerdi.

Tiryâk koydı hoşka-i la'lüne lâleler
Görüp çemende âb-ı revânı mişâl-i mâr(49/26)

h.Güneş tutulmak

Ayın güneşle arz arasına girerek ziyâ neşrine mâni olmasına kûsûf(güneş tutulması) denir. Eskiden güneş tutulunca bunu Allah'ın bir gazabı bilerek camilere koşarlar, geçinceye kadar ibadet ve dualarda bulunurlardı.

Tutulmuş güneşe bakmak uğurlu sayılmaz; göze zarar vereceğine, bakanın âkibetinin iyi olmayacağına itikad olunur; bakmak isteyenlere de renkli

çıra isiyle karartılmış bir cam ardından baktırırlardı. Aşağıdaki beyitte tutulan güneş ile aya cam arkasından bakma adetine işaret etmektedir.

Câmlardır ki dutar ay u güneş bezminde

Çolları der ki ayağ üzre turur serv ü çenâr(26/20)

IV.HAYVANLAR

1.Bülbül

Kuşlar içinde en çok söz konusu edileni bülbüldür. Klasik edebiyatın değişmez iki motifi olan bülbül-gül ikilisi, klişe halinde âşık ve sevgiliyi sembolize etmektedir. Her kuşun mahalli vardır. Karga leşe, baykuş viraneye, bülbül de gülzâra tayin edilmiştir. Bağda, bahçede çiçekler arasında dolaşmakla beraber daha çok gül dalı ve yaprakları arasında görülür.

Aşağıdaki beyitte Aşkî bülbülün güzellik bağının misafiri olduğunu söylemektedir.

Ey hayâl-i sâye-i zülfün bahâr-ı cân ü dîl

Bülbülün hoş gör ki hüsnün bağının mihmânıdır(12/8)

Ġülgulindan bülbülün çâk-i giribân itdi gül

Çumrınun zârılığının serv ü ser-gerdânıdır(12/13)

2.Tûtî

Tûtî, konuşması, şeker yemesi, ayna karşısına konması gibi hususlar dolayısıyla şairlerimiz tarafından ele alınmaktadır.

Ġonce-i gül meyl ider âyine-i âb üstine

Ağzın açmış şan ser-i tuţî-i Hindistânıdır(12/15)

3.Tâvus

Tavus, rengârenk oluşu ve “cevlân” edişi sebebiyle söz konusu edilir.

Ger şecerden kem degülseñ sen dağlı cûş eyle kim

Şimdi **ţâvûs-ı dırâhtun** mevsim-i cev lâmidur(12/14)

4.Kebûter

Güvercin, gökte uçuşu, halhal takması, etinin kebab yapılması gibi hususlar ile kanadına mektup bağlanılarak postacılıkta kullanılması sebebiyle ele alınmaktadır.

Ya mu'allaklar urur çerh **kebûterdür** kim

Tağdılar zînet için pâyna zerrîn halhâl(58/11)

Perişân gönlümün hâlin eger câna şorar isen

Siyeh zülfün zerağına tolaşmış bir **kebûteridür**(14/28)

5.Ankâ

İsmi olup da cismi olmayan büyük bir kuştur. Edebiyatımızda genellikle istiğna timsalidir ve ekseriya bu kelime ile beraber ele alınır.

Bâzdâr rây u tedbirin senün bir serçeye

Eylese tâ'lim eger 'ankâyı eylerdi şikâr(23/21)

6.Keklik(Kebk)

Keklik ötüşü, yürüyüşü ve avlanması yönünden ele alınmaktadır.

Şayd-gâh-ı 'âlemi alup kanadı altına

Bu cihân **kebkini** ol bâz-ı sefid itdi şikâr(26/7)

7.Ankebût

Örümcek şairlerimiz tarafından daha ziyade hira mağarasındaki, peygamber efendimize muhafızlık yapması hikayesi münasebetiyle güvercinle birlikte anılmaktadır.

Tağlit için 'adûyü **kebûterle 'ankebût**

Olmuşdur ana mûnis u mehcûre perde-dâr(33/9)

Pây-i hışmın erse kal'a ola beyt-i 'ankebût

Dest-i hıfzın değse beyt-i ankebût ola hışâr(23/33)

8.Arslan, Pars(Bebr)

Arslan, ve pars (Bebr)dağda veya ormanlıkta bulunur. Pençesi kuvvetli yırtıcı bir hayvandır. Bu sebeple övülen bu yönüyle arslana behzetur. Aşağıdaki beyitte şair dönemin idarecisini arslana ve parsa teşbih etmiştir.

‘Alem dibinde alup afdur azanfer fer
Vezir-i ir ial u dilir-i bebr fi’al(53/187)

9.At(Semend)

iirlerde atlar eitli yonleriyle ele alınmaktadır. Savata binilmesi, hızlı koması, ayaının izi, tozu, nalı sz konusu edilmektedir.

erer-i na‘l-i semendun urur ate felege
Her aan rah-ı azada idesin isti‘cal(60/26)

Hun-ı ‘adu iinde ye hod ark olubdurur
Na‘l-i semend hazret-ah hueste-fal(65/11)

V.BA, EMEN, IEKLİKLE İLGİLİ UNSURLAR

A.BA

Ba, sevgilinin yuzü, yanaı, guellii, sava meydanı gibi unsurların benzetilene olarak ele alınmaktadır. Dunya ba-ı kerem, ba-ı cihan eklinde ifade edilmektedir.

Bada gul, gonca, lale, sunbul, benefe, negis ve dier iekler ile bulbul, tutu, ahbaz gibi kular ve akarsu kenarında servi bulunmaktadır.

Sakiya gel merhemi ver hase feth-i ah ile

‘Alem oldi fer bulup ba-ı cinandan hu-ter(2/27)

Zülf-i İrem bağında irmiş hûşe-i müşgin-'ineb
Ruh Hıtâyî yaprağ aşmış Çin nigâristândur(12/2)

B.BOSTAN

Bostan diğerlerine nisbetle az işlenmektedir. Bostan-ı lutf, bostan-ı kadr, bostân-ı cân şeklinde benzetmelerle konu olur. Özellikle bülbül, gül ve servi bostanın vazgeçilmez kuşu olarak görülürmektedir.

Şahn-ı şahra lâle vü gülden cinân bostânıdur
Sakiya la'lin kadeh şun ki ferih devranıdur(13/1)

Meyve-i bostân-ı lutfün tâ zemân-ı haşre dek
Bulmaya gayet bula evrâk-ı eşcâr intişâr(48/35)

C.ÇEMEN

Çemen, yeşil otlarla kaplı geniş bir alan şeklinde tasavvur edilir. İlbaharda lâle, gül, nergis, semen ve diğer çiçekler açar, bülbül öter. Baharda insanlar çemen seyrine çıkarlar. O zaman meclis kurulup, şarap içilir.

Şahrâya çıktı suffi-i halvet-nişine bak
Düşdi çemende 'işrete perhiz-kârlar(20/14)

Şöyle canlandular erbâb-ı çemen kim servün
Ayağı bağda olmasa iderdî refîâr(25/2)

Ç.GÜLZÂR, GÜLİSTAN

Gül bahçesi gülzâr, gülşen, gülistan diye anılır. Burada lale, nergis, benefşe, sâsen gibi çiçekle; nar, çınar, servi gibi ağaçlar; bülbül, tûtî gibi kuşlar bulunur.

Ğonce-veş bağrını şan eyledi gülzâr-ı çemen
Ne 'aceb gülşen olur kimine gül kimine hâr(26/45)

Güle karşı gülistânda hezâr âvâz ile bülbül
Bu şirin şî'ri okur kim mezâka mişl ü sükkeridür(14/18)

VL.BİTKİLER**A.AĞAÇLAR****Ağaç(Eşcâr, Dıraht)Fidan(Nahl), Servi, Çenâr, Ar'ar**

Çemen, bağ, bostan gibi yerlerde çiçeklerin yanında ağaçlar da görülür. Ağaçlar ile ilgili olarak boyu, rüzgarda salınışı, dalında kuşların ötmesi ve yuva yapması, çiçek açması, meyve vermesi gibi hususlara yer verilir.

Ferş-i hâdrâ üstüne kıandan dökülmüştür bu kıan
Etmedi bâd-ı hâzân eşcâr ile çün kâr-zâr(23/13)

Medhün okuduğı çün kürsî-i eşcâr üzre
Mukrı-î kıumrıyı el üzre tutar serv ü çenâr(25/26)

Cümle-i bağa şeref virdi 'arûs-ı lâle
Nahl-i kâfûrla zeyn oldı hâkim-i gül-zâr(26/17)

Gülsitân gülmüş gül açılmış oğünmiş serviler
Gonciler kıılmış tebessüm cûşa gelmiş cûy-bâr(48/10)

Benzer ki kâse şunmağa hânında 'idünün
Reng itmiş ellerini güzeller gibi çenâr(28/25)

B:.ÇİÇEKLER

Çiçekler bağ, bostan, çemen ve ağaç unsurları ile birlikte ele alınır. Çiçeklerin sultanı güldür. Benefşe, reyhân, şebbû, sünbül, sûsen, nergis, za'feran, nilüfer dönemin şairlerince teşbih unsarlı içerisinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Gösterdi gün gözine virüp çün cilâ-yı çemen
Sebze gögünde encüm-i ezhârı âşikâr(30/12)

Her lâle oldı luğf ile bir câm şeb çerâk
Her bir benefşe nâfe-i misk eyledi nisâr(35/7)

Niceler **sünbül ü reyhân** dede ol zülfe veli
Bîñ ola hâdîmi kim sünbül ü reyhân gibidür(40/7)

Lâle vü reyhânı sünbül her ne bitse hâkdan
Cümle bârân-ı bahârun fâzla-i ihsândur(15/50)

Niçe kim faşl-ı bahârun revnâkından bağıda
Sûsen ü nesrîn degül sebz ü sepid ü kânıdur(13/52)

MECMUA-YI KASİDE-İ TÜRKİYE'DEKİ DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Divan edebiyatı şairlerinde görülen şiirde hususiyetle atasözleri ve deyimlere yer verme temayülü 16.yüzyılda da rağbet görmüştür. İncelemelerimiz bu dönem şairlerinin Türkçenin mecazlar dünyasını, kelimelerin nüanslarını, inceliklerini, ifade imkanlarını çok iyi bildiklerini ortaya koymaktadır. Elbette bu da dile ve kültüre olan hakimiyetin bir neticesidir.

Mecmuada dercedilen şiirleri inceleyerek aşağıdaki deyim ve atasözlerinin tesbitini yaptık.

A.DEYİMLER

1.Ağzını aramak

Leb-i la'lüne şebih oldığıçün ey kâfir
Subh-dem jâle gelür goncelerün **ağzın arar(46/2)**

2.Akçe dökmek

Meyve-i eşcâr-ı lutfun haşre dek olmaz hisâb
Akçe döküp eylese berk-i şükûfe ger şümar(23/41)

3.Ayağa düşmek

Silmezsen âsitîn-i keremle gözüm yaşın

Dâmen gibi ayaklara düşdüm zelif-ü-hâr(28/32)

4.Ayak basmak

Ne 'içlim **ka-dem bassan** kudümünden ol 'içlim
Taşı yâkût-ı remmânî turâbî müşk-i ezferdür

5.Ayaklarına kara sular inmek

Reh-i hıdmette şol denlü turur kim
İner ayaklarına kara şular(5/12)

6.Başı göğe ermek

Bâşım irerse göklere gün gibi vechi vâ
Kıpunda kulun olmağ ile buldum işti-hâr(35/34)

7.Bel bağlamak

Çarh bendeñ gibi **bil bağlamasa** kudretüñe
Hiç kuşanmaz idi kavş-i kuzah aña kemer(4/15)

8.Benzi sararmak

Benzi şarardı bağı delüñdi 'acibdürür
'Âşık degülse dişlerüne ey nigâr dürr(11/6)

9.Defterini dürmek

Dürerdi defterini görse önünde 'alâka
Cevâhir sühanun birle pür durur defter(9/19)

10.El açmak

Hâceti maqbûl olup çok zer getirmiştir ele
El açar hâcet dilirdi rûz u şeb hâkdan çenâr(23/9)

11.El üstünde tutmak

Ehl-i fażlı komaz ayakda **el üstüne tutar**
Evvelüne itmez kerem ü luţfüne 'âlem-i inkâr(36/50)

12.Göz kulak olmak

Göz kulağ ol nergis-i gül gibi bağ-ı dehre gül
Defter-i şad-berg gülden görüne şerh eyler hezâr(48/8)

13.Göz değmek

Yâ çekdi gülistân-ı rûhı dâ'iresinde

Göz degmemek için haţ-ı jengârî benefşe(68/17)

14.Kan ağlamak

Ƙan ağlamışdı dîde-i Yâkûb-veş şafağ

Olmuşdı çâh-ı ğaribde gün Yûsufî esîr(50/2)

15.Kaş çatmak

Hilâl-i ‘idi görsün şanuram kim

Ƙaşun çatar bana çarh-ı sitem-ker(6/2)

16.Sözü uzatmak

Sözi uzatma du’â eyle kim mükerrer söz

Muşaddî’ olur eger ola hoş-güvâr şeker(8/43)

17.Varını yoluna dökmek

Döktüm yoluna varımı rahım itmedün bana

Ƙaldım elümde Ƙalmadı hayrân u zâr u zer(10/29)

18.Yele vermek

Her geh sen gülzâr-ı elâfunğ hazânın isteye

Yile versün berk-i şâh-ı ‘ömrünü heb rüzgâr(48/31)

19.Yerini dar eylemek

Dâr-ı fenâda yirini dâr eylesün Hüdâ

Her kim senünle eylemek isterse dâr-gîr(50/36)

20.Yüz bulmak

Yüz bulup her lahzada bin dürlü fitne Ƙopar

‘İşre ger çeşm-i siyâhun kim ola Ƙaşunla bîr(50/64)

B.ATASÖZLERİ

1. Bî-çâreyi ya şuyı ye toprağı çeker

İşgünde yüzünü görmege dil Ƙıldı sefer

Anda bî-çâreyi ya şuyı ye toprağı çeker(46/1)

2.Cevheri sarraf olan elbette eyler itibar

Şol mey yâkut renge müşteridür ehl-i zevk

Cevhere şarrâf olan elbette eyler ‘itibâr(24/12)

3.Cihanda kişi kalmaz kalırsa adı kalır

Cihânda çün kişi kalmaz kalırsa âdi kalır
Dürüşk-i hayr ile sonunda koyasın âşâr(21/46)

4.Girmez ele her zaman şikâr

Gelmüşken ok ile şayd-gâhe âhûvân-ı dil
Ey gamze kâr girmez ele her zemân şikâr(37/71)

5.Gizli olur erde hüner

Tâb‘ımın yine görenler didi âşârını kim
Bu mesel gerçek imiş gizli olur erde hüner(4/23)

6.İti an çomağı hazırla

Pâpaz u er dil ü râdec-i cüzlerin söyle
Köpegi andun ele al kötegi muhkem çâl(53/140)

7.Kimse belâsız bal yemez

Şeker tudağını şordukça hışm ider çeşmün
Meseldürür ki kimesne yemez belâsız bâl(56/25)

8.Kadr ü kıymet bulan gerdûn gibi âlâ olur

Luţf idüp hâk-i haķırûn yüzine başşâñ kadem
Kadr ü kıymet buluban gerdûn gibi a‘lâ olur(16/8)

9.Lutfun sonunda kahr, vebalin belası var

Şanman bu şuffe ehlini şâfi şafâsı var
Lütfun sonunda kahrı vebâlin belası var(18/1)

10.Yerin kulağı var

Gûş-i benefşeden şaşın ey ‘andelfb-i mest
Gül hüşni râzın açma ki yirün kulağı var(28/14)

MECMU'A-İ KASAİD-İ TÜRKİYYE'DEKİ KASİDELERDE GEÇEN BÖLÜMLERDEN ÖRNEKLER

A)NESİB BÖLÜMLERİNDEN ÖRNEKLER

1)Taze kıldı şaltanat gülzârını bād-ı zafer
Tā sa'âdet bağı içre şâh-ı devlet virdi ber

Ebr-i fıtratdan yağup bārân-ı nisân murād
Gülşen-i neyûfi emānı taze oldu ser-be-ser

Rûşen oldu maşrıq-ı âmâlden cem'- i ümîd
Tâli' oldu maţla'-i nuşretde hürşîd-i zafer

Ya'ni kim baht-i hümâyûn mübârek hâl ile
Tâc urunup tahta geçti şehriyâr-ı nâmver

Âsümân kıldı rukû' idüp taḥiyyât u du'â
Farz bilüp secde-i şükri zemîn indürdi ser

Hük-m-i dîvân kaḫa içre şehüfi evşâfını
Sûre-i *innâ fetahnâ*⁸¹ yazdı münşî-i kader

Ebr bu şükranına şol deflü in'âm itdi kim
Toldı māl-â-māl olup şahn-ı çemen dürr-i güher

⁸¹ "Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik."Kur'an-48/1

Kıldı yüz başmaduğı hürşıdi hilâli çenber

Ťakılupdur yine geh-vâresine boncuğlar
Oldı şan mâh-ı cihân-tâba muğârin ülker

Çeşm-i bed irmemege âña buğûr itdi felek
Ki sipendine nücûmuñ güneş olmuş ahker

Gerçi bir tıfil durur pîr-i ĥired gibi velî
Eylemez zerrece ağzından anuñ kimse ĥaber

Ben bu fikr içre yiken göñlüme irişdi sürûr
Okudum şevk ile bu mağla'ı ol dem ez-ber

3) Nedür ol řuĥ-ıtab' u şâh-ı peyker
Mişal-i devĥa-i tûbâ nigûn ser

Çü su'ban müstakîm endâm u kej-rev
Çü tuğî surĥ-ı minĥarı suĥan-ver

Ne şu'bândur ne tûğîdür gelür lik
Dilünden gâh zehr ü gâh şekker

Aşılur ser-nigûn nite ki Mârût
Çeh-i zulmâni-i Bâbilde ekser

Şu resme siĥr ider kim siĥrin ânuñ
Melek-rûlar iderler dâ'im ezber

Ne təcirdür ki yakût u dürr ile
Getürür Hind ilinden Rûma ‘anber

Hırâmân olıcağ ahû-yı Çin-veş
Olur basduğı yerler müşk-i ezfer

Urınur başa ‘Abbāsî ‘imāme
Nizār zerd ehl-i hāle beñzer

Ne şem’ olur ki nûridur deḡānı
Dilin kesmek sözini rûşen eyler

Sevād-ı dîdesinde rû-yı ma’nā
Şeb-i târîk ile mâh-ı münevver
4) Dem-i şahn ki lebüfiden olur nişâr şeker
Cevāb-ı ‘azbine öykünmeye hezār şeker

Ġānîmet oldu mı egler gönül ki la’l-i lebün
‘Aḡā ider aña bir demde bi-şümār şeker

Lebüfîe olmasa fi’l-cümle nisbeti cāna
Cihānda bulmaz idi böyle i’tibār şeker

Göründi Mışr-ı hüsnde leb-i şeker-i şekfüñ
‘Azîz-i dehrüfüz oldu Mışrda ḡār-ı şeker

Sebze-zâr içre reyâhîn bezm-i 'işret korıban
 'İyşe âğâz eylediler bu neş'atıle seher

Meclisi kıldı mu'aţtar mücmere gerdân olup
 Çün benefşe sem'ine irdi şâbâdan bu haber

Sâ'id simîn açub sâkilige turdı semen
 Ser-hoş olup gül düzildi dürr bigi yüzündedür

Mest olup gül-zâr içinde nergis-i maħmûr-ı çeşm
 Hüsrev-i Cemşid feryâdına tutdı cām-ı zer

Küçük ü bozorg muhayyer olmağa 'uşşâk var
 Eyleyüp bülbül nevâ bu şi'ri hoş inşa' ider

Sûret-i gülden utanup surh-ı rûdur lâleler

Nağş-ı hüsniinden nigârûñ allı gül-reng ü fer

Şubh-ı vaşlında leb-i dilber tebessüm itdügi
 Tañ degül handân olur vaqt-i seherde gonceler

Hûb u ter olur gözümde 'aks-i çeşmi dilberüñ
 Nergis-i şehlä gibi âb içre olur taze ter

Mâr-ı zülfüñ halkasından mihr-i ruhsârufi görüp
 Reşk ider ger ger görünür kalb-i akrebden kamu

Zülf ü hâlûñ görmege dil gitdi rāh-ı dîdeye

Sûd-ı sevdâsıyla miskîn kıldı deryâya sefer

Dil degül pervâsını ancak çerâğ-ı hüsñünüñ

Tâbiş-i ‘aşkuñla şem‘uñde başında od yanar

Ƙıldı hurşîd-i hümâyûn gölgesini säyebân

Zülf-i dilber-i hürremşâh dâd-ger oldı meger

2)Toğdı bir mâh-liķâ bürc-ı sa‘âdetde seher

Ki hacil ruĥları nûrından anuñ şems ü kamer

‘Âlem-i ğaybdan irdi çü Mehemmed Çelebi

Buldu zâtıyla anuñ mülk-i şehâdet zâver

Büyüdükce nice şîrîn kelâm olmaya kim

Dâyesi şehd diyü ağızına anuñ şekker ezer

Gördügi gibi o yârûñ püseri gehvâre

Sevüben cânı gibi şevķ ile bağına çeker

Bulsa ol tıfl ile gehvâre nola ‘izz ü şeref

Ƙadri artar şadefin olsa içi dürr ü güher

Ağlas-ı çarĥ anuñ şan beşigi örtüsidür

Zeyn için şemse-i zerrînleridür şems ü kamer

Beşigi zînetini itmek için çarĥ-ı felek

Dem-i ʔarabda Şeker Һandüfi iŐitmiŐdür

Nikâb-ı dîde ne ʔaîî kılsa Şerm-sâr Şeker

Ezilmesün lebüfie ʔursun aĝzı dâd ile

Dilerse küllesi olmaya târ mâr-ı Şeker

Lebüîî yaşurmada ʔeŐmümden eyleme ta'cîl

Suya mı düşdi ne iversün ey nigâr Şeker

DüŐerse la'lüfie göz göre ʔaîî mı her dem ʔeŐmüm

ÜŐer meges nerede de eylese ƙarâr-ı Şeker

Firâƙ-ı la'lüfi ile deşte düşdi Mecnûn-veş

Anuîĝün oldu ʔü dîvâne ney süvâr Şeker

Nihâl-i ƙâmetüîî ol Őâhdür ki ʔûbâ-veş

Lebüfiden olmuş aîîa bâr-ı abdâr Şeker

Ne cûybâra girüp yunsaîî akıda tâ ҺaŐr

Cinânda nehr-i 'asel-veş o cûybâr Şeker

Ne memleketde ki zîkr ola Һüsnüîî evŐâfi

ĤadîŐ-i la'lüfi ile ʔolar ol diyâr Şeker

Eridi kand-i lebûñ vaşfi Rûmdan ' Aceme
 Tolardı mülk-i Semerkand u Kandeher şeker

Lü'âb-ı la'l-i lebûñden düşdi bir katre
 Olurdu rûy-i zemînde kamu bihâr şeker

Gözümde kaldı düşümden eser hezâr güher
 Dilümde tatlu sözüñ kodu yâdigâr şeker

Güher ne işe gelür var iken dişüñ dürri
 Lebûñ nebâti tururken neye yarar şeker

Dişüñ gibi katı bir abdâr-ı dürr-i laţif
 Lebûñ mişâlüne lezzetde kande var şeker

Ne zülfdür ki visâl ile ğam-ı derûnı nûrdan
 Ne leb durur ki firâkıyla zehr-i mâr şeker

Ne meşk olur bu ki bir bûy-ı şad-hezâr şafâ
 Ne la'l olur bu ki bir bûs u şad hezâr şeker

Lebûñde hatţuñâ ur fasîh âyetin hüsnüñ
 Sezâ degül ki götürmez şehâ ğubâr şeker

Şeherde nergisüñ itmez benât-ı şî're nazar

Gelürse telh degül tañ-ı dem humâr şeker

Olursa ne ‘aceb bûse-gâh ı hûbândur

Türâb-ı pâ-yı şerîf ser kibâr-ı şeker

Cihân-ı fażl u hüner şadr cümle-i erkân

Ki hâk-i pâyine öykünmeye hezâr şeker

Vezîr-i pîr Mehemmed cemâl-i devlet ü dîn

Ki söz tahtında ider ‘âleme nişâr şeker

Çalem elinde kelâmıyla ney-şekerdür kim

Olur uşâre-i şâfisi âbdâr şeker

‘Adûlarına sözi kâfi gelse tañ mı ider

Żarar harâreti olana çünki hâr şeker

Meger ki tatlu sözinden uğruıldı lezzet

Aşıldı anuñiçün böyle düzd-vâr şeker

Âyâ vezîr-i mu’azzam ki bezm-i cûduñda

Olur nişâr hezârân hezâr bâr şeker

Çapuñta piş-keş muhtaşar çeker eflâk

Nücûm güllelerinden tokuz ğarâr şeker

Çoluñda berf degüldür şitâda bezmüñ için

Mükerrer itdi nice kelle-i kûhsâr şeker

Pür ider dürle devrân dâmenüni
Çü baħr-i nazmda ola şenâ-ver

Reh-i hıdmette şol deflü turur kim
İner ayaklarına kara şular

Dütünü farkına çıkar kaçan kim
Fırâk odı sözün eyleye defter

Girye kılmaz bu gözüm yüzüne kıldukça nazar
Ağlamaz tıfl olan âyine görürse ekşer

Leb-i şîrînüñe göñlüm nice meyl eylesesün
Tıfl olan mâyil olur kanda ki görse şeker

Nâresîde olduğıçün âhuma bakmaz dil-dâr
Oddan tıfl olan kılamazmış hîç hazer

Pîrlikde bu göñül oğlan oyuncağı olup
Neyleyem gördüğü dilberleri cân ile sever

Devlet el virdi niçün câmı ele almayavüz
Gam elünden niçe bir haţır ‘atar da gider

5) Faşl-ı hazân ki kıldı zemîne nişâr zer
Şaldı libâs-ı sebzi giyüp her küffâr zer

Zerdûzî cämeler giyüp eginine bostân
Kuşandı eyleyüp kemerin kûh-sâr zer

Mi‘mar-ı şun‘-ı la‘lden idüp kusurunu
Bağufî döşedi ferşini üstâd-kâr zer

Eşcâr-ı berk sebzini yakut reng idüp
Akıt şu yirine kamu cûy-bâr zer

Berk-i hazan ile tonanup şâh-sâr gül
Gül yirine bitürdü bu mevsimde hâr zer

Giydi ser-â-ser egnine dâmâd-ı bağ u zâğ
Taķındı şâhlar gülünü gûş-vâr zer

Ayağa şalmağa çemen atlas yoklayup
İşâr için pür eyledi keffin çenâr zer

Destûr-ı kâmkâr meger bâğa ‘azm ider
Anufî için düşündü yemîn ü yesâr zer

Nâib menâb-ı hazretşah cihân k’ola
Hâke nazar iderse temâmü’l ‘ayân zer

Nâm-ı şerifin anmağa itdim hicâb u şerm

Dilden eger çi zātına kıldım nişār zer

Âdıyla hācesine hitāba hicāb ider
Ol bende kim bahāsına ola şümār zer

Bir hācedür bu hāceki yitmez ‘aţāsına
Yağmur yirine ger yağa leyl ü nehār zer

Sandukalar ile giyseler içre nihān iken
Oldı seḫā vü cûd ile āşikār zer

Cevher-nişār olalı sen ey faḫr-i rûzigār
Her yerde gelmege ider ortaya ‘ār zer

Kim gördi bu seḫāyı ki iḫsan olunmağa
Hüccetler eyleye vü ola şerm-sār zer

Ağır bahalu tatar özin yegnilik ider
Oldı yanufıdaoldıĝu bi-itibār zer

Na‘l-i semend-i serkeşüñ olmağa mumdur
Düşüp ayağa itmek için i‘tizār zer

Zer cem’iyle faḫr iderken mülük-ı dehr
İşārñ olmağ ile ider iftiḫār zer

Kaşr-ı münakkaşuñda zemîne düşünmege
Yıllarla kân içinde çeker intizār zer

İksîr-i hâk-ı dergehüñ irgürmese şabâ
Faşl-ı hazānda olmazdı berk ü bār zer

Evsâf-ıhâk maḳdemüñ oldıḡuḷın şehâ
Ḳıldım redîfi-i nazm için ihtiyâr zer

Bir ḳaşrdur bu nazm-ı cevâhir nişâr kim
Mi‘mâr-ı fikr eyledi afa cidâr zer

Yazmaḡa bu ḳaside ile tâze maṭla’ı
Ḳall eyler idim itse ‘aṭâ’ Gird-i Gâr zer

Baḳmaz yüzine kimsenüñ olmasa yâr zer
Devlet ānuñ cihândaki destinde vār zer

Maṭlûb-ı halk olmaz idi her giz olmasa
Sermāye-i sa’âdet bûs ü kenâr zer

Zârı vü zûr fayda virmez güci yeten
Ḳarc eylesün murâdıma vaşl-ı nigâr zer

Ḳılsun nazâr tudaḡına yaḳût iden taleb
Baḳsun yüzime isteyen ey gül‘izâr zer

Ḳaldur yüzimi hâkden ey sîm-ber benim
Ṭopraḳda yaraşur mı yete böyle ḡâr zer

Döktüm yoluna var mı raḥm itmedüñ baña
 aldım elümde almadı ḥayrān u zār u zer

Zulm itme ben fairiñe ey ḥāce-i cemāl
 Zulm ehlüne Őaın ki olur soñra de nār-ı zer

Düstūr-ı dad başa tazallüm demi olur
 Gül-gün yañāguñ āteŐi ey gül'-izār zer

6) Őaḥn-ı Őaḥra lāle vü gülden cinān bostānıdur
 Őaıya la'lin adeh Şun ki ferih devranıdur

İ'tidalüñden hevānuñ bir leāfet buldı kim
 Őubḥ-dem her atre kim amlar ider devrānıdur

Gülsitānda nergis maḥmüre Şeb-nem her seḥer
 Lāle-i cām ile söner bir rāh kim reyhānıdur

Esdigince Őubḥ-dem bād-ı Őabā das-ı benāt
 Niçe urmasun zemīnden mürde cism-i cānıdur

Būsitānda lālenüñ üstinde jāle lufını
 Kim ki görürse Şanur yārüñ lebr ü dendānıdur

Bād-ı 'anber-bār valadan rız-i gülşen bezminüñ
 'İtr-ı sāzı ğaliye-i sāyî 'abir efŐānıdur

Faşl idüp her gice nîlüfer uruşurur seşer
Şuya seccāde dūřer źan ‘abid-i rabbānīdür

Gül yaķasın çāk-i kılın ğonce baĝrın ķanadan
Bülbülüñ feryād ü āhı ķumrınıñ efĝānıdur

Çevresinde gülşeniñ tāze benefşe luřf ile
‘Arızı üstinde variñ san ĥařf-ı reyĥānīdür

Şubĥ-dem kim görse hümānūr lāle üzre jāleyi
La’l-i güherden per olmuş kāşe-i mercānıdur

Yāsemīn ü nesterīn kim görünür her birisi
Gayb-i küyünden irişmiş dilber-i ruĥānıdür

Zebūrını sīm ü zerden düzdüĝi nergis budur

Ya’ni kim gül-zār bezminüñ ķadeh-i gerdānıdur

Sebzelerle nesterīnden şaĥn-ı şaĥrā ile kūh

Ma’den-i pîrûzedür yāķut aĥmerkānıdur

Gül şecerden göster elli nār ķamu şaĥ”lar

Nūr-ı nevvārından keff-i Mûsî gibi nūrānıdür

‘Andelîbüñ göñlüni ğonce uĝurla düĝüne

Şāhid-i sādıķ gülistānda lebr-i ĥandānıdur

Şâh-ı reyhân-ı dest uzadup gülün dâmânuna
Ya yeşürise ‘aceb mi dilber-i cânânidur

Gûş-ı câna şubh-dem irdi dilünden bülbülüñ
Bu ğazel kim şehd-veş şirinlik ânufî şânıdur

Nergis-i ra’na gül ruḥ-sâr gülüñ ḥayrânıdur
Na-revan şahrada ḳaddüñ sevdi ser-gerdânıdur

‘Aşk meydânunda her dem bu perişân göñlümi
Gûy-veş-i ser-geşte ḳılan zülfünüñ çevgânidur

Hüsn-i ‘aḳlımı müselleme oldıgına tapuñıa
Levh-i yakutundaki reyḥân-ı ḥaṭṭuñ ’ünvânıdur

Göñlümü mecrûḥ ḳılsa daḥı ğamzen tiriyle
Cânı bildüñ çünki ḳaşuñ yâyınuñ karbânıdur

Ḳara giyüp çeşm-i şuḥuñ küşe-i miḥrâbda
Gerçi olur lik-i ‘ḥüsn ikliminin fettânıdur

‘Ârız-ı rûḥ-sârın üzre ol mu’anber sünbülüñ
Ravzada cevelân ider tâvûs sündüstânıdur

Anuñ için gûş iderim ne ki derdüñ artırur
Anuñ için nûş ararım mey ki la’lüñ ḳanıdur

Ey dahı gül gerd-i nesriniñdeki reyhânımı
Tâze vü ser sebz tutan gözlerim bārânıdır

Âferînsin serve olsun kim melaḥat bağınıñ
Kâmetüñ şimşadı rûhsârın gül-i ḥandânıdır.

Yârınıñ der diyü benden ne şorarsın ey rakîb
Cânımuñ cānānesidür derdimüñ dermānıdır

Dilberim bostān-ı luḫfi ile sipihr-i ḥüsnde
Serv ü sünbül zülf ü ḥurşîd-i kamer pistānıdır

B) TEGAZZÛL BÖLÜMLERİNDEN ÖRNEKLER

1)Ḥamdülillāḥ kim gerü meşşāte-i serv ü zafer
Garra-i fethiyle nuşret şāhidi rûyın bezer

Ṭāli' oldı āsmān-ı baḥttan devlet mehi
Maşrıḳ-ı ümîtden şems-i sa'ādet çekdi ser

Arzû-yı derrācını şayd eyledi bāz-ı murād
Âḥû-yı maksûda urdı niçesin şir-i zafer

Dürlü reng ile idilüp arasına ṭāvus-ı feth
Şāhuñ iḳbāli gülistānında oldı cilve-ger

Hüsrev ü Rüstem şecâ'at Erdeşîr-i şîr-i dil
Kisrâ-yı hâtem-i şehâvet Kayser-i Fağfür-fer

Pâdişâh-ı mülk-i girü şehriyâr-ı tâc-ı bahş
Dâver-i cinn ü enâmûd kahramân u bahr u ber

Katl u küffâr u şimşîr-i Hüdâ şîr-i resûl
Fâhr-i 'âlem âfitab-ı sâye-ver hayrû'l beşer

Şâh Gâzî Han Mehemmed şem'-i şer' ü Sems-üd-dîn
Bahr-i cûd-ı kân lütf u ma'den ü fazl u hüner

Salânat tahtında her kim ede senüfile cedel
Efserini yile virüp âhir eyler terk-i ser

Şâh Gâzîdür ki feth-i düşmenin keşr eyleyüp
Hâne-i 'ömri binâsın eyledi zîr ü zeber

Râh-ı dinde şadîk u rûz-ı gâzâda Murtażâ
Âl-i Osmândur velikin 'adl ile güyâ 'Ömer

Leşker-i mansurı gerdûndan gülistâna ziyâ
Eyledirse zâyîd olur çeşm-i nergisde başar

Fitne-i küffârdan İslâmı hıfz itmek için
Tiğî hâzz-ı âhenîn oldı çomağı def'-i şer

Şîr-i peyker sancağından mâh-ı kalb-ârâ-yı fetḥ
Berḳ ururdı nitekim kalb-i esedde nûr-ı haverr

Ḥidmetinde serv gibi her ki ṭoḡru olmadı
Dest-i devrândan irüşdi pâyine zaḥm-ı teber

Cenkde bed-ferâh bir yine ‘adûsı başına
Gözi vü şimşîri olur rû-be-rû vü ser-beser

Şehr-i İstanbuli bir lahza içinde aldığı
Mehdi-i ahîr-zamân olduğuna şahid yeter

Her ki sûsen gibi medḥüne dil uzada olur
Geldigi sa’at vücûda mişl-i nergis-i tâc-ver

Meclis ehli olur def gibi ser-tâ-pâ-yı gûş
Her kaçan nayı yanınca okunur bu şi’r-i ter
2) Nedür ol kim tozına irişemez bâd-ı şehher
Od olur kılsa sükûn yürüse şu gibi aḳar

Gâh zincire çekerler ânı dîvâne gibi
Gâh ‘aḳıl gibi efsâne olur ol reh-ber

Gâh serkeşlik ider yâr-i cefâ-kâr gibi
Gâh ‘âşık gibi dirdi elüme şabr eyler

Âşikâr itse zebânunı gören mâr sanur
Ağzın açsa görünür halk-ı güzine ejder

Gâh dervîş oluban pâyine zincir taçar
Rindler gibi dehânuna alur kim ki zer

Gâh keklik gibi şahrâda yürür yola düşüp
Gâh tāvus gibi ider nûr olurda maçarr

Ki güzeller gibi şaffâ Yakûbın ayağına
Şaçların şânelerü zülfüne virür zebûr

3) Meger ki gamzelerüñden diler amân hançer
Ki başdan ayağa olmuş durur zebân hançer

Zırh gibi gözedür biñ göz ile 'âşıklar
Kaçan daķına diyû yâr-ı nev-cüvân hançer

Ne başlar kesici kan dökücü zâlimdür
Yanuñda turmasun ey yâr-ı mihr-bân hançer

Kamusu hançere düşdi cefâ-yı gamzeñ için
Takındı şanma begüm Türk ü Türkmân hançer

Nihâl-i kaddi leţâfetde ney şekerdür kim
Yanında bergi durur var ise hemân hançer

Kemer tolamış iken kolını miyânına
Şokuldi geldi ara yire nâgehân hançer

Benüm bu yârelerümden şikâyetüm çokdur
Zebân-ı hâl ile eyler saña beyân hançer

Hümâ-yı 'izz ü şeref şehperi midür bilsem
Hemîşe şâh-ı cihâna qarîn olan hançer

Nigâr-ı sâde-'izâr u hilâl-ebrûdur
Ne var yanında şehüñ olsa kâm-rân hançer

Sipîhr-mertebe Şeh Bâyezîd-i 'âlî-kâdr
Ki yıldırım gibi destinde bî-amân hançer

Şan ejdehâ-yı câdû-keş durur şemse-i 'âlî
Alursa destine rezm içre nâgehân hançer

Görine dîde-i haşma zebânı zehr-âlûd
Elinde şâh-ı cihânuñ urur nişân hançer

4) Mesîh-âsâ kerr ü bād-ı şabâ hoş rûh-ı perverdür
Tolu şun lutf kııl sâki evân-ı 'ıyş-ı sâğardur

Ne efzûn okşdı yâ Râb bahâruñ sihr-i sâzı kim
Hevânuñ mağzı müşgîn ü zemînuñ hâki 'anberdür

Şehâbım 'ayn-ı şahrâya ta'yin ideli edvâr
'Ataşından cebel zeyli tolu dürriyle güherdür

Teferrüc eylemek için ne yire kim nażar kılsañ

Gülistān-ı İrem gibi tolu nesrin ü ‘anberdür

Meger bād-ı şabā urdı seher sūr-ı Serāfili

Ki emvāt-ı çemen yerden turur hemān rûz-ı mahşerdür

Şecer şāhına bir ziynet virüpdürür çiçekler kim

Ĥazābıyla nigār ölmüş şanāsın dest-i dilberidür

Tezrev ü tûtfî vü dürāc ü kebk ü sār ü kımrinin

Nevāsın rāsti ‘uşşāk işidelden muĥayyerdür

Gözünden nergisiñ lāle gidermege ĥumārını

Elünde cām-ı la‘lünü tolu yāķût-ı aĥmerdür

Gülüñ dāmenüne destin uzatmāsun diyu sūsen

Yanından ĥançer-i tizî çeker reyĥāne gösterdür

Benefşe zülf-i çininden seher beñzer girih çözdi

Anuñçün müşk-i ‘anberden kıamu ‘ālem mu’attardür

Na‘im ebvābı şerĥini mufaşşal zıkr ider bülbül

İşidür gûş-ı cān ile ki kim ‘aķl yāveridür

Çemende lāle üstinde görenler jāleyi şanur

Zümürürd tāĥt üstinde muraşşa‘ tāc-ı nerderdür

5)Bu ne ferruḥ-dem bu nice 'îd-ı feraḥ-efzâ olur

Bu ne hoş sâ'at bu nice ğurre-i ğarrâ olur

Geldi bir 'îd-ı mübârek irdi bir vaqt-i şerîf

Kim güzellerle cihânuñ ʔal'atı zîbâ olur

Çün görindi şâhid-i 'îd-ı hilâl-ebrû yine

Tâbiş-i nûr-ı cemâlinden cihân ra'nâ olur

'İd olmışdur bu dem taḥt-ı çemende pâdişâh

Ġalîbâ ḥükminde ânuñ mâh-ı nev tuĝrâ olur

Ya kulaĝı küpelü bir bendesidür âşafuñ

Kim anuñ egninde dâ'yim ḥalka-i zîbâ olur

Ḥazret-i Paşa vezîr-i mu'teber Yaḥyâ k'anuñ

Dâ'yimâ rây-ı şerîfi ziynet-i dünyâ olur

Âşafâ deryâ olur bir kaçreyye kılsañ nazar

Himmat itseñ zerreye mihr-i cihân-ârâ olur

Luḥf idüp ḥâk-i ḥakîrûñ yüzine başsañ kadem

Ḳadr ü kıymet buluban gerdûn gibi a'lâ olur

Ḳaşr-ı ḳadrûñ saḳf-ı gerdûndan yüce olmuş durur

Kim aña cârup-keş şimden girü tûbâ olur

C) MEDHİYE BÖLÜMLERİNDEN ÖRNEKLER

1)Şâḥ Ġâzî Bâyezîd bin Meḥemmed Ḥân kim ol

Âlim-i ilm-i 'Alidür 'âmil-i 'adl-i 'Ömer

Menba' - 1 luş u kerem devr-i cihān puşt-i enām
Afitāb- 1 fetħ-i nuşret maşla-1 řubħ-1 zafer

Ey ki řadd-i şadrüfe bālā-yı devlet şanı tenüñ
Vey řabā-yı şaşmetüfe ki řarħ-ı aşlas āstar

Ĥařř-1 fermānuñ durur řafrā-yı menşür-1 řazā
Ĥükm dıvānuñ durur imzā-yı mektûb- 1 şader

Gird-i ruřsār-1 nigāruñ hařř-1 reyĥānî gibi
Ĥükmüñüñ tavsıfidür ārayıř-i devr-i şamer

şemse-i zerrîñüfe şimşîr-i āteř-bāruñuñ
Reşk idüp her gün bırağur kendüzini şuya ĥor

Ĥûb-1 rāyātuñ asā-yı Mûsādur çün nola
Gözine fir'avn-i řasmuñ ejdeĥā olursa ger

Ka'be-i dergāhuñı kılmağičün řehā řavāf
Ĥāder-i řubħı cihān iĥrām idinür her seşer

Himmetüñ bir bāzdur devlet hümāsın kıldı şayd
Rā'yetüñ bir řāĥdur kim aña nuşretdür semer

Devletüñ ‘ummānı içre oldı bir kaçre-i muhîf
Himmetüñ mîzânı içre geldi hem-ser seng ü zer

Şûretin kıldı gûy- ı şâhâ heyullâ-yı felek
Kendüyi çevgānuña gûyâ ki gûy itmek diler

Ebr-i deryâ bâr-ı ihsanufıdan olmazsa meded
Virmeye şâh-ı emel bâğ-ı kerem içinde ber

Virdigiçün ‘ânberîn tozlu kemānuñdan nişân
Tutdı ebrûsın gözi üstinde dilber mu’teber

Beñzer idi bûy-ı gönçesine himmetüñ gülzârınuñ
Künbed-i nîlûferi virse vefâ bûyını ger

Nân-ı mâh-ı âsümân-ı kavş-ı hûrşîd-i felek
Süfre-i ihsānuñuñ içinde hân-ı mâ-hazer

2) Şâh Ğazî Han Mehemmed şem’-i şer’ ü Şems-üd-dîn
Baħr-i cûd-ı kân lütf u ma’den ü fażl u hüner

Salţanat taħtında her kim ede senüñle cedel
Efserini yile virüp âħir eyler terk-i ser

Şâh Ğazidür ki feth-i düşmenin kesr eyleyüp
Hâne-i ‘ömri bināsın eyledi zîr ü zeber

Rāh-ı dinde şadık u rûz-ı ğazāda Murtazā
 Âl-i Oşmāndur velikin ‘adl ile güyā ‘Ömer

Leşker-i manşurı gerdûndan gülistāna ziyā
 Eyledirse zāyîd olur çeşm-i nergisde başar

Fitne-i küffārdan İslāmı hıfz itmek için
 Tiĝı hażz-ı āhenîn oldı çomaĝı def°-i şer

Şîr-i peyker sancaĝından māh-ı kalb-ārā-yı fetḥ
 Berķ ururdı nitekim kalb-i esedde nûr-ı haverr

Ḥidmetinde serv gibi her ki toĝru olmadı
 Dest-i devrāndan irüşdi pāyine zaḥm-ı teber

Cenkde bed-ferāh bir yine ‘adûsı başına
 Gözi vü şimşîri olur rû-be-rû vü ser-beser

Şehr-i İstanbuli bir laḥza içinde aldıĝı
 Mehdi-i aḥir-zamān olduĝuna şāhid yeter

Her ki sūsen gibi medḥüne dil uzada olur
 Geldiĝi sa’at vücûda mişl-i nergis-i tāc-ver

3) ‘Ahd-i adāletinde anuñ ehl-i zulm olan
 Olmaz ḥālaş ger ide biñ biñ nişār zer

Hûn-ı siyâsetinde uzatmaz kimesne el
Başdan başa olursa kamu reh-güzâr zer

Ey menba'-ı sehâvet ü vey ma'den-i kerem
Cüduñ deminde olmaz olupdur şümâr zer

Sen ol kerîmsin ki vefâ itmez olsa pür
Bir demdeki aţâña bûy idi hişâr zer

İşâr iderse cüduñ eli olmaya 'aceb
Meddâh-ı dür-feşânuña bî-ihtiyâr-ı zer

Eş'âr-ı dil-peziñ ile iş'ar-ı cerrâdın
Niçe niçe kapuñdan olur bî-şümâr zer

Âsar-ı pâdişâh ile ahvâl-i âşafi
Nazm idene virilse 'aceb mi hezâr zer

4)Ne âsitân südde-i devlet-penâh-ı şâh
Ne şâh kim cihâna hüdâvendigâr dürr

Sultân-ı berr ü bañr-ı Süleymân ki bañr ü berr
Tâc-ı serine la'lile eyler nişâr dürr

'Ahd-i 'adâletinde zihi şeh kim jâleden
Her bâğ-ı küşesinde yatur bî-şümâr dürr

Her subh ayağı tozına saçdığı zer gibi

Her ŧeb ŧaçar buna ma‘den-i zer-nigâr dürr

Bu resme ŧâh görmedi der-pâŧ u tâc u baħŧ
Gördi eger çi nice nice tâc-dâr dürr

Çok bulunur cihân ŧadefinde dürer velî
Yekdâne vü laţif olur ŧehvâr dürr

Ey pâdiŧâh-bende nevâz olmasa yetîm
Yanuşda böyle bulmaz idi i’tibâr dürr

Dizin dizin gelür miydi ħapuřa Ĥüsrevâ

Olmasa boynu baħlı esîrûñ hezâr dürr

İħsân-ı kemterinüñe itmez vefâ ŧehâ

Gökden yaħarsa la’lile leyl ü nehâr dürr

Bâħ-ı ħarîm-i ħassîña girmege bulsa yol

Aħıdur yedi ŧu yirine cûybâr-ı dürr

Lüţfuñ ŧuyiyle yunsa olur idi ŧarab-ı ‘ayn

Seng-i siyâh-ı rûy-i zemîn tâb-dâr dürr

‘Adlûñ zemîni ŧöyle emîn itdi kim elüñ

ŧunmaz kimesne olsa ħamu reh-güzâr dürr

Gözden olurdu ŧimdiye dek ŧimdi Ĥüsrevâ

Sözden olur eşigün ile her gün nişâr dürr

5) Penâh-ı ehl-i dîn Şuhtân Mehemmed Hân-ı Şeh Ğâzî

‘Atâ vaktinde hatemdür veĝâ rûz-ende sencerdür

Fesâd-ı ‘âlemi diler irişdüre şalâhına

Anuñcün esfer-i tahtı şeb ü rûz esb ü maĝfûrdur

Hışarı kâmu küffârufı olur fetḥ eylese ḥayrât

‘Ayândur ḥayrat-ı kilid-i bâb-ı Hıyberdür

Velâdet rûzı rûyına nazâr eyledi çün bir ḥabir

Didi inşâf eyleyüp ki bu meh sa‘d ekberdür

Âyâ şâh-ı cihân rûz-ı veĝa giriz giranufıdan

Sebük ser-düşmenüñ iken perişân ḥâl u ḥazırdür

Cihânufı çâr rüknü nden senüñ için bu ne gerdûn

Urupdur nevbet-i pençî ki şâh-ı heft kişverdür

Ķılıcuñ fitne-i Ye‘cücü fesâdın no‘la def’ itse

Şalah için çekilmiş âhenîn sedd-i Sikenderdir

Sen ol ḥurşîdde seyr ü riḥl eyvânserây ey Hüsrev

Ki bu günde yedi kişver kılıcuña musahḥardur

Kenâr-ı bahre yâp kılma ḥarâc u cizye sâl kerre

Frengistāna hüküm itmek sana Hâkdan mu'teberdür

Dünde berk-veş tîgüñ ki bir katre şu durur huşk

Ne fi'1 ider ki döktügi 'adûdan ol terâveridür

Sa'âdet-idevlet-i nuşret ezelden tâ-ebed senüñ

Kapuñda cān u gönülden bir iki eski çaderdür

Ne 'iqlim kadem bassañ kudümüñden ol 'iqlim

Taşı yâkût-ı remmāñî turābî müşk-i ezferdür

Kılıcuñ şu ile hışmıñ odu içinde düşmenler

Gehi mānend-i māhidür gehi mişl-i semenderdür

6) Gonce cüzdānını aç defter-i ezhārı çıkar

K'oldı Aḥmed Çelebi devlet ile defter-dār

Baḥr-i 'ummān-ı 'azamet-kān-ı aṭā-ı ebr-i seḥā

Asümān-ı sür'at-ü deryā dil ü kühsār-ı vaḳār

Mülk-i fazlında bu eflāk tokuz kat kılmağa

Pāsbān encüm aña Hāzret-i 'İsî dizdār

Yıldırım başına odlar yaḳar anuñ her-gāh

Yeñilüp ḥilmüñe öykünde meger kim küh-sār

Tîg-ı berrâk ile ile berg ānı cilvesine meger

Sehv ile keffüñe öyküñdi şehâb-ı dür-bâr

Kef urup bād-ı şabâ şûretini itdi kebûd

Bağr-i cûduñ gibi cûş eylede beñzer ki biğâr

Ger melâ'ik ola kâtibler ü eflâk evrâğ

Ger mürekkeb ola deryâlar ü aqlâm eşcâr

Ey şehâ menba'-ı ser-çeşme-i elţâf-ı kerem

Keremüñ rûz-ı hesâb ola vü olmaya şümâr

Nağş-ı maksûduñı virdi saña nerrâd-ı cihân

Tâs-ı zilletde kerem ile beni eyleme zâr

Nâvek-i tãli'üme himmetüñ eyle peyğân

Devlet ahûsını avla ki idem bende şikâr

Şeb-i zillet qarañu itdi cihânı gözüme

Devletüm şem'ini gel dest-i du'a ile uyar

7) Sulţan Meğhemmed İbn-i Murâd eşref-i mülük

Darâ-yı tãc-bağş-ı salâfîn-i rûzigâr

Şâh-ı nücûm kevkebe ħurşid-i meh riğâb

Mir-i qazâ tüvân ü qader qadr ü yem-yesâr

Tâb-ı temuz-ı zulmden üşenmesün o kim

Oldı penâh-sāye-i eltâf-ı Gird-Gâr

Dâ'yim sinân u gürzi ser-efrâz u şaf-şiken

Dâ'yim kemendü tiri 'adû bend ü cân şikâr

Baħr-i kefinde kılıcı şol mâhi gibidür

Kim arķasında nazm-ı zemîn oldı üstüvâr

'Ahdüñde kimse eylesün çarķa ilticâ

Dârü'l emânda olana ĥâcet degül ĥişâr

Dest-i cevâdüñ ile meger da'vâ itdi kim

Sermende oldı yüzüne tutar kefin biĥâr

8) Dâ'ima 'âlem cemâlin gül gibi ĥurrem tutan

Nev-bahâr-ı devlet-i Sultân Meĥammed Ĥânıdur

Bir ĥader ĥadr-i ĥazâ-râdur ki râh-i ĥadrinüñ

Mesleğinde seb'a-i seyyâre ser-gerdânıdur

Bir zükâ-dıldür ki çeşm-i dîde-bân-ı âfitâb

Her dem idrâk-i kemâl-i râyınun ĥayrânıdur

Ol ebâ-'an-ced Süleyman taĥtına sultân olan

Ayağı toprağı Ĥızruñ Çeşme-i Ĥayvânıdur

Ġâzi-i şâĥib kırân oldur ki devrinde anuñ

Küfr dâr-ül-cehli şimdi 'ilm şehristânıdur

İşigi toprağı iksîr-i hayâtuñ cevheri
 Hâk-i pây-i menba'-ı luğf-u mürüvvet kânıdur

Âfitâb-ı salşanatsın yûri heft iklime kim
 Tiğunuñ maşrıqla mağrib tâbi'-i fermânıdur

Tiğ-ı kâdrüñ kanda kim oynada berk-i sûz-nâk
 Bir 'azâb-ı ebrin sürer ki anuñ ecel bārânıdur

Rûy-ı şimşîr-i cihân-girüñ nedendür sebz-reng
 Şu yirine içdügi her dem çü düşmen kânıdur

Tutmasun mı dâ'imâ çarh-i felek çinî siper
 Çünkü tiriñden şaķıñduğı ser-i Keyvânıdur

Murğ-ı nuşret şâh-sâr-ı rāyetüñde hoş-nevâ
 Esb-i devlet-i hayl-ı 'âlem-girüñüñ yek-rânıdur

Kîse-i âmâl-i luğfuñ kâsesinden mümteli
 Sofra-i ihsānuñuñ halk-ı cihân mihmânıdur
 Menziletde 'umde-i tertîb-i heft eflāk iken
 Ma'diletde zübde-i terkîb-i çār erkândur

Hüsrevâ sen ol Feridûnsın ki ednâ bendeñüñ
 Hâk-i pâyi cevher-i tâc-ı ser-i Hâkânıdur

9) Penâh-ı ehl-i dîn Şultân Mehemmed Hân-ı Şeh Gâzî

‘A tâ vaktinde hatemdür veğâ rûz-ende sencerdür

Fesâd-ı ‘âlemi diler irişdüre şalâhına

Anuñcün esfer-i tahtı şeb ü rûz esb ü mağfürdur

Hişârı kâmu küffârıñ olur fetḥ eylese hayrât

‘Ayândur hayrat-ı kilid-i bâb-ı Hayberdür

Velâdet rûzı rûyına nazâr eyledi çün bir habir

Didi inşâf eyleyüp ki bu meh sa’d ekberdür

Âyâ şâh-ı cihân rûz-ı veğâ giriz giranuñdan

Sebuk ser-düşmenüñ iken perişân hâl u hazırdür

Cihânuñ çâr rüknü nden senüñ için bu ne gerdün

Urupdur nevbet-i pençî ki şâh-ı heft kişverdür

Kılıcuñ fitne-i Ye’cücü fesâdın no’la def’ itse

Şalah için çekilmiş âhenîn sedd-i Sikenderdir

Sen ol hurşîdde seyr ü rihl eyvânserây ey Hüsrev

Ki bu günde yedi kişver kılıcuña musahḥardur

Kenâr-ı bahre yâp kılma harâc u cizye sâl kerre

Frengistâna hükm itmek sana Hâkdan mu’teberdür

Dünde berk-veş tiğüñ ki bir katre şu durur huşk
Ne fi'l ider ki döktügi 'adûdan ol terâveridür

Sa'âdet-i devlet-i nuşret ezelden tâ-ebed senüñ
Çapuñda cân u göñülden bir iki eski çaderdür

Ne 'iqlim kadem bassañ kudümüñden ol 'iqlim
Taşı yakût-ı remmânî turâbî müşk-i ezferdür

Qılıcuñ şu ile hışmıñ odu içinde düşmenler
Gehi mânend-i mâhidür gehi mişl-i semenderdür

Âyâ şâh u cihân u hıuld ü kuşur ü hür haqqı için
Dağı râhuñ ğubarunuñ haqqı kim 'ayn-ı kevserdür

D) FAHRİYE KISIMLARINDAN ÖRNEKLER

1) Pâdişâhâ midhat-ı cûduñ zebânın Ca'ferüñ
Rûy-ı şimşirüñ gibi kıldı ser-â-ser pür-güher

Dürc-i nazmı cevherinden şerm-sâr olup müdâm
Haqqâ-i la'linde yarüñ gizlenür lü'lü-i ter

2) İşigüñden nola gitmezse Revânî bendeñ
Qollaruñdur ne kadar varısa hep ehl-i hüner

Nice kim mihr-i felekde ola eṭfāl-i nücûm
Nice kim dâye ola her birine şems ü kamer

3) Yine meydân-ı feşâhatde Revânî kuluñuñ
Feres-i ṭab'ı cihân halkına gösterdi eser

Tâb'ımuñ yine görenler didi âşârını kim
Bu meşel gerçek imiş gizli olur erde hüner

Nice kim âtına çarhuñ ura ṭamgâ meh-i nev
Gice gündüz nice kim ide sefer şems ü kamer

4) Necâti'ye meger ki itdi ta'lim
Mesîh-i Meryem ü Hıẓr-ı Peyember

Bu mana'dan ğaraz devlet du'âsı
Ebed levhinde olmağdur muşavver

5) Dürerdi defterini görse öñüñde 'alâka
Cevâhir sühafuñ birle pür durur defter

Du'âya Maḥremî bil bağla kim temâm olmaz
Kılmasa medḥi anuñ levḥ ola meger defter

Niçe ki ola yemîn ü yesâr insânda
Müdâm dest-i melek birle ḥayr u şer defter

6) Meger ki külbe-i aḥzandurur dil-i Aḥmed
Ki seng-i ḥādiseden her ṭarafda zaḥmesi vār

7) Hâkde kaldı Mesîhî kulufî ger götüre
Kerimin desti ser-efrâz ola çün serv ü çenâr

Kimi sancağ yeriken kimi ze'âmet aña
Çok görüldü adı var hâşılı yok bir timâr

Kendi timârı tabîb kerem ü merhametüñ
Dil-i bimârına eyler ise demidür timâr

Hâl ma'zûl har ma'lûmdurur hall eyle
Müşkilin himmet-i mahlûl ile ey cûd-ı şî'âr

Benim ki fâtırım efkâr-ı medh şah durur
Niçün ide gam-ı dehr-i hatırım efkâr

Hemişe bağılu durur hüsn-i nazmiçün dil
Nite ki nazm-ı dilâvîz çün dürr-i şeh-vâr

Kemâl-i nazm ile 'âlemde fahr olaydı eger
Tolaydı şî'r ile bu cerîde-i edvâr

Eridi şarka vü garba bihâr-ı tab'ımdan
Tolu cevâhir-i medhüñ sefâyîn-i eş'âr

Güherle dâmen ü ceybi pür ola çarhın ger
Çekem ceride-i medhüñe kilik-i gevher-bâr

8) Âb-ı hayvânı sözüm mât eyler illâ başuma
Çeşme-i hayvân bigi gün toğmadı ey kamkâr

Saňa Zâti-yi suhte nice yanub yakılmasun
Hırmen-ı şabrına ânuñ berķ-i zillet urdı nâr

Lütf kıl mâ'zur tut bir tâç pirişân sözlerin
Mekr-i dehr-i pirezen 'aqlın kılupdur târ-mâr

9) Ben senüñ nam-ı şerif-i 'izzet efzâñı bu kez
Rüzgârıñ şafhasında eyledim nakş u nigâr

Yâdigâr-ı halk-ı 'âlem olsa nazm-ı tañ degül
Olmaya güher gibi 'âlemde her-gîz yâdigâr

Baħr-i nazmumdan cihân pür-güher olurdı eger
Bu Revâni bendeñe olsa müsâ'id rûzigar

10) Vaşfuñ altûn ile taħrîr ider idüm hele ben
Fâkadan vüs'atüm olaydı eger bir miķdâr

Midħatuñ göklere irgürse Mesihî n'ola çün
Nerdübân oldu aña işbu suşûr-ı eş'âr

Gülşen-i midħatüñ içre utanup fażluñdan
Bikr-i fikrim görünür gül gibi rengîn-ruhsâr

Dilegüm bu ki 'azîz olmaya şol şahş k'anuñ
İşbu gül gibi ma'anî gözine görine hār

Almazam aǵzuma ben ma'ni-i hāyideyi hîç
Degülem tıfl ki hāyide idinem iftār

Tenüm içindeki cān 'āriyetî oldığıçün
Dirliğümden iderem ikide bir ğayret ü 'ār

Serverā gerçi ba'idem şeref-i hıdmetten
Lik dem yok ki du'āñ olmaya dilde tekrār

Ġam u endûh-ı melāl ile hayāl olduğumu
Saña 'arz itmege geldi bu muhayyel güftār

Ben senüñ bendelerüñ defterine geçmiş iken
Ne revādur baña pā-bend ola cüz'i tîmār

11) Sus etme Melihî meh-i hercāyiye kim
Ola aǵyarla yār ide vefādārını zār

Lā dimezim ger beni katl ide gözüñ
Dili menşür şaffet eyleyeyim zülfüne dār

12) Her gün sürür yüzünü cenābuña āfitāb
Ānuñ çün irirdi göge fark-ı iftihār

Şahā Necāti gevherünün tāb'—ı cevheri

Düzdi beyaz kâğıda lü' lü-yi bî-şümār

13) Germ idüp kudsîleri 'arş üzre dest-efşān iden

Midhatuñ bağında geh geh Aḥmed 'uñ elhānidur

Bağludur ğamdan dilüm ben ne diyem medḥüfide kim

Natıka medhûş-u dil ser-geşte cān hayrāndur

Pādişāhā şefkatüñden yir yüzi ma'mûr iken

Dād kim dil Ka'besi ğam leşkeri virānidur

14) Muhîṭ olalı ṭab'ımuñ mey-i lüṭfuñ cihānını

Sefinem dürr-i güherden ğani oldı tevān-gerdür

Meḥemmed medḥüni 'aşkı demüñde naẓm-ı Ḥassandan

Eger yegrek degül ise bilürler kim berāberdür

Bu ma'ni gerçi kim da'vā gibidür şûretā likîn

Yalan mıdur veyā gerçek bilür ol kim süḥan-verdür

Niçe kim sāl ü meh dönüp gele gide bu rûz u şeb

Niçe kim bu zemîn ile semā vü heft aḥterdür

Niçe kim zülf-i sümbülden sivā maġzı mu'aṭṭardur

Niçe kim berk-i nesrinden gülistān tolu ziverdür

Ḥudā 'ömrün bahārını hemişe sebz ü ter tutup

Ṭapuña virsün anı kim iki ‘âlemde bihterdür

Kevkeb-i bahtuñ güneş gibi yine tâb-endedür

Behcet-i ‘îd-i cemâlüñle cihân ferhundedür

Ḥamdülillah subḥ-dem lütfuñ nesîm ile yine

Ġonce-i bâğ-ı ümîdim gül gibi pür-ḥandedür

Başuña devlet külâhı efser-i iqbâldür

Ḳaddüñe ‘izzet libâsı câme-i zîbendedür

Saña bu devlet yeter ey âfitâb-ı baht kim

Âsümân-ı pây-e-i ḳadrüñi ebed pâyendedür

Şem‘-i bezmin ḥidmetüñde bir ayağ üzre turur

Servü ḳâmet bir yalıñ yüzlü müzellef bendedür

Surḥ u dirhem ‘araḳ-rîz oldığı gülşende gül

Ḳapuña geç geldigünden ḥıdmete şermendedür

Subḥ-dem bu maṭla’ı ezberleyüp bülbül yine

Şaḥn-ı gülşende bülend-avâz ile ḥznendedür

Reng-i ruḥsârüñ görüp gülşende gül şermündedür

Bâğda serv ü şanavber ḳaddüñe efgendedür

Bu dîl-i miskîn olalıdan esîri zülfüñüñ
Âsitânuñda heman bir boynı bağlu bendedür

Şand-i la'lüñden hacıldür var ise âb-ı hayât
Niçe müddetdür görünmez kimse bilmez şandedür

Hıdmetünden sen şehüñ ben bendesin mağrûm iden
Var ise iş bu nüñustdür ki dâ'ım bendedür

Zâhidâ gül mevsiminde tevbeye varmaz dilim
Şakîyâ göñlüm heriñe küñe-i gülşendedür

Rûhlarıñ devründe hâmuş eyleme söylet beni
Revnâkı gül mevsiminüñ bülbül-i küyendedür

Şamze-i bi'mar mestüñ kanlı sinemde benim
Şark-ı hûn olup yatur bilmez özini şandedür

Güş-ı cãnâ güşvâr etsün bu nazmı dinleyen
Dürr-i şeh-vâr etsün gelsün ki bu mağ-rendedür

Hıdmete bel bağlıyalu yir edinmişdür şehâ
Şevk-i mihrüñ cãnda nitekim cãnım şandedür

E)DUA KISIMLARINDAN ÖRNEKLER

1) Taht u t̄ac olsun h̄uceste saña ey firûz-baht

İşigüñde bendeler şaffında tursun şahlar

2) Kişver-i iqbâlden nice kim bürc-i nuşrete

Rāyet-i feth ola naşb ide ‘adûdan keser cer

Leşker-i nuşret ḡulâmın kim naşiridür H̄udâ

Her ne yire varsa da’im düşmene bulsun zafer

3) Nice kim mihr-i felekde ola eţfâl-i nücûm

Nice kim dâye ola her birine şems ü kamer

Ĝoncelerden pür olup ḡülşeninüñ eţrâfi

‘Ömrinüñ bâğı ola haşre degin tâze vü ter

4) Nice kim âtına çarhuñ ura tamgâ meh-i nev

Gice gündüz nice kim ide sefer şems ü kamer

Feres-i ablağ-ı gerdûn ola emrûñe muţî‘

İrresün zât-ı şerîfüñe cihân içre haţar

5) Bu mana’dan ġaraz devlet du‘âsı

Ebed levhinde olmağdur muşavver

Niçe kim devr-i gerdûn ola ola

Her emrûñ nafiz-ü-hükümüñ muğadder

Vücuđuñ kibriyâ vü haşmet ile
Serîr-i 'izz ü devletde mukarrer

6) Hemişe tâ ola 'id-i mübârek
Cihân halkına her yılda mükerrer

Güni nev-rûz ola vü gicesi kadir
Bi-hağ al ü aşhâb-ı peyamber

7) Güneş gibi kıltıcuñla musahhar ola cihân
Takındıgunca meh-i nevdan âsümân hançer

8) Sözi uzatma du'â eyle kim mükerrer söz
Muşaddi' olur eger ola hoş-güvâr şeker

Nice ki la'l-i mehbise nisbet itmekle
Ozini eyleye 'âlemde iftihâr şeker

Benimle haşre degin maţbañuñ olup memlu
Pür ola encümle çarh-veş kilâr şeker

9) Niçe ki ola yemîn ü yesâr insânda
Müdâm dest-i melek birle hayr u şer defter

Sicill-i 'ömrüñi tayy itmeyüp każâ tâ haşr
Küşâde ola vücuduñla her seher defter

10) Ey dil du'â-yı devlet-i şâh ile âşaf it

Tā vire safa āşaf ile şehr-i yār zer

Niçe ki halka sîm şaçup desti āşafuñ

Niçe ki vire Hüsrev-i Cem iktidār zer

Mülk-i cihānda devlet ile pāyidār olup

Qılsun iksir dahı cihāna nişār zer

11) Olsun eyvān-ı refi' ü kaşr-ı 'ālî kadriñüñ

Kemterîn tākı felek kim devlet ābadandur

Zāt-ı pakiñüñ yā meħabbetim aqldur ya nūr-ı mahz

Hak āñı pāyende tutsun kim cihānuñ cāndur

12) İşigüñden devlet-ü 'izz ü sa'âdet gitmesün

'Ālem içre nitekim bu günbed-i hadrâ olur

13) Nice ki 'ömr-i e'adiyi kaç' kıлмаğ için

Her ay başında çeke çarha āsümān hançer

Hezār sāl ola devr-i kamer gibi 'ömrüñ

Meh ola gāh siper gāh zer-nişan hançer

14) Kalb-i fakîri niçe kim ehl-i şehā yapa

Eflakiñ ola niçe kim tāk-ı 'alāsı var

Bennā-yı kâināt yapup hane-i dilüñ

Dār-ı cihānda ola vücudun bināsı var

15) Niçe ki dergehinde şeh-i çarh-ı çärümüñ

Ola siyâh atlas ile perde-dâr ebr

Niçe ki keff-i küffe-i mizân-ı çarh ile

Ḥalk-ı cihân serine oladur nişâr ebr

Cûduñ eliyle itdigüñ ihsâni seyr idüp

Olsun kıyâm-ı ḥaşre degin şerm-sâr ebr

16) Yâ Rabbi nûr-ı rahmetüñi rûḥa yâr idüp

Cennetde ḥûr-ı ‘ayn ile vir qasr u dârlar

Şol bağ içinde seyr ü temâşâ müyesser it

K’anda hemîşe tâze dürür berk ü bârlar

Göñlüm gözüm o merihile lütfüñ ni’metini

Ḥâşa ki bî-naşib ola ümmid-vârlar

17) Hemişe gül gibi gül servi gibi ser-sebz ol

‘Adüñ olsun içi gonce gibi ḥun yeri-ḥâr

18) Seyre çıksañ rehberiñ olsun sa’âdet rûz u şeb

Şehre gelseñ maḳdemin kılsun mübârek Gird-Gâr

Niçe kim dine kaşâid yazıla şî’r ü gâzel

Zâtuñi memdûḥ-ı ‘âlem eylesün Perverd-Kâr

19) Ermesün her giz hazān baġ-ı bahār-ı ‘ömrüñe

Tāze olsun devletiñ mānend-i ser-be-ser bahār

Gülsitān-ı ‘ömrüñüñ ol ġonce-i nūr ser-te-ser

Tāze tutsun gülşen-i ‘izzetde dā’ım Gird-Gār

20) Nev-bahār-ı ‘ömrüñe irişmesün her giz hazān

Niçe kim faşl-ı şitā irüp gide vakt-i bahār

21) Dest-i cūdu ile keff merħametüñ gibi seħāb

Ser-i halka nitekim dürlerini ide nişār

Niçe kim āba varaġdan çeker tevki’-i şabā

Niçe kim ola çemen mülküne gül defter-dār

22) Tā kim varup düġün ġüni şaçu tāriki ile

Şāhuñ ayaġı topraġına eyleye nişār

Oġıl hemîşe ‘işret-ü-‘ayş ile ber-murād

Oġıl hemîşe baħt ü sa‘ādetle ber-ķarār

Her dem serir-i salţanat üzre muķîm olup

‘Omrün ola bu devr-i felek gibi bi-şümār

Rıf atüñ topu felek saħnın edep cevlanuñıa

Mesend ü devlet ü ‘izzetde müdām eyle ķarar

23) Baġ içinde tā zümürüd taħt ura sultān-ı gül

Al sancağ kalduran tâ lāle-i Nu‘mānidür

Hürrem olsun gül yüzüñ feth ü zafer tahtında kim

Faẓl-ı gül-zārı anuñ perverde-i ihsānidur

Niçe kim her ‘id ‘ālem halkı zayfullāh olup

Baḥş olan ol gün kamu maḥluḳa raḥmet ḥānidur

Dā’imā ‘izz ü celāl-ü nuşret u iḳbāl ile

Hürrem ol kim ḥaşm-ı ‘id-i devletüñ ḳurbānidur

Şehriyārā ḥaşre dek Yezdān vücūduñ şehriñi

Devlet-ābād eylesün kim devlet ābādāndur

24) Güş-ı cānā güşvār etsün bu nazmı difileyen

Dürr-i şeh-vār etsün gelsün ki bu maḥ-rendedür

Hıdmete bel bağlıyalu yir edinmişdür şehā

Şevk-i mihrüñ cānda nitekim cānım ḳandedür

Müstedām olsun nihāl-i bāđ-ı ‘ömri tā-ebed

Nite kim eyyām u ‘izz ü devleti pāyendedür

KAYNAKÇA

ATEŞ, Ahmet, **Metin Tenkidi Hakkında**, Türkiyat Mecmuası, İst. 1989.

BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı**, İst. 1971

BİLGEGİL, M.Kaya, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri**, Ank. 1980

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken yay. İst, 1986

CENGİZ Halit Erdoğan, **Dîvân Şiiri Antolojisi**, Ank. 1983.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed , **Necâti Bey Divanı'nın Tahlili**, İst. 2001

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ak Kitabevi
.Ank. 1997

DİLÇİN, Cem, **Türk Şiir Bilgisi**, Atatürk Kült .Dil ve Tarih
Yük. Kurumu, Ank. 1997

ERGUN , Sadettin Nuzhet, **Türk Şairleri**, İst. 1994.

FERHENGİ, Ziya, **Gencine-i Güftar**, MEB yay, İst, 1996

İNAL, İbnül Emin Mahmud Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, İst. 1969

İPEKTEN , Halûk-İSEN Mustafa, **Türk Dünyası El Kitabı**, Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü, Ank. 1992.

İPEKTEN, Halûk, **Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri**, Birlik

Yay. Ank. 1985. s. 18.

İPEKTEN, Haluk, **Türkçe Şuara Tezkireleri** , Erzurum. 1988

KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı-2**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İst. 1994

KURNAZ , CEMAL, **Hayali Bey Divanı'nın Tahlili**, M.E.B., İst, 1996

LEVEND, Âgâh Sırrı ,**Türk Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Kült .Dil ve Tarih
Yük.Kurumu,ANK. 1988

Mazıoğlu,Hasibe,Türk Edebiyatı,"Eski"maddesi c.33,MEB yay, Ank,1983

MENĐİ ,Mine,**Eski Türk Edebiyatı Tarihi**,Akçağ Yay,Ank,1997

NACİ,Muallim,**Lugat-ı Naci**,Çağrı Kitabevi,İst,1987

PALA, İskender , **Dîvân Şiiri Sözlüğü**,Akçağ Yay.Ank,1999

SÂMİ ,Şemseddin ,**Kamûs-ı Türki**,Enderun Kitabevi,İst,1989

TARLAN, Ali Nihat, **Necâti Beg Dîvânı**,M.E.B ,İst,1997

TİMURTAŞ, Faruk Kadri,Osmanlı Türkçesine Giriş,Alfa Yay,İst,1994

Türk Dünyası El Kitabı,T.K.A.E .yay,Ank,1995

TOLASA, Harun,**Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası**,Ank,1973.

ULUDAĞ Süleyman ,**Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**,İst,1995.